

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guida per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

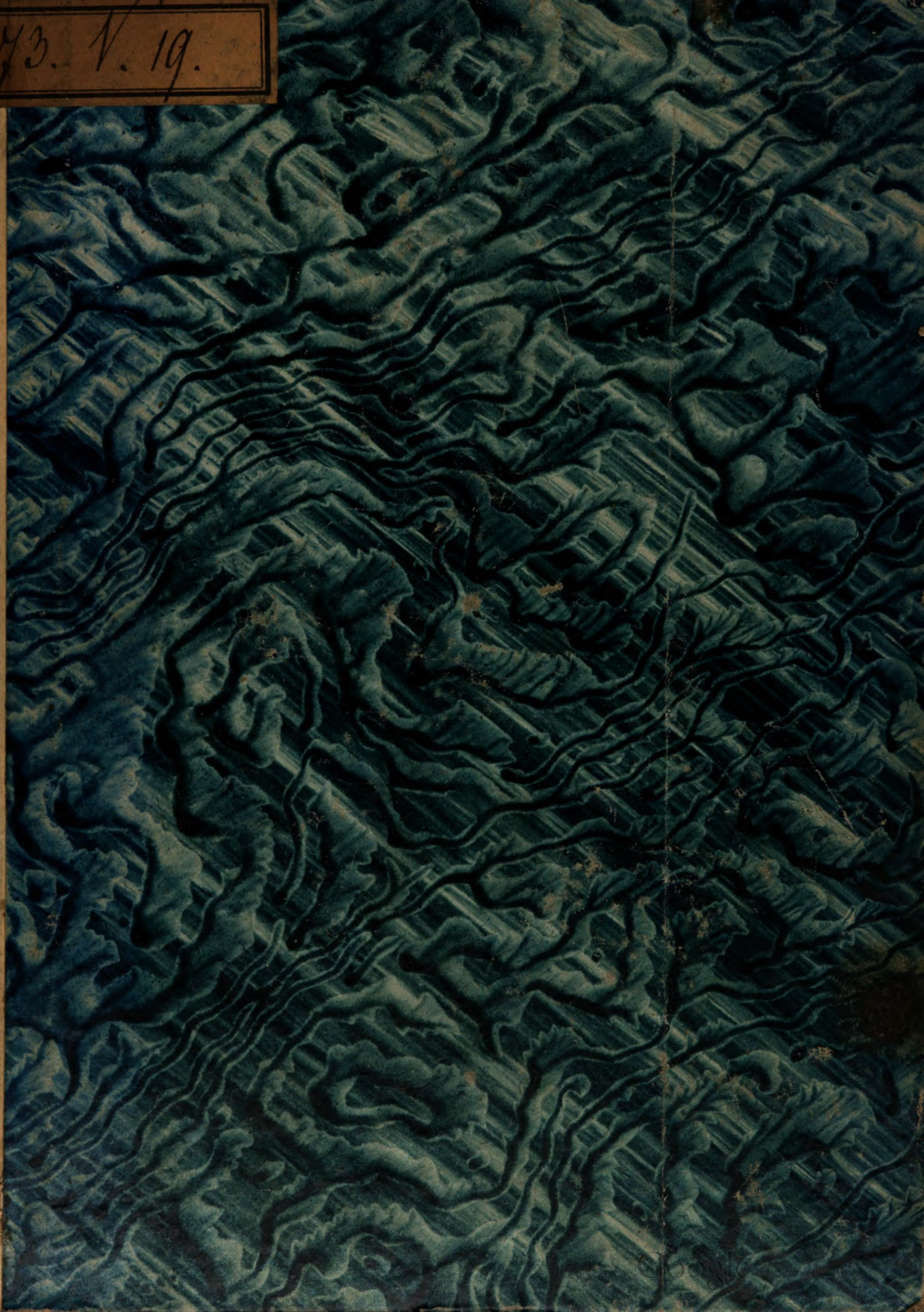
Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

43. V. 19.

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K.K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

73.V.19

73. V. 14

14 Coll.

ANTIBAR

BARORVM D. ERASMI

Roterodami, liber unus, quē iuuenis
quidem adhuc lusit: ceterū
diu desideratum, demū re-
pertum non iuuenis reco-
gnouit, & uelat postlimi-
nio studiosis restituit.

Ex quo reliquorum,
qui dñs propicijs propediem ac-
cedent, lector coniecturam
facias licebit.

BASILEAE APVD IO. FROBE-
NIVM AN. M. D. XX.

8VO S. D.

MIRAM quādam esse na-
turā uim atq; ^{potētia} ~~uenerā~~
uel hinc colligo Sapi-
dē ^{delectationē} charissime, quod cū
me puero prorsus exu-
larēt ludis literarijs bo-
nā ^{potētia} literā, cum deessent
librorū ac ^{praedicatorū} ~~praeceptorū~~
subsidia, cū nullus ho-
nos adderet ingenio calcar, imò cū ^{cunctis} passim omnes
ab his studijs deterrerēt, & ad alia cōpellerēt, me
tamen nō iudiciū, quod mihi tum per aetatem esse
non poterat, sed naturā sensus quidam ad Mula-
rum sacra uelut afflatum rapiebat. In uisus habe-
bam, quoscuq; noueram humanioribus stu-
dijs infensos. Ad amabam, quos ^{in pectus} eadem delecta-
bant, qui in his aliquid opiniois sibi parassent,
eos ceu numina quādam uenerabar, ac ^{quosdam} suspiciebā.

A 2

Huius

Calpinas / suspitio aliquando sumit & sursum aspicio interdum &
respondere non & suspectum habere I hor loc aut & generari
est generari a de spiro & ppe significat & ppe trinitate & in
auff. f. f. auf & in f. f. f.

4 ERASMI ROTERODAMI, IN ANTIBAR

Huius animi ne senem quidem adhuc poenitet. Non
 quod aliorum studia damnem, quæ mihi non perin-
 de placuerunt, sed quod intelligam quàm frigida, mani-
 fa, cætaque sit eruditio, si quis Mularum detrahat præ-
 lidia. Cæterum dictu pudendum, quàm hanc longe
 optimam doctrinæ portionem, stolide contemnant
 quidam, poetriam appellant, quicquid ad uetustam
 ac politiore[m] literaturam pertinet. Hi cum mihi puero,
 satis odiose facerent negocium, meq[ue] a meis amori-
 bus depellerent, institueram ulcisci me calamo, sic tamē,
 ut nullius nomen perstringerē. Nondum annum uige-
 simum attigeram, cum hoc operis sum aggressus. Pau-
 culis deinde post annis, uisum est idem argumētum in
 dialogu retexere, quo lectio minus haberet redij. Ope-
 ris summam in quattuor libros digesseram. Primus re-
 fellebat ea quæ quidam uel superstitiosi, uel hypocritæ
 religionis uerius quàm religiosi solent nobis in os iace-
 re. Secundus, subornata persona, qualis est apud Plato-
 nem Glauco, summis eloquentiæ uiribus, uituperabat
 eloquentiam, totamque rhetorices panopliam, ex inti-
 mis illius armarijs petitam, in ipsam rhetoricen expe-
 diebat: adeo, ut felicitis memoriæ Ioannes Coletus, si-
 mulatque librum eum legisset, serio mihi dixerit in fa-
 miliari colloquio, planè liber tuus mihi persuasit negle-
 ctum eloquentiæ. Cumque monerem, suspenderet sen-
 tentiam

tentiam, donec audiret eloquentiae patrocinantem, ne-
gabat à me posse dilui, quæ intendissem. Tertius refelle-
bat secundi uoluminis argumenta: uerum id nondum
absolueram. Quartus agebat separatim causam poeti-
ces, mihi puero, tenere adamata. Hunc nondum diges-
seram, sylua tantum ingens erat congesta operi futu-
ro. Primum librum locupletaram Bononiae, iam medi-
tans additionem. Secundum emendaram: relicturus
Italiam, deposui apud Ricardum Pacum, uirum om-
ni uirtutum & ornametorum genere cumulatum. Apud
hunc uterque perijt, eorum uidelicet culpa, quorum
fidem uir sincerissimus è suis moribus aestimabat: prio-
ris libri iactura, me sanè leuiter mouit, quod nimium
resiperet ingenium puerile. Et in hunc crassissima quæ-
que congesteram. Ceteros malebam superesse, sed ali-
ter uisum est fucis, istis, qui cum ipsi nihil prædari mo-
liantur, insidiantur alienis laboribus. Louanium ubi
commigrassem, comperi primum librum, ut olim à me
scriptus erat, latius esse sparsum, quàm ut premi pos-
set. Parum enim abfuerat, quin iam euulgatus fuerit
à quibusdam, qui sedulo magis quàm prudenter fa-
uent ERASMO. Id nequando fieret, ipse recognitum
librum typographis commisi: cum alioqui perpetuo
suppressum maluissem, præsertim cum hac de re pro-
diderit opus, eruditum, acutum, & expolitum. Herman-

6 ERASMI ROT. IN. ANTIBAR. PRAEFATIO

nus Buschius, cui titulum fecit, Vallum humanitatis

Sed tamen à nobis utinque cognitum exire malui,

quàm sic ut erat descriptus, nempe deprauatissime. Ad-

detur secundus si licebit nancisci. Reliquum operis ad-

detur è pectore nostro, nisi penes quos lateant nostri cõ-

mentarioli, maluerint esse boni uiri, quàm alienarum

uigiliarum furuculi. Quibus hæc pars, quæ totius ope-

ris terribilissima est, non omnino displicet, aduigilent ut cæ-

tera quoque peruestigentur. Eo libentius dabimus &

alia quæ nobis adhuc in schedis sunt indolata; uelut

opus de conscribendis epistolis. Interim tibi

dicabitur hoc fragmentum eruditissime

Sapidè, qui tuæ ciuitatis iuuentutem

non minus diligenter instituis bo-

nis moribus, quàm bonis lite-

ris. Constâter perge quod

cœpisti, neque conquie-

scito, donec

omnem barbariem

pro tua uirili è Germa-

nia nostra profligaris. Satis

diu nos ipsos ignorauimus penè

pro beluis habiti, ijs, qui sibi nihil non

tribuunt, Bene uale. Louanij.

ANTIBARBA

RORVM LIBER PRIMVS,
AVTORE D. BRASMO
ROTERODAMO.

VM adolescens, pe-
stilentia^{stis} quæ tum
apud ^{Hollandia} nostros in-
clementissime sævie-
bat, defugiendi stu-
dio, i rutilulū quod-
dam Brabaticū me-
cōtulisse, tū salu-
bre, tum amoenū:

quod is locus nō solū tuendæ salutis, uerū etiā
studiorum secessibus uel maxime uideretur
idoneus, hoc nomie uel Platonis Academia
potior, quod ocio par, salubritate uinceret, cū
illa pestilenti coelo fuisse legam⁹. Hic præter sa-
lubris

Ant 6^a pestilentie canja
nis migrasse in Suet 157
05 Suet ad p^a u^a missi de
p^a u^a in Suet ibi d^a d^a d^a
1558

Brabania regio et d^a
Germania

plato philosopho genit
arminensis alit^a d^a m
lym^a u^a n^a n^a habuit
cū antea aristocles uicia
se patri^a m^a fabuit arist
mat^a m^a p^a n^a d^a m^a a^a
mit^a S^a r^a t^a f^a q^a o^a m^a p^a h^a
pho^a f^a o^a n^a d^a i^a g^a f^a k^a m^a
t^a m^a p^a o^a e^a o^a m^a i^a n^a g^a i^a s^a f^a i^a n^a

Academia long^a in moros^a m^a l^a p^a 561 6^a ab a^a p^a n^a s^a d^a i^a n^a s^a ab academia h^a p^a r^a s^a i^a p^a p^a l^a
gim^a s^a i^a n^a p^a l^a r^a o^a i^a s^a c^a l^a b^a r^a i^a s^a s^a i^a m^a i^a b^a i^a n^a u^a g^a f^a p^a l^a t^a o^a b^a i^a cū p^a h^a l^a o^a p^a h^a y^a p^a r^a e^a s^a t^a u^a d^a n^a d^a i^a n^a s^a p^a l^a i^a s^a
u^a l^a o^a p^a s^a u^a e^a q^a u^a i^a n^a a^a m^a o^a n^a g^a c^a l^a e^a b^a u^a t^a a^a i^a n^a s^a f^a a^a u^a t^a p^a r^a u^a l^a q^a a^a t^a u^a l^a i^a n^a a^a g^a i^a m^a n^a u^a s^a i^a n^a f^a e^a n^a g^a i^a n^a s^a u^a p^a i^a
gim^a a^a s^a i^a o^a n^a o^a r^a p^a l^a i^a r^a n^a

sic adamaret eruditos, præsertim in his literis, quas non
 absq; causa bonas appellant. Is uero simulatq; rescuit,
 ascito è congerronibus suis uno duntaxat, non dicam
 accurrit, sed prorsus aduolat, idq; adeo nocte ferè cõcu-
 bia, quod interdium ægre liceret abesse: præsertim quod
 nuper in administrationem Reip. uocato, omnia popu-
 larius, ac studiosius essent obeūda. Eius noctis minima
 portio somno tributa est. Vixdum diluxerat consurgi-
 tur, reditur ad literatas fabulas, mox cœli serenitas ad
 prodeambulandū inuitat. Obambulator, ac loci situm,
 regionisq; faciem hospiti demōstro. Ibi forte fortuna
 in diuerticuli ponte consistentibus, de improviso Iodo-
 cus Medicus, uir cum primis humanus atque eruditus,
 unā cum Guilhelmo Conrado, eius urbis ciue prima-
 rio, de uia nobis sese ostendit. Erat huic haud procul à
 nobis prædiolum rusticanum, quo uir prudentissimus
 recipere sese solitus erat, quoties eū urbis urbanorumq;
 negotiorum cœpisset. fatietas (nam apud suos summo
 magistratu subinde fungebatur) quoties fluctus illos ci-
 uilium causarum uoluisset paulisper effugere, quoties
 nugari liberius, atq; (ut ait Flaccus) discincto ludere col-
 lubitum esset. Porro perpetuum hoc tempus, quod ruri
 agebatur, aut ille apud nos, aut nos apud illū eramus,
 tum quod hominis & comis & eruditi cōsuetudine de-
 lectabar, tum quod essent mihi quædam cōmunia cum
 illo negocia. Is ubi nobis conspectis, suo more blandius
 B arrisisset,

arrisisset, mox ego: Quò tam mane, inquam, fugitiue? Male (ita me deus amet) cū Rep. agitur, quæ tibi sit tradita, qui tanq̃ luscinia quædam nemoribus nihil anteponis: urbem nō secus quàm caueam odisti. Quid cum ture consuli, quid tibi cum hoc ocio, homō hominū qui uiuūt turbulentissimē? Ad hæc ille exhilaratus, prorsus inquit, tuis delicijs inuideo, homo hominum qui uiuūt felicissimē, qui dum nos miseri turbulentissimis illis negotiorum undis sursum ac deorsum iactamur, ociosus interim, ac uacuus, cum tuis cameenis obambulas, & animum oblectas, nūc cum amiculo quopiam, quicquid libuit garriens, nunc cum ueterum scriptorum aliquo cōfabulans, interdum poëticam aliquam cantilenam modulans, nonnunq̃ chartis ceu fidis sodalibus committens, quod animo uersaris. Quo minus miror, si nobis persæpe uocantibus, tu à tuis istis nemoribus in urbem extrahi nequeas. Hic ego, Nat tu, inquam, nō paulo minus desipis, quàm tui collegæ, q̃ istoc sis animo. Quod si tuæ te Sirenes sinerēt, cupiditas atq̃ ambitio, mirum ni istos fluctus planè cum totis urbibus facile contēneres. Sed dum parum optimatē uideri pudet, parum recte quid ad iucundam uitam sit optimum eligis. Tum ille: Non ita procul, inquit, à scopo tua aberrat oratio. Atq̃ utinam inficiari liceret quod dicis, sed excutiā me fortassis aliquādo, & Scipionem illum tuum, quem mihi prædicare nō desinis, imitabor. Verum interim cum
per

per dies aliquot ferias à negotijs futuras scirem, & heri forte uespertinus occasus serenitatē polliceri uideretur, sub aurorā rus me cum tota familia contuli. Simul autē, & Battum intuitus, ex insidijs se proferentem: Et unde, inquit, tu hūc? aut quinam cedo tam mane, qui nobiscū heri ad multam usq; noctē potaris? Hic Battus homo, ad iocos factus: Mirari, inquit, nō debes, si nocturnum compotorē tuū mane ruri offendas. An ignoras quanta soleam esse noctua? Adest qui me Dædalum fecit. Apud Nasonem cuidam pedibus timor addidit alas, mihi amor, alas plusq; Dædaleas assuit. Atque interea Guilhelmū cōiuēs, subindicabat. An tu putas fieri potuisse, ut Battum à tam desiderati capitis conspectu tenebellæ ille remorari possent, quas leuioribus etiam in tebus sæpenumero fortiter contempsit? Arrisit consul, conficius Battū in prima adolescentia, ad furtiuos puellarum amores fuisse propensum à quibus tamen mox auocarunt literæ. Porro ubi de Guilhelmo sensit cōsul, continuo ipse quidem cum Medico de rheda descendit, uxorem uero cum sua pompa (ut aiebat) in uillam præmisit. Hic ego: An nō, inquam, de nostro rure perquàm maligne sentis, qui tantum puellarū gregem tecum apportaris? Quid ita respōdit ille? Quia satis apparet, inquam, tuo iudicio, neq; Pieridum, neq; Charitum, neq; Dryadum, neq; Naiadum ullam in nostris uersari nemoribus. Imò chorum, inquit, facere uolui, & uestras se-

12 ANTIBARBARORVM LIBER PRIMVS

mideas cum his humani generis Nymphis coniunge-
 re. Sub hac Batto paululum seducto, familiarius in au-
 rem: Scelerate, inquit, cur nō passus es me Icarum tuum
 tecum huc aduolare: præsertim cum scires me non mi-
 nus teipso hominis uidendi desiderio teneri, idq; adeo
 tua opera. Primum omine terrebar, inquit, deinde, ne
 dolo dicam, inuidebam tibi tam opiparam uolupta-
 tem, ipse adhuc famelicus: expletus, tum denique sode-
 les aduocassem, quare (ut ingenue fatear) nunc quo-
 que uenisse te submolestum est. Vereor enim ne homo
 negociosissimus, qui non solum ut Cæcias quispiam
 attrahas negocia, uerumetiam ultro sequentia fugien-
 tem, nusquam non tecum circumferas, ocium nostrum
 nonnihil sis interturbaturus. Iodoci quoque, quem te-
 cum adducis tetricam philosophiam odimus. Nos per-
 petuum hoc triduum meris nugis liberrimisque susur-
 ris transigere decreueramus. Quid inter hæc nobis cum
 fascibus, aut quid cum supercilio philosophorū? Tum
 consul: Imò, inquit, in tempore adsumus, unà nugabi-
 mur omnes. Nam & Iodocus quicquid seuerioris phi-
 losophiæ uxori commisit (habebat autem submoro-
 sam) & ego consulem domi reliqui. Quæ cum risisse-
 mus: Agite, inquit Battus, si fidem datis ita futurum, re-
 cipimus uos in gregem nostrum. Deinde consalutato
 Guilhelmo, perreximus obambulare, nō sine uarijs (ut
 fit) sermonibus, de regionis situ, de soli natura, de cœli
 salubritate

salubritate, de calamitate nostræ Hollandiæ: tãdem (ut solet in huiusmodi fabulis alius ex alio sermo incur-
re) in ueterem quidem illam, sed prorsus iustissimam
nostrorum temporum querelam incidimus. Quæreba-
mus non sine uehementi admiratione, quæ tam uasta
calamitas, tam uberem, tam florentem ac lætam opti-
marum artium frugem dissipasset: quod tam dirum
& immane proluuium, omnes propè ueterum literas
olim purissimas, tam turpiter confudisset: Qui fieret,
ut nos priscos scriptores tam immenso interuallo seque-
remur, ut qui nunc doctrinæ tenerent arcem, pauculis
quibusdam exceptis, uix idonei uiderentur, qui cum pri-
scorum mulierculis, aut pueris elementarijs, in palestra
literaria possent decertare: & qui nunc Imperatores exer-
citiū ducerent, apud illos ne inter gregarios quidem
milites ascribi mererentur: quicquid nunc disciplinarum
clauum moderarentur, tunc ne in sentina quidem locū
inuenissent. Ac Medicus quidem, homo promptæ fa-
cundia, sed astrologiæ mire deditus, cui nihil non tri-
buebat, alioqui uir pius ac probus, totius malī cau-
sam in sydera reſc̄ere moliebatur, per multa in eam re-
differens, cum acutè, tum etiam probabiliter: ab his
rerum humanarum uicissitudines proficisci, hinc or-
ta atque extincta rursus imperia, hinc regna aliunde
alio translata, hinc toties immutatos mortalium ani-
mos, mores, habitus, studia, fortunas fluxisse docebat.

B ; Syderū

14 ANTIBARBARORVM LIBER PRIMVS,

Syderum certas quāsdam esse uices, nec uim omnibus eandem, alia studijs amica, alia rursus infensa. Ita fieri, ut illis imperia uicissim alternantibus, studia quoq; inuicem modo frigere, modo uigere, modo iacere, modo in precio esse contingeret: & ab orbe condito prope reperens, singularium ætatū mutationes, magna admiratione memoriæ, collegit. At cōsul nō improbatis usq; quaq; quæ differuerat Medicus, literarum interitū multis coniecturis in Christianam religionem conferre nitebatur. Nō quod de hac parum pie sentiret, cui & si quis alius erat addictus, sed quod ab hac crederet ansā esse porrectam. Videbant exordia nostræ religionis non à philosophis, non ab oratoribus, nō à dialcētis aut mathematicis, sed à simplicissimo Christo nata, ab idiotis apostolis propagata. Proinde mūdanas disciplinas p̄sci religionis cultores, ut rem Christo inimicam horrebāt & pulchrum habebatur, nescire prophanas literas: neq; minus laudis erat, negligenti philosophiam Aristotelicā aut Platoniam, quā contemnenti regna, calcantī diuitias, sp̄nēti uoluptates. Quicquid enim mūdus suspiciebat, hoc fastidijt religio, cuius studio uehementi magis quā sapienti, & immodico quodam aduersariorum odio, cum quibus adeo sibi nihil uoluerūt esse cōmune, ut uel optima relinquerent, neglectæ sunt disciplinæ liberales, nihilo prudentius agentibus, quā si Gallus odio Britānorū mallet nudus incedere, quā panno

panno apud Britannos texto uestiri : aut si Britannos
 mallet siti disrumpi , quàm uinum bibere apud Gallos
 natum. Et fortassis erant, qui simpliciter errantes, negli-
 gerent studia literarum, erant & qui laborem fugientes,
 inertiam suam honesto religionis nomine prætexerēt,
 quando sub nulla umbra melius tegitur iners ocium, &
 segnis ignauia. Nonnulli fortassis, & haud scio an mul-
 to maxima pars, nō alia de causa oderūt bonas literas,
 quàm quia non didicerāt, & pigebat simul ac pudebat
 discere. Huc adiuuerunt primum tyranni quidam, qui
 Christianis scholas præcludebant, existimātes fore, ut
 religio destituta doctrinæ, facundiæq; præsidjs, sponte
 sua consenesceret, & tandem aboleretur. At cū sentirent
 se per aduersarios eruditionis & eloquētiæ præsidjs ur-
 geri, cœperunt & ipsi iisdem armis ac telis communire
 sese, ut hostem suo (quod aiunt) gladio iugularent. De-
 inde secuti sunt homines impēse pñ, qui cū animaduer-
 terent ex ethnicorū libris, uehementer adamatis ob eru-
 ditionis splendorem, & illecebram eloquentiæ, hauriri
 etiam nōnihil paganismi, iamq; sic ubiq; propagatam
 esse religionem Christianā, ut eorum librorū usus non
 magnopere desideraretur, ad confutādos aduersarios,
 huc incumbēbāt, ut extincta superstitione Iudæorum,
 & Ethnicorum simul & literæ & linguæ tollerentur. For-
 tassis & illud perspexerunt, nō optime conuenire puræ
 religioni, & perfectæ doctrinæ. Pietas fide nititur: erudi-
 tio

tio uestigat argumentis, & rem in quæstionē uocat. Po-
 stremo fit, nescio quo pacto, ut minus tractabiles sint
 eruditi quàm idiotæ. Atque hinc est, quod abbatum uulgas
 hodie nihil magis cauet, quàm ne monachi altius pene-
 trent ad bonas disciplinas: Malunt enim ouibus quàm
 hominibus imperare, nec ob aliud malunt, nisi quia faci-
 lius est. His rebus factum est, ut neque studijs suis ho-
 nos haberetur, & optimi quique libri unici literarum cu-
 stodes, aut data opera perderentur, aut neglecti interi-
 rent. Mox eò deducta res, ut turpe etiam sibi ducerent
 principes ac præfules, scire literas. Ne tamē omnino cæ-
 ca esset hominum uita, si nulla extaret eruditio, omnis
 cura, professioque literarum in monachos est relegata, à
 quibus aliquandiu non omnino pessime tractatæ sunt.
 Mox cum hi quoque supercilio turgidi, ad luxū sese uer-
 terēt, neglectis linguis, neglecta antiquitate, nata est, ne-
 scio quæ perturbata doctrina, & prorsus inerudita eru-
 ditio, quæ non solum humanæ disciplinæ, uerum etiam
 ipsa theologia miseris modis uitiata fuit. Hac aliaque in
 hanc sententiā cum disseruisset cōsul, Guilhelmus tum
 plurimis coniecturis, tum grauissimorum scriptorū au-
 toritate sese moueri dicebat, ut omnium rerum senium
 quoddam esse crederet. Mundum uniuersum, & quic-
 quid hic gignit mūdus, sua quadā iuuenta subolescere,
 ac rursus postea quæ ad summū uigorem suis auctibus
 peruenerit, tādē ad senium uergere, ac sensum in dete-
 rius

nus prolabi, Cybelen illam deorum parentem iam sterilefcere, & quæ olim iuuenes deos gignebat, nūc longo pariēdi usu effoetam, uix homines producere: hūc enim referebat ænigma huius fabulæ. Nō pauca in hanc sententiam, & è priscis illis theologis, nostratibus tamē, adferebat, sed quæ ad rem non admodum pertinet, ut hic uerbosa oratione recēseam. Breuiter eò euasit, ut nostri temporis homines, ingenio minus ualere diceret, quàm ueteres illi ualuisſent, naturamq; quasi senescentē, quæ olim non corpora modo præstantiora, uerumetiam ingenia magis (ut ita dicam) mascula, felicioraq; producebat: nunc homunciones, ut pusillis corporibus, ita ingenijs non paulo deterioribus generare. Itaque demum fieri, ut quæ ueteres inuenire potuerūt, nos ne percipere quidē possemus inuenta. Cumq; illi mirabilem doctrinæ uim cum eloquentia pari coniunxerint, nos alterum etiam horum parum feliciter tentare: Quæ cū admirarer, quædam quasi declamatoria ratiōe adeo scite à singulis disputata, ut mihi nemo non confessa dixisse uideretur. Battum meum iam dudū dicturientem animaduerti, ac nescio quid secum parturientē. Erat enim ut ingenua quadam dicendi libertate, non sine dicaci uehementia præditus, ita non secus ipse barbaris quàm illi literis, infensus, adeo ut ad occurſus horum frequēter aut nauſearet, aut incādeſceret: nōnuncq; uelut omen infauſtum, mutata uia declinaret. Hunc igitur cæteris expe-

C

ctantibus

ctantibus intuitus: Dormis, inquā, Batte, & iam Battus non es. Vides ne iamdudum equum in planitiem suā prouocari? Arrisit ille, & mouit caput. Mox ut magis etiam hominem excitarem, rogabā, ecquid ista probarent. Tum ille uultu, quo solet, faceto: Perquā magnifice quidem dixistis omnes, inquit: uerum interim promissa non præstatur fides. Conuenerat, ne quid præter augas ageretur, & in mediam philosophiam repente incidimus, quanquā uestra ista uel iratum me nonihil delectarūt. Verum quid nostræ cessatiūculæ, cum istis tam impeditis, ut uix Chrysippus etiā ipse, aut Carneades, & ieiunus & elleboro purgatus expediuerit. Nā tu quidem Iodoce, ita philosophum domi reliquisti, ut astrologum nobis attuleris: & tu ita consulem posuisti, ut philosophum (si superis placet) indueris. Dionysium opinor, illum Syracusanum imitatus: quanquā quod attinet ad sententias, nemini uestrū prorsus accedo. Atque interim ingeniū & eloquentiam miratus sum potius, quam iudicium. Alius enim innoxia sydera uocauit, in crimē, alius optimam religionem poenæ ream egit, alius naturæ, nescio quā, senectam causatus est. Iniquissime (quantum ego quidem sentio) omnes. Quale enim est obsecro, culpam hominum in res ipsas reijcere? Et quod nostro uitio commissum est, quouis relegare potius, quam culpam nostram agnoscere? Quod si studio nobis est, malorum causam, quæ negari non possunt, à nobis depellere

pellere, quin quicquid in uita mortalium accidit mali, in Aten Homericā reijcimus: quemadmodum apud eum poetam facit Agamēnon & Iuppiter. Vtq; Christiano rū uulgus, quicquid sua stulticia designāt in catodæmonem autorem, & instigatorem reijciūt. Quam fenestrā si patimur aperiri, quid obstitit, quo minus posthac, libidinosus iuventam, auarus ac sordidus senectam, ambitiosus fortunam, iracundus corporis temperaturā accuset? Quin ego omissis ambagibus, istius rei autorem, quem cœlo terrāq; quæritis, uel indice, si lubet commōstrabo: quod ut faceret flagitantibus nobis, cōsulem digito designās: Tute, inquit, si nescis, istius autor es mali, in tuū caput omnis hæc culpa refunditur. Cui cū Resp. suas fortunas omnes, suam salutem, dignitatem, amplitudinē: deniq; quo nihil habet charius, suos liberos in manus dederit, tu tam pestilētes homines in ciuitate sedere, quid autem dixi sedere, imò regnare sinis impune. Cumq; consul admiratus interpellasset: Quos tandem istos ais tā pestilētes. Hos, inquit ille, asellos Arcadicos, siue mauis, Antronios, quos publicis in ludis, in quibus optimæ literæ tradi debuerant, impudentia plus quàm asinina passim audis non loqui, sed rudere: qui magna (ut est apud Fabium) confidentia atq; autoritate stulticiam suam perdocent: qui se ob eam rem ludo literario præfectos, imò adeo natos arbitrātur, ut nos quicquid est bonarum literarum, dedoceāt, ut omnibus suam in-

C 2 culcent

culcent infcitiam, ac sui similes reddant. Simulq; permul-
 tos nominabat, qui id temporis insigni stoliditate nobi-
 les habebantur, cum quibus monstris Batto cōtinuum
 & irreconciliabile bellū erat, donec publicum eius urbis
 ludum moderaretur (nam hinc ad secretarij munus erat
 ascitus) quorum ego nomina prudens supprimo, siue
 quod hoc ipsum famæ illis inuideam, dignis qui sempi-
 ternæ obliuionis tenebris sepulti iaceant, siue quod no-
 lim meas chartas spurcissimis nominib⁹ inquinari, præ-
 sertim cum huius generis maximus ubiq; sit numerus,
 ut semper fuit pessimarum rerum maxima fecunditas.
 Hiscine, inquit, beluis miseri ciues sua uiscera cōmittūt,
 his clarissimi principes liberos suos credunt, his genero-
 sissimis ingenijs præditi adolescētes, & h̄dem bonarum
 artium auidi committuntur, quos ex ingenuis rusticos,
 ex indoctis indociles, ex stultis insanos reddant? Hæc,
 inquam, in tua Rep. fiunt, te ciue, te primate, te consule?
 Priuata, atq; adeo minimi momenti negocia, mirū est
 quanta uigilantia carentur: hæc pestis & publica, & tan-
 ta, quanta in Rep. non queat ulla maior existere, negli-
 gitur, imò fouetur? In alios sōtes, qui uel paulū aliquid
 priuati damni dederint, perquàm seuerè animaduerti-
 tur: hic ære mulctatur, ille uapulat: alius ob æs alienum
 ultra diem prolatū, in carcerem detruditur, alius in exi-
 lium eijcitur: alijs ob inuolutum poculum, aut nummo-
 rum pauxillulū, laqueo guttur frangitur. In his & hu-
 iusmodi

huiusmodi ualet disciplinæ seueritas, ualent leges, uigilant
 magistratus, & eum qui liberos uestros, quibus (ut par
 est) nihil habetis antiquius, nihil dulcius, unicam Reip.
 spem, tam indigne corrumpit, nō eiicitis, nullo supplicio
 dignum ducitis? Capite plectitur, qui equū abduxit: &
 qui tot tam chara ciuitatis pignora prodidit, imō perdi
 dit, eum non iugulatis? In eum qui equum conductum
 secus quā debuit, habuit, ex legibus est actio, & filij
 male tractati, nulla est actio? Si uillicus hic tuus, huius
 uicinus felicem agrum, tritici feracem, zizanijs ac iuncis
 consereret, dic mihi te quæso, quid faceres? Nimirū eiice
 res, in ius uocares, damni dati reū ageres, & nullo sup
 plicio dignus uidetur, qui felicem ac generosam puero
 rum indolē ita imperitiæ spinis ac uepribus occupauit,
 ut nō sarculo, ac ne incendio quidem repurgari queat.
 Qui in feriēdo nomismate, paulū modo aliqd fraudis
 admisit, horrendis exēplis pœnas legibus dare cogitur:
 at qui pueros in suam fidē acceptos, pro liberalibus &
 saluberrimis literis, nil nisi merā stulticiā docuit, præmio
 dignus uidetur? Nec alia in re sunt uel oscitantiores, uel
 infeliciores, summi etiā principes. Adhibent multi qui
 prægustēt cibū, non adhibent qui dispiciāt, quid in ani
 mū ac pectus illorū infundatur. Periditat medicus aut
 chirurgus, si parū accurate tractauit principis corpus, &
 nihil est periculi istis, qui sic tractant animū tam multis
 imperaturū? Non temere cōmittis equū curādū, ac fin-
 C 3 gendū.

gendum, nec circūspicis, cui credas fingēdū filiū: Quasi patris officio functus sis, si modo genueris, ac non multo maxima pars sit officij paterni, recte instituere quod genueris. Quid enim refert bene natum esse, nisi ad naturam accedat honesta educatio? Non cuius credis colendum fundum, consulis probatos agricolas, longoq; rerum usu probatos, & filium præceptorī traditurus, ex ptochotyrannis istis quempiam in consilium adhibes, & uiam, quam ille cæcus tibi monstrauerit, ingrederis? Ex horum sententia quemlibet scholæ publicæ præficias, quorum iudicio non debebas stabulariū asciscere? Nihil est similius regno, quàm ludī literarij moderator, & his tyrannidem permittimus in liberos, quos si nosces, nolles imperare canibus tuis? Magno cōducitur, qui iuuentutem uerberibus ac minis excarnificatam, doceat & scire nihil, & sibi uideri nihil nescire: quin sæpenumero fit, ut mores istorum nihilo sint meliores literis. Quantum autem flagitiū, primam illam ac felicissimam ætatem, bonis disciplinis à natura datam, nō inficere, quæ aut maiore labore post dediscenda sint nobis, aut magno nostro malo tenenda. Tria sunt unde potissimum rerum publicarum salus, aut etiam pestis mihi pendere uidetur, à principe recte aut secus instituto, à concionatoribus publicis, & ludī magistris. Sed huius postremi par erat potissimum curam agi, quod ludī magister primū innoxiam ac rudem ætatem curat, quæ sibi nondum

dum potest prospicere, deinde optimæ spei annos, qui
 & fugiunt ocysissime, & redeunt nuncq̃. Apud Rhoma-
 nos olim atrocissimo supplicio necabatur, qui nō ex usu
 publico gessisset imperium. Vtinam extaret similis ali-
 qua lex, quæ in perniciosos pueritiæ moderatores di-
 gnū aliquod exemplum statueret. Nūc honos etiam
 isti beluæ, & sic merito, datur ex publico merces. Quin
 tanta pestis publicis manibus potius discerpitur? Cur
 non in solas terras aliquò deportatur? Cur tu cōsul Ca-
 millum tribunum illum militarem non imitaris, ut quē
 admodum ille malæ fidei magistrum, nudato à tergo
 corpore, uinctisq̃ manibus, pueris iisdē, quos hostibus
 prodiderat, flagris in Faliscorū urbem redigendū tradi-
 dit, ita pari pōpa pueritiæ corruptores istos ex urbe tua
 cures exigendos? Miraris interire literas, cum cerdones,
 imò caudices, ludos teneant literarios? Miramur anti-
 quam eruditionem iam olim degenerare, cum doctori-
 bus ipsis nihil sit indoctius: magis equidem mirarer, ni
 sic eueniret. Quæso te, quid à rudi præceptore possit ex-
 pectari, nisi rudior discipulus? Atq̃ ut est in uetere pro-
 uerbio: Quid à malo coruo, nisi malum ouum? An hic
 uerum non est quod scripsit Horatius:

Est in iuuenis, est in equis, patrum
 Virtus, nec imbellem feroces,
 Progenerant aquilæ columbam:
 Fortes creantur fortibus,

Atqui

Atqui fieri uidemus, ut filij non semper referant corporum uitia, quæ erant in parentibus. Noui ipse fratres aliquot, cæco patre, matre clauda natos, quorum nemo tamen cæcus esset aut claudus. Cæterum ubi animus in animum transfunditur, & ingenium ab ingenio formatur, fieri non potest, quin discipulus referat præceptorē, uelut animi parentem. Quid hic sydera & cælum innoxium criminamur? Quid immerentem naturam incusamus? Quid salutifera cōmeruit religio, ut in tãtam inuidiam adducatur? Tu modo aduigila, ut parentur idonei præceptores: dent operam principes, ut sit bonos bonis literis, uidebis nimirum neque sydera, neque ingenia nostris seculis, imò nec regionibus adeo defuisse: tametsi nō infertior, uix aliã reperiri crassiorē, quod ad literas dūtaxat attinet. Quod si ipsi nobis (ut facimus) defuerimus, frustra uel uniuersum arrideat cælum: apud nos fata illi cometæ sunt, qui suo afflatu pestē inuehūt optimis studijs. Nihil itaque miror extingui literas, quas certatim omnes contendunt extinguere, uindicare per pauci. Verè dictum est: Honos alit artes. Et illud:

Sint Mecœnates, non deerunt Flacce Marones.

Vbi nunc honos literis debitus? ubi locus expolito ingenio dignus? ubi fructus, quem longos egregiosque labores consequi par fuit? Qui hodie professione religionis sese uenditant, cōsummatã pietatem arbitrantur nihil scire, ac maxima ex parte aut quæstui seruiunt, aut uentri

uentri ecclesiae procures, Epicurū fere q̃ Ciceronem malunt imitari. Principes, quorū liberalitate studia literarū & prouocari solent, & foueri, nō Platones iam, sed Gnaethones sibi asciscunt. Munera ferunt, moriones, palpones, uoluptatum architecti. Pluris est qui canem bellum adducat, quā qui librum eruditum porrigat. Sacerdotiorum ampli census aut uenalia sunt, aut malorū obsequiorū præmia. Ad abbatias, cæterasq; dignitates, stupidissimi quicq; potissimū irrumpūt. Quæritur Satyrophagus, quod diuites tantum admirentur, laudentq; disertos, ut pueri Iunonis auem. At hodie probro est, scire literas. Nunq̃ magis regnat, quā apud nos pestilens hoc hominum genus, quos merito ptochotyranos dixeris: hi rerum omniū censuram sibi uindicāt, præsertim apud stultas, atq; etiam impudicas mulierculas, & apud imperitam multitudinem: his persuadent egregij lycophantæ hæresim esse, scire Græcas literas: hæresim esse, loqui quo more locutus est Cicero. Et quis tandem sani capitis cupiat sese tam diuturnis macerare laboribus, sine quibus nec mediocris literatura paratur, odiū deniq; summamq; inuidiam præmij uice reportatur? Iam portò fac citra conatū, eruditionem dormienti cōtingere, quis non malit uel in ultimas Indiæ solitudines profugere, quā hos literatorū simios ferre? Equidem priscorum hominum more, quos è truncis arborum natos finxit antiquitas, non paulo malim inter pecora ui-

D tam

tam transigere, quàm inter hoc brutorum omnium brutissimum genus, quibus apud nos mihi differta videntur omnia qui pari soliditate & suam rusticitatem admittuntur, & alienam doctrinam contemnunt. Sed inter has bestias uerius quàm homines, nullum odiosius aut pestilentius, aut Musis omnibus infensius, quàm isti quidam religionis larua personati, de quibus modo dicere coeperam, qui uenerando cultu, simulataeque sanctimoniae specie, non mediocrem auctoritatem sibi pararunt apud idiotas, praesertim apud mulierculas, quarum & stulticia abutuntur, & libidini fortiter succurrunt: tauri egregie obesi, neque uulgariter mutoniati: hos adhibent in consilium, & si non adhibeant, ipsi qua sunt impudentia, ultero semet ingerunt, uolentibus nolentibus. Consultitur igitur camelus de saltatione, de cantione asinus. Quid enim aliud fit cum Minorita, aut Iacobita, aut Carmelita, uelut oraculum consultitur, cui puer ad optimas disciplinas destinatus, formandus tradi debeat, quibus rationibus & autoribus instituendus sit, non aliter quàm Demodocus ille Plaronicus consulebat Socratem. Ibi mihi consultor ille stupidus ac superciliosus, nihil Socratis referens, praeter uultum & taurinum intuitum, mira seueritate cum primis deterret à lectione poetarum. Porro bliteis istis poëtae sunt & Quintilianus, & Plinius, & Aulus Gellius & Titus Liuius: breuiter, quicumque Latine scripserunt adeo non intelligunt quid sit poëtice, quam poëtriā uocare

care solent, ut nec poetæ qui sunt, aut dicantur, intelligant. Vestigia quibus ipsi sint ingressi, commonstrant, homines ex mera barbarie nati, simul & educati. Alius iubet edisci psalterium, alius censet linguam Latinā petēdā ex prouerbijis Solomonis, alius uocat ad insulsiſſimum autorem Michaëlē Modistam, alius ad Mammetrectū, alius ad Catholicon: ut quisq; infectus est, ita dant alijs consilium. Deinde si quē nouerint præceptor, tam insigniter alinum, quā ipsi sunt insigniter hypocritæ: ad eum mitti iubēt miserrimos adolescentulos. Nec difficile persuadent, primū idiotis, deinde calidissimī simulandæ probitatis artifices, postremo uulgus hominum ferē deterioribus acquiescit libentius. Contra si quem olfecerint politius eruditum, abominantur: Caue, inquit, poeta est, parū Christianus est. Hæc nusq; non instillant auribus hominum in cōcionibus, in quibus regnant, populi stulticia freti, in priuatis colloquijs, in arcanis illis confessionibus, in quibus sibi dñi uidentur. Quem inter hæc portenta non pigeat uiuere? Cui non lubeat & ultra Sauromatas & glaciālem Oceanum fugere, si modo ueterum illorum & modestiā & eruditionem cum huius nostri seculi tum arrogantia, tum inscitia cōponat? Sed quid lōgā & inanē querelā ingredimur? in te, ut dixi, omnis ista culpa recidit: qui si istos, & indoctissimos doctores, & inconsultissimos consultores uel eijceres, uel quod illis esset dignius, culleis insu-

eos, cimicibus ac pulicibus differtis, in mare uicinū præcipitares, ad quiduis supplicij deposci nō recusarim, nisi mirabilem eruditorum hominū prouētum propediem cernas efflorescere. Quibus cōmemorandis, cum Battus uehemētius incandesceret, nam homo aliās placidus ac lenis, hic sibi temperare nunquā potuit, sic adamabat bonas literas. Subridens consul: Quo supplicij genere perdendi sint isti Battē, inquit, post cōsultabimus: ego si Iuppiter essem, omnes in asinos uerterem, & camelos. Sed interim probe uideris intelligere, me hic priuatum adesse, qui tanta istas libertate in me ausis uti, tanq̃ cū Conrado tibi res sit, non cum consule: uerum ego te uicissim, si pateris, criminabor, qui tuū officium præterieris. Siquidem tuū prorsus erat, qui publico munere supergeris ista tam nephanda, ad consule ac senatū referre, nisi forte frustra sedes in consilio: certe tuæ partes erant, monere. Hæc ideo consul, ut magis etiam inflammaret ardentē. Tum Battus: De referendo mihi narras impudens, quasi ista in re non omnes Herculis labores susceperim, imò propè uicerim? Meminisse te scio, quanq̃ male falsus dissimulas, cum ante biēnium ferè reuersus à Lutecia Parisiorū, administrationē ludi literarij suscepissem, quod ibi Augear stabulum repperim. Deū immortalem, quas nugas, quæ somnia, quæ ludibria, quæ barbariem, quos sentes, quam fecem infelicissimis adolescentibus inculcauerāt, qui ante me nihil scire doce-
rant.

rant. Tum re quidem ipsa Fabianum illud nimium approbavi, non paulo molestiorem esse dedocendi, quam docēdi laborem. Nam simul atq; zizaniā illam, ita ut erat necesse, instituissē reuellere: dictu mirum, quā amarīs odijs, quā deuoto agmine, quā gladiatorio animo sint coorti in nos illi imperitiæ magistri. Age, quid unquā in tua Rep. uidisti ea seditione turbulentius? Incitauerant in me de clero simili dementia imbutos, quæ maxima multitudo est: tum oppidi primores, quorum animi auitum adhuc rus sapiebant: præterea iuuenum maiores plerosq; quorum pietatem religioso metu sollicitabant, ut filiorū pudori mature consulere: incenderant & fabros, fullones, cerdones, pharmacopolas, mendicos, mimos, blaterones, aucupes, piscatores, effedarios, cetarios, coquos, fartores, baiulos, à quibus non perinde ingenio differunt atq; cultu. Ad hæc tōsores, lenones, lenas, aniculas. Et quos non? Vulgi infimi partem multo maximam: id quod neutiq; ardui erat negocij, tum quod per se sit irritabile uulgus, tum quod pro insita stoliditate literas habet inuisas, tum quod pari temeritate absurdissima quæque perlibenter & miratur, & tuetur. Sed ducum uirtutem prosequamur. Hi uero tantis copijs freti, passim in me diras atq; atroces uoces iactabant in foro, in compotationibus, in officinis, in tōstrinis, in lustris, publice, priuatim, ebrijs, sobrijs, dictitantes externum hominem, nescio quem, nouam

D ; quandam

quādam hæresim ferere, optimos illos autotes, Alexandrum, Gracisam, Ebrardum, Modisam, Breuiloquū, Mammetrectum, Catholicotē, quibus & aui & proaui ipsorū doctissimi euasissent, nunc indigne extrudi, inaudita quædam, atq; horrenda ethnicorum induci portēta, Flaccum, Maronem, Nasonem, iuuenibus iam nihil nisi de amando præcipi, ea pueris inculcari, quæ ne gradibus quidem scire fas effet. Nisi quamprimum piperetum fuisset, actum esse de religione Christiana, Antichristi seculum iam aut adesse, aut certe quàm proxime instare. Venisse enim doctores, qui blandirētur ijs quibus aures essent nouarum rerum auuiditate prurientes, quicq; iuxta Pauli uaticinium, à ueritate auocarēt, ad fabulas traducerent adolescentes. Vidisti ipse, testis in eotumultu, quantum Herculem præstiterim, quot leones, quot lues, quot Stympthalidas aues, quot tauros, quot Antæos, quot Geryones, quot Diomedes, quot Nefos cōfecerim, ut Cerberum è latebris illis, ubi exanguis umbras territabat, extractum coelo ostenderim: quāte uirtute Lernæam hydram, fecundā suis mortibus igne Græco uix tandem extinxerim, & haud scio an adhuc spiret pestis illa omnium perniciosissima. Urbis uestræ Pompeius, quanq; ille Midæ quidem similior q; Pompeio: quid moliatur, haud me præterit. Tot unus monstrosus obiectus, nō cessi tamen, imò peruicacijs quibus sanior erat mens, persuasis, cæteris clarissima ratione confutatis,

litatis, contemptis nonnullis. Quæ cum Battus dixisset,
 Moriar, inquit Guilielmus, ni tu mi Battæ non suppli-
 catione modo, uerû etiam triûpho dignissimus es. Nâ si
 Ion ille rhapsodus apud Platonem, quod unum Ho-
 merum laudibus extulisset, meritum se iactitat, cui eius
 pœtæ studiosi coronam aureâ reponerent: tu uero qui
 uniuersam propè literaturam contra tot portenta stre-
 nue defendisti, quanto dignior es, cui Musæ, aut ipse
 etiam Apollo, lauream triumphalem imponat, aut cer-
 te qui in omnibus Musis stes aureus. Ad quem iocum
 tum arrisissent cæteri. Battus quoq; iam hilarior: Age,
 inquit, rideor Hercules, & uobis pyrgopolinices quispiâ
 uideor, tamen qualis qualis sum, quod potui sum cona-
 tus: quod si Guilielmæ huic animo tua lingua eruditio-
 rē fuisset adiûcta, melius fortasse cū literis ageretur. Tū
 consul: Age inquit, Herculēs, quid si tibi pro rebus forti-
 ter gestis triumphū decernamus, & quidem speciosio-
 rem, quàm unquam uel Paulo Aemilio, uel Pompeio
 contigerit. Cras niueis equis tectus, urbem laureatus in-
 gredieris plaudētibus utrinq; uniuersis bonarū literarū
 studiosis, barbari duces tua uirtute domiti, reuinctis, ut
 digni sunt, post tergum manibus, triumphalem currū
 antecedent, uictori populo supplices uanūs ostendent:
 Miles uictor, à tergo imperatoris laudes cantabit, præ-
 da circūferetur, trophæa figentur Phœbo, nouemq; for-
 roribus opima spolia dicabūtur. Quid quæris? deum te
 facimus

facimus, ut iam non alter sis Hercules, iuxta prouerbiū,
 sed prorsus ipse sis Hercules: quid unquā simile prome-
 ruit ille? uerum ea lege, si hoc prius feceris, quod uicto-
 res facere consueuerunt, ut rerum abs te terra marique ge-
 starum, & totius certaminis huius rationem nobis lucu-
 lenta oratione exponas, quod etiam ut triumphum tan-
 tum contemnas, recusare tamen nequaquā debes uel nō-
 stra causa, qui tantopere id flagitamus: uel literarum
 amore, quibus scio tibi nihil esse antiquius: uel denique
 Reip. causa, in quā tu nuper receptus, sollicitudinē illi, &
 pietatis officiū debere coepisti. Nā quod tu me modo
 insimulabas, quid me posse cēses unū inter tot hominū
 capita longe aliter sententiū? An me uis (quod dici so-
 let) aduersum stimulum calces? praesertim cum nec mihi
 ipsi satisdum sit hāc confirmata sententia: ita nōnunquā
 istorū disputationibus labefactor, ut partes uestras uix
 satis tutari queam. Et quod nūc quidem serio dicēdum
 sit Battē, si uera sunt quae mihi de tuis endoxis, adoxis,
 amphidoxis soles disputare, non minimā profecto tur-
 pitudinis partē causa uestra uidetur obtinere, nō apud
 uulgus modo, uerum etiam apud literis æquiores. Nam
 sunt uestri autores, ne mentiar, primū ethnici, quod ta-
 men utrunquē poterat defendi: deinde cognitu perquā
 difficiles, quod ipsum non paucis odiū parit: postremo,
 quod est grauissimum, lasciuī, imò etiam obsceni. Nūc
 accipe rem. Christianos autores eijcitis, inducitis Ethni-
 ces:

cos: notos expellitis, infertis ignotos: ueteres extruditis,
 producit nouos: faciles tollitis, obscuros nobis obijci-
 tis. deniq; quod est caput, castos interdicitis, lasciuos iu-
 uenibus pponitis. Quid oris tum esse mihi credis, quo-
 ties consulem me rogant mei ciues, num ideo ludus sit
 in urbe publicus, ut iuuenes meretricios perdiscant amo-
 res, perinde quasi parum ipsi sint ad hæc studia suo pte
 ingenio prodiiues, ut assuescant technas fabre consue-
 re, ut ueteratorie parētibus imponere, ut nihil pudere, mē-
 tiri, suum ponere uultum, alienum sumere: hæc enim ex
 uestris comcedijs discunt, & domū memoriter referunt
 Quàm tu grauius hæc ferire parētum aures arbitrare?
 Vtrum in lupanar, inquiunt, liberos nostros mittimus,
 an in ludū literarium? Nam tres illas literas, quas senex
 Plautinus se didicisse gloriatur, domi facile discimus.
 Præterea si qui paulo sunt eruditiores, ij mihi pontifi-
 cum decreta, & theologorum sententias memoriter de-
 tantant: tum quidem tergiuersari soleo, sed planè ut ui-
 ctus, non ut insidiator. Tu uero cum sis hac in palæstra
 facile omnium exercitatissimus, fieri non potest, quin
 plurima teneas tum lecta, tum cogitata, quibus huius-
 modi criminationes refelli queant: quare rem prorsus
 diuinam feceris, si totam hanc controuersiam à capite
 usque ad calcem explicueris, non quod causa uestra pa-
 rum mihi probetur, uerum patronum me paulo instru-
 ctiores reddideris.

E Erasmus

QUod cum Battus, singulis sua quoque causa uehementer flagitantibus, defugere nulla ratione posset. Age, inquit, de præmio plus etiā pollicemini quā postulo, mihi satis fuerit supplicij, si sola Ate studiorū pestis uero trahatur, ac mox in publicā cloacam præcipitetur: deinde procerum aliquot pro capitibus linguas duntaxat deponco. In quem usum, inquam? Ad nullum alium, inquit, quā ad abstergendum podicem, aut defricandas matulas, aut certe immūdas patellas. Nihil, inquam, accommodatius: sed extra iocum hospites, quandoquidē in rē tam præclarā fortuito incidimus, quin nos quoque hic Academiam quandam Platonis exemplo instituiamus? An quia deest nobis platanus illa, uel Platonica, uel Ciceroniana, quarū altera facundissimi philosophi, altera sapiētissimi oratoris literis & sata est & creuit, potius, quā humore aliquo. Quin ego uobis pro umbraticis ueras, ac pro una arbuscula copiosum pomariū exhibebo, quod adibus nostris ab læua proximū uidetis, proceris quercubus, & riuo lymphidissimo cinctum. Quid si hunc quoque locum nostra disputatiūcula sic irrigemus, ut nulla nunc atate arecat? Nec desunt quidem sub ingenti illa piro medijs circiter hortis, comodiissima sedilia, puluillos quoque, si uidebit, adferri iubebo. Iam uero personarū nihil me poenitet uel ad Iarce scholā, nō solū Academiam, consul, medicus publicus, secretarius urbanus.

nus, theologus & idem orator, ego deniq; tam magni-
 fici fundi colonus. Nam ut de Platone taceā (qui quos-
 libet etiā loquentes facit) quando unquā Tullius, perfri-
 ctæ frontis homo, cœtū magnificentiorē ausus est cō-
 uocare. Quod si Socratem philosophum grauissimum
 illa in Phædro loci amœnitas potuit inuitare, ut humi
 iuxta fonticulum in gramine disputādi gratia procūbe-
 ret, quid nī nos hī horti, quos uel Epicurus ipse laudare
 queat, certe ad considendum alliciant, præsertim cum nī
 hīl hīc eorum, quæ Socrates illic miratur, desideretur.
 quippe ubi prius, ut uidetis, mediā, triplicem nobis uo-
 luptatē ministrabit. Nam ut est procera satis, & patulis
 diffusa ramis, amœnissimā prorsus umbrā præbe-
 bit, & frondibus opacis æstus facile propulsabit: præ-
 terea ut est anni uernū tempus, nō oculos modo floscu-
 lorum aspectu pascet, uerū etiam nares gratissimo odo-
 re recreabit: tum ne fonticulo illo frigentis aquulæ à So-
 crate superari uideamur, en pro fonticulo riuus leni mur-
 mure, circumlabens totos hortos irrigat. Hac aura quid
 possit esse spirantius, imō (quod medico teste dixerim)
 quid salubrius? Ibi Battus, qui eius apud Platonē de-
 scriptionis pulchræ meminisset, nostrā orationem inter-
 pellās: Vt cæteris, inquit, Erasme rebus maxime supere-
 mus, unā certe à Socrate illo Platonico uincimur. Nam
 & herbarum uirentium, graminumq; flosculis uersico-
 loribus distinctorum, gryllorum & cicadarum canorū.

E e murmur

murmur addas licebit, est tamen quo sumus inferiores. ERASMVVS. Quid nam istuc, inquam? BATTVS. Puellarum Nympharumq; imaginibus, inquit, quas Socratem illic uideo neutiq; praterisse. Quo loco exhilaratus cōsul & medicus: Per canem, inquit, & anserem Socraticum, dignū quod a Batto admoneret, quantū calaturis non magnopere solet delectari, uiuas opinor mallet, si detur optio. Verum istud nostræ disputatiūculæ nihil obfuerit: eamus ubi collaudata loci specie confissemus, Battumq; certatim ut accingeretur, hortamur. Ille consulem fixius intuitus. BATTVS. Merito, inquit, nunc meo iugulor gladio, nam qui uos modo magnifice nugari iubebam, eò per uos ipse redigor, ut nihil me sit hodie futurum ineptius aut nugatius. Age, parendum uideo tum cōsuli, tum medico, tum amicis simis, postremo tam multis: sed pomariū prius occludatur, ne quis nos uideat. Neq; enim ueteor, ne uestrum quispiam me prodat, modo possit Erasmi stilus cōquiescere, qui quicquid noctu somniat, etiam interdiu chartis suis illinere solet. Atqui, inquā, hic neq; calamus est mihi, neq; charta. Fateor, inquit: at memoriā noui tuā, quam scio tibi esse cōmentarij uice. Quod etiam si quid suffugerit, tu facile de tuo fulcies hiatum, sed tamen aggreddiar uobis fretus. Mox in pedes erectus, compositis ad dicendum & ueste, & uultu, & gestu, aliquandiu defixis humi luminibus, cogitabundus hæsit dicturi cōpalor

lor quidam ac trepidatio oborta, non stolidi nobis oratoris, & confidentis, sed cordati, & (ut inquit Fabius) periculum intelligentis, dedit argumentum: mox inuentis ac digestis orationis partibus (id enim egisse ex notatis articulis conijciebam) subtufliens, expuit id quod habebat familiare: deinde surrecto hilarius uultu, iamq; uiuacius singulos intuitus, summa cum omnium expectatione, ita exorsus est.

ORATIONIS EXORDIUM.

B A T T V S

Nisi & apud iudices literatissimos dicturum me scire, & ipsa causæ bonitate nō mediocriter adiuuaret, uererer ne in tanto stolidissimorum hominū odio, non optimū hodie patronum literæ fuerint habituræ. Nunc uero tantū abest, ut omnia quæ ab istis antirhetoribus obijci uel soleant, uel queant, refellere me possediffidam ut in causa tam uincibili, ne principio quidem mihi utēdum putarim. Idēq; nō modo apud uos, quos cum amicissimos, eruditissimos, huius etiam dictionis efflagitatores habeam, beneuolentes, dociles, attentos non habere non possum, uerum etiam apud Sauromatas, & si quid est his etiā barbarius, modo homines dētur, certam mihi uictoriā promiserim: homines, inquā, qñ rationis ductum, non animi impetum sequuntur. Nam istos rabulas, qui obstinatis animis insaniā suam etiam confessam solent defendere, haud alio in numero

E 3 quā-

quàm Diogenes suam cōcionem pono. Ad quem cum hominum milia aliquot cōfluxissent, negabat se ullum adhuc uidere hominem: Pestifera est, inquit, mortilibus eruditio, optanda imperitia.

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

De fide igitur facienda iamdudum securus, hoc unum mihi à uobis uideo postulandum, ut ne in re tam intratabili, tam spinosa, ullum orationis splendorem expectetis, quem alioqui ne in felicissima quidem materia à Batto requirere debebatis. Ne delectari quidem postulabitis, nisi sicubi forte barbarorū ineptissimæ rationes risum mouebunt. ERASMVVS. Tum uero ueniā præfatus, & licebit ne, inquam, aliquoties dicentem interpellare? BATTVS. Licebit, inquit, per me, quoties uidebitur, nec enim ad depsydras dicimus, ut causæ dispendium sit, si quid temporis intercipiatur. ERASMVVS. Ita mihi principio supersedisse uideris, inquam, ut hoc ipso quo non uteris, maxime sis usus principio: sed perge obsecro, ne te primo statim cursu diuti⁹ remoremur. BATTVS. Istud uero tuū est, respondit Battus, haud meum, qui uasfriciem illam, & strophas rhetoricas perdidisti: mihi sat habeo, rem ut est, perquàm paucissimis ostendere. Non igitur hæc altius repetam, quibus fatis, quorum opera, quo tempore, quibus gradibus antiquæ disciplinæ è tanto fastigio in hunc tartarum deciderint. Id quod uos paulo ante cœperatis, aliàs hæc fortasse cōmodius

modius: neq; uero refert, quo caſu quiſpiam in puteum deciderit, ſed quomodo qui cecidit, inde queat educi. Antiquis igitur literis cōtra nouos hoſtes patrocinium feremus, quibus quidem à triplici potiſſimum hoſtium genere negotium exhiberi uideo. Alij enim literariam Remp. tanq; funditus deletam cupiunt: alij imperium nō quidem prorsus extinguere, ſed arctioribus finibus includere moliūtur. Poſtremi ita Remp. ſaluam eſſe uolunt, ut afflictiſſimam uelint, quippe in qua ipſi tyrānidem occupent: in quam patrijs legibus abrogatis, peregrinos & magiſtratus & mores inducant. Et primi quidem illi mihi uidentur, qui planè rudes, haud ſcio inuidiā ne, an ſtoliditate maiore, religionis, nescio cuius prætextu, literaturam uniuerſam poeſeos nomine deteſtantur. Alteros ego intelligo, qui indocte docti, cætera quidem ſtudia, hoc eſt, ſua, utcunq; recipiunt: humanitatis autem literas, ſine quibus cæca eſt omnis doctrina, angue peius oderunt. Poſtremos uero, quos alios eſſe dicam quàm eos, qui quoduis literarum genus & mirantur, & probant: cum primis etiam poeſim & rhetoricen, at ea lege, ut ipſi pro ſummis & poetis, & rhetoricis habeantur: cū nihil ſint minus, nec dictu interim proclue fuerit, quos ex ijs hoſtibus literaria Reſp. grauiffimos, pernicioſiſſimosq; patiat, aut quibus maximam cladum ſuarum partem acceptā referre debeat. Nam primi quidem illi (ne contēnendos putemus) tametiſi neq;

ullo

ullo armorum genere, neq; rei militaris scientia sunt instructi, quippe syluestris, barbaraq; multitudo passim ex agris & môtibus conflata, nescio tamen an ullum sit hostium genus infestius. Rabiosæ enim feræ in morē deuotis animis in pugnam ruunt, non ingrediuntur, furore pro fortitudine utentes. Quatuor potissimū rebus ualent: furore, quo Andabatas: clamore, quo Stétorem Homericum: multitudine, qua Xerxis etiā copias uincunt. Postremo dypeo quodā simulatæ religionis, sub quo perpetuo latent, quem unum ad omnia telorū genera obijciunt. Il nimirum sunt, qui cum ipsi sint omnis literaturæ expertes, literatorum gloria peruruntur, aliorumq; pulcherrimis studijs oblatrare, pulchrum in primis, ac religiosum putant: at mirum quàm ueteratorie suam uel inertiam, uel inuidiam, uel superbiam speciosis titulis prætexunt simplicitatis ac religionis. Alteri sunt ijs quidem paulo instructiores, qui & eminus & cominus nos petunt. Eminus telis, sed planè deridiculis: nam stuppas, fumum, & stercorea in nos iaciūt. Cominus pugionibus appetunt, sed plumbeis. Pacē offerunt, sed superbissimis planè cōditionibus, ut sine humanitatis lictis perdocti simus, sine quibus nullæ constant literæ, terminos nobis præscribūt. Omnē politiem interdiciūt, & quicquid ipsi nō didicerūt, hoc sunt molestissimi, quod prehēdi nequeāt. Cōsistūt nusq; Parthis ipsis fugaciores, modo aiūt, modo negāt, tergiuersāt, aliquo cauillo elabuntur.

elabūtur, & Protei in morē. Omnia transformant sese
 in miracula rerū. Porro postremos illos fortasse aliquis
 parū infestos hostes iudicauerit, quod sedulitate peccēt
 nō odio: at mihi quidē uident lōge inter omnes nocen-
 tissimi. Ceteri enim, quia infestis signis nos appetūt, ar-
 centur à moenibus, hi dum intra moenia, intra præsidia
 nostra uersantur, dum armis & insignibus amicos imi-
 tantur, aeternum exitium Reip. mendaci pietatis specie
 moliantur, & quo magis uindictandæ patriæ studēt, eo
 turpiori impediūt seruituti. Quare primi quidē hoc p-
 pemodū sunt amādi, quod ita literas oderunt, ut nullas
 attigerint. Posteriores hoc minus nocētes, quod ab opti-
 mis abstinerint, nempe poeticis & oratorijs, sua tanq̃
 sorte cōtenti. Postremi dū omnia scire uolūt permiscue-
 runt, cōtaminauerūt, perdiderūt omnia: uere hoc dicūt
 importuno officio, nihil esse inofficiosius interdū. Ita hi
 dum literis laborantibus succurrere studuerūt, pernicio-
 sa sedulitate funditus extinxerunt. Vires ante cōuenie-
 bat expendere, consulere ingenium, quàm rem tam ar-
 duam fusciperent. Nunc Phaetontē imitari maluerūt,
 qui dum ignarus auriga currum paternum conatur mo-
 derari, magno suo malo subuertit. Et sunt hi quidem ut
 stulticia Phaetōti pares, ita pari exitio digni, aut etiam
 grauiore: Horū enim temeritate, uetus illa & uera philo-
 sophia ad meras nugas, ad somnia redacta est. Per hos
 innumerabilia priscorum autorū monumēta deside-

F ramus,

42 ANTIBARBARORVM LIBER PRIMVS

ramus, quod scriptorū ut quisq; est doctissimus, ita scē-
 dissimis mēdis scatet. His acceptū ferimus, quod prisca
 illa theologia tantopere degenerauit, haud aliorum est
 opus: quod grammaticis nil nisi meram barbariem &
 scribunt, & prāciunt, his debemus. Et ut semel finiam,
 quod in utroq; genere literarum muti & infauitissimi,
 pro doctissimis in precio sunt, horū opera effectū est,
 quorum dum alius in grammaticis, alius in rhetoricis,
 alius in dialecticis, alius in physica, ali⁹ in theologia scri-
 bit: dum hic cōmentationibus optimos autores nō illu-
 strat, sed obscurat: nō adornat sed contaminat: dum ille
 quod nō intelligit, emendare nititur: dum aliū ex bene
 Grācis, male Latina facit, linguā utriusq; iuxta ignar⁹:
 dum ita, inquam, certatim tumultuantur, inuiti officio
 omnia cōfuderūt, deprauauerūt, euerterunt: & quo dil-
 gētius suū quisq; officiū prāstitit, eo plus damni dedit.
 Vt si quis manibus merda oblitis puluisculum ē purpu-
 ra conetur extergere, quāto uolet esse officiosior, eo erit
 molestior. Verum ijs, quod res infinitā propē disputa-
 tionem postulare uidetur dilatis, reliquas acies, totidem
 cōflictibus adoriemur: hic uero efficiam, ut uel Pyrrho
 me doctiorem esse iuretis. Nam rusticanā illam cohō-
 rem, tumultuario tātū milite dissipasse sat habebimus.
 & dypeo illo fictae religionis nudatos, in fugā adegisse:
 id quod haud multi fuerit negocij. Imbellis est em mul-
 tudo ē senibus cōtracta, qui ubi aetate per luxum efflu-
 xisse:

xisse intelligunt, iuuenibus ad meliora proficiscentibus, inuident inepti. Hos igitur primū quidem ualidissimis rationibus tanq̃ telis, terga dare cogemus: deinde praelium, ut solent, redintegrantes, sacrarū literarū testimonijs, uelut ensibus confodiemus. Sub hæc exemplorum copia obrutos, castris quoq; deturbabimus: quibus cōfectis, eodem quasi Marte & impetu posteriores aggrediemur, & omnibus exutos armis, omni dimicandi genere superabimus. Sed iam primi illi sunt lacessendi, si prius foecialis paterq; patratus iusta peregerint, quibus, ut arbitror, huiusmodi quædam oratio congrueret, si res serio gereretur.

ORATIO FOECIALIUM.

Quo tandem iure ô uos Gothi, è uestris egressi limitibus, non modo Latinorum prouincias occupatis (disciplinas loquor liberales) uerumetiam ipsam urbem rerum dominā, Latinitatem audetis incescere? Quanam iniuria lacessiti? quid petitis? Quod si bellum placet, iusto Marte decernite, facite pugnan di copiam. Sin pugna diffiditis, desinite molesti esse, excedite solo, regionem hanc purgate, uestris finibus continemini. Quod si hostes quàm latrunculi dici malitis, prodite è latebris, cōserite manus, & publico certamine finis quaratur odijs, aut uos uicti quiescite, aut nos uobis uictoribus concedemus.

F 2 Quod

44. ANTIBARBARORVM LIBER PRIMVS

QVOD LITERAE COMPLVRIBVS

tâtopere sint inuisæ, nihil aliud esse

in causa, nisi quod ignorent.

IAm non auditi, proiecta hasta, bellum indixere fo-
ciales, iam ad pugnam est hostis euocandus. Hic
ego interpellans, Vide, inquam, ne nimium hoc sit cali-
dum, nondum omnes tibi peractæ ceremoniæ: porcus
tibi saxo feriendus, prius q̃ ad arma profilias. Probe mo-
nes, inquit. Utinam ex istis haris, in quibus, passim tot
crassi ualidiq̃ sues ociosi saginantur, cibo populi, mihi li-
ceret in signē aliquē deligere. Eum ego bipedem liben-
tius mactarem, quàm ullum porcum quadrupedē. Sed
agite, factum putemus, quod ex animo factū uolumus
& hostem bonis auibus aggrediamur. Nā interim per-
inde agam, ac si cū ipsis præsentibus mihi res esset. Vos
modo huius nostræ dimicatiunculæ spectatores sedete.
Atq̃ adeo ne tubam deesse, quæraturs Erasmus meus.
superstitiosus, ut uideor, ceremoniarū obseruator, esto
cōuicium hoc tubæ loco. Dicite quæso brutissimi homi-
nēs, Midæ progeniēs, statuē marmoreæ: quid ita com-
meruere literæ seculares (sic enim uos appellare soletis.
quicquid nō didicistis) ut uos eas tam obstinatis odijs
infectemini, tanq̃ homines ad id unum sint nati, ut eru-
ditionem oderint? An quia & non didicisse piget, nec di-
scere licet, odisse libet? Quod si ipsi per ignauiam despe-
ratis, alijs inuidere pulchrum arbitramini? Quin poti⁹
accingi/

accingimini, & gloriā hāc nobis, quam invidetis, præcipitis: Sed ueremini, ne in uos antiqua illa scōmata iaciāmus. asini ad lyram, boues ad ceroma. Quid graculo cū fidibus: quid cum amaricino sui: At non mirum facitis, quod odistis, mirum facturi si amaretis. Vere illud ut cætera princeps ille Peripateticorum: Sciētījs nisi inscium neminem esse inimicum. Non gallus miratur iaspidem, non sues delectant rosæ, nō pictura simiā, non iuuat lippum lux, non placet Midæ cantus Apollinis. Cur inepti auriculas uestras asininas ultro proditis, uel Mida patre stultiores, qui cælare studuit: Cur non magis terræ infoditis inscitæ uestræ dedecus: Cur non potius quorundam calliditatem imitamini, qui laudant ut scire uideantur: Cur saltem nō tacetis, ut philosophi putemini: Nunc ipsi uestro met indicio, tanq̃ sorices comprehēdimini. An uero eò demētīæ prouecti estis, ut bellum etiā facinus putetis, res optimas, quas sapiētissimi quicq̃ sibi tantis laboribus expetendas putarint, odisse, inuidere, oblatrare. Ista uero gloria si nescitis, cum baiulis, cum cerdonibus, cum nautis & fossoribus uobis est communis: quippe oderunt & illi politiora studia, contemnūt, execrantur: hoc uobis meliores, primum quod moderatius oderunt: deinde quod suarum artium amore, nostra studia cōtemnunt. Vos ita elegantiores artes odistis, ut nullas teneatis. Illi artē arti, studia studijs præferunt: uos scientiæ ignorantiam antefertis, sanæ mentis

F 3 insaniam

46 ANTIBARBARORVM LIBER PRIMVS

infantiam antepōnitis, pecudem homini. O cōtēptores
seruū pecus, q̄s uel ipsi derideāt asini. At uidete interim
quā iniquū sit odisse, nec scire neq; quid oderitis, neq;
tur oderitis. Dānatis rhetorice, quid autē sit ea, ne per
nebulā quidē uidistis. Odistis poesi, quam neq; quid
sit, neq; cuiusmodi sit intelligitis. Odistis antiquitatem,
omnis antiquitatis imperiti. Breuiter, totū hoc quod do-
cti magnis uigilijs sequunt, uos cōtemnit, & totū hoc
quātū est ignoratis. Nā si quādo hęc eadē ipsi didici-
stis, cur uolētes discere reprehēditis? Si nō didicistis (qđ
etiā gloriāmini, nō modo cōfitemini) qđ de incōptis tā
stolide p̄nunciatis? Sed audistis, opinor, mala esse hęc
studia. Esto sanē, dummodo à uestri simillimis, inuidis,
ignaris, inimicis: uidelicet sus suē docuit, cæcus cæco dux
fuit. At p̄ferre si potestis, uel unū q̄ has līteras, ubi p̄be-
p̄ptas habuit, accusauit; q̄ insumptæ in eis oq̄e se p̄ce-
nitere dixit. Cur autē stolido de incōpertis blaterāti cre-
dis: erudito de p̄ceptis differēti, fides negat? An putatis
obscurā esse cuiq; uestrā inuidentiā: an nos fucū uestrū
fallere creditis: an fugere nos, qđ morbi uos urat? Licet
tādē, quæso, rebus sua dare noīa: desinite aliqñ p̄ inui-
dētissimis & ignauis, religiosos ac pios uos uelle uideri?

INUIDVM ESSE, HAVD RELIGIOSVM

odisse līteras, quas nescias.

TVM Medicus: Vtar, inquit, iure cōcesso, interpella-
bo. Præclarum te uelitem declarasti, nec temere te
Battum

Battum appellatū iam puto. Rogante illo, quid ita putaret. Non sunt, inquit hæc ænigmata tibi, qui fabulas perpulchre tenes. Iam probe barbarorū furta prodidisti, ut altera metamorphosi te ex indice illo lapide rursum in Battū reuixisse propemodū credā: deinde scite istud hominū genus ad pugnā euocasti. Nulla enim re perinde in rabiem agi solent, quā si stoliditatis, si imperitiæ, si inuidentiæ opinionem illis impingas, hoc est, si maxime uera audiāt. Recte sentis, inquit Battus, nec mirum adeo, si tacto hulkere scabiosi cōmoueant. Tū uero uideres homines superbissimos, oculis ardētibus totiusq; uultus immanitate, animi testari furorem: etiam si ne inter hæc quidē à simulandæ religionis artificio recedunt, hac tanq; personati, suas tragoedias agunt. Nam ut est, res omnium optima religio, ita (nobili histrico teste) ad quiduis uitij prætexendum cōmodissimum pallium, eo quod si quis in ipsa uitia conetur animaduertere, religionem qua sese obumbrarunt, uiolare pleriq; uideat: læpe ita tuto latet uitij proximitate boni. Cumq; ipsi longe grauioribus uitijis madeant, quā ulli mortalium, quos isti semidei pro prophanis habent, tamen in alienam uitam petulantissimis linguis inuehūtur, nulli parentes, nec ætati, nec sexui, nec genti, nec ordini: deniq; nec homini, nec nomini. Cæterū quoties illos deprehenderit aliquis aut ebrios, aut scortantes, aut aliud his etiā sceleratius designantes, excusant, tegūt, missari uolunt, ob honore

48 ANTIBARBARORVM LIBER PRIMVS.

ob honorem, inquit, ordinis, quasi ceteri mortales omnes sint extraordinarij. Cū seditiosissime uociferantur in uita clericorū, & imperitā multitudinē ad lapides prouocant, nō putant esse periculū, ne succenseat Christus eius ordinis autor: nā is sacerdos fuit. Iacobita non fuit. Si quis ausit efferre quicq̃ de illorum mysterijs, & Augiæ stabulum mouere, periculū denunciāt, ne Franciscus aut Dominicus, aut Helias, si dñs placet, iratus perdat hominē. Ex hoc grege quidam nuper miris laudibus uexit, sui ordinis sodalem, quod in cōdione publica nihil non uociferatus in sacerdotes cōcubinos, populo ac magistratibus conatus sit persuadere, ut sacerdotū cōcubinā in lauo humero rubram crucem gestare cōpellerentur. Cumq̃ hac narratione sibi mire placeret, rogabat quispiam, collaudata illius oratione, quo colore uellet esse crucem Iacobitarum, Carmelitarū, ac ceterorum. An placeret ut Minoritarum cōcubinā gestarent crucem cinerici coloris, Carmelitarū candidi, Iacobitarum nigri, Ibi abominatus homo religiosus omen, lōga cruce se signauit. Tum alter: Nunq̃ efficies, inquit, quamlibet magna cruce, quin plurimi norint, quæ decora à uestris sodalibus aliquando designentur. Neque enim fieri secus potest, in tanta hominum ac nationum colluie. Verum hæc, inquit, fortassis ob honorem ordinis efferri fas non est. Id cum alter magnopere comprobasset, quarebat, an putaret & sacerdotū esse ordinem.

Cum

Cum negare non posset, rogabat, cur existimaret horū
 cōmissa seditiosis clamoribus apud populum elatrāda?
 Sed ne longius ab instituto diuagemur, eodem pallio
 tegūt crassissimam inscitiam suam, qua cætera uitæ de-
 decora. Vbiq; fallam pietatem pro dypeo obtendunt:
 hanc mirificam quandam adsimulant, adeo quidē ua-
 fre ac ueteratorie, ut non alijs modo uerūetiam sibiipsis
 astutissimi homines imponant: non quod ullo religio-
 nis studio moueātur, quippe qui nusq; alibi quā hanc
 una in re religiosi uideri cupiūt: sed quod, ut Fabius, in-
 quit, sub magni nominis umbra delitefcāt. Nocentūm
 est ista religio, furum, homicidarum, qui sumul atq; faci-
 nus aliquod designauere, tum demū ad aras ac templa
 solent confugere, ut seruus ille apud Plautū sceleratissi-
 mus. At quo tandem cōsilio: an quod loci religione de-
 lectentur? Imò uero ut crucem effugiant, ut impune sint
 flagitiosi. Haud aliter nostri censores, cum cæteris in re-
 bus & Dionysij sint & Clodij: quoties de bonis studijs
 agitur, tum demum Numæ uideri uolūt, tum deniq; se
 Christianos esse meminerunt: tum demum euāgelicas
 sententias canere incipiunt, & res fœdas speciosis uoca-
 bulis palliantes: zelo se, haud inuidencia dicūt moueri:
 nec odisse studia nostra, sed contēnere: id homine Chri-
 stiano dignū ac pulchrū in primis, apostolorū simplicē
 rusticitatē nobis proponūt. Singulare inter cœlites præ-
 mium illos manere dicunt, qui disciplinas istas ethnicas

G ad

ad ostentationem & superbiâ inuentas, religionis amo-
re possint pro nihilo ducere. Rudem pietatem superis
esse gratissimâ: quasi uero aut superos rusticitas nostra
quicq̃ delectet. Quod si est, cur nō bruta in primis am-
plectimur, aut ad ullâ uitæ administrationem utilis sit
ignorantia, ac non potius insulsiſſimum sit, ac planè de-
mentis rem pulcherrimam, quam nec habeas, nec habe-
re speres, in alijs contemnere. Errant uehementer, si co-
iusuis rei contemptū laudi sibi duci uolunt. Quid enim
si Therſites Græcorū ultimus, Achilles partā armis glo-
riā unā cū ipsis armis, pro quibus Aiaci cū Vlyſſe certa-
men erat, dicat se homo ignauissimus cōtemnere, nō-
ne uniuerſis cachinnum mouerit? Quis enim nō rideat
si limax equi uelocitatem contemnat: si noctua aquilæ,
si talpa capreæ rideat oculos? si pſitaci colorem coruus
despiciat: si asellus elephanti sensum nihili faciat: si ſto-
lidus ac fatuus, uiri cordati prudentiam cōtēnat: nuncq̃
laudem merebitur: Equidem operæ precium puto bar-
baris, ne mihi perpetuo de suo contēptu glorientur con-
temnendi rationem ostendere.

QVAE RES CVM LAVDE CON-
temnantur, & quæ secus.

SVnt enim in rebus humanis quædam, quæ morta-
lium animos insitiua quadam sui cupiditate solici-
tant, siue quod honesta ac speciosa uideātur, siue quod
dulcia, siue alioquin utilia: cuius generis sunt, opes dari-
cas,

tas, dignitas, uoluptas: ista quidē si habeas, aut certe in
 proclui sit ut potiaris, eatenus dūtaxat, quatenus à uir-
 tute auocēt, contēnere, res est forti probocq; uiro digna.
 Pari item cum laude tristia ut dulcia contēni solent. Ab
 his auelli posse, illa uero adire laudi est. Lacedæmonio-
 rum institutum Plato minus probat, quod cum durissi-
 mos labores facile contemnerent: contra uoluptates nō
 perinde exercitati uiderentur: at hi nostri Catones, ad
 utrumuis, foemina quauis molliores, ad solas literas cō-
 temnendas uiros se præbent, Quodq; magis rideas, cō-
 temnunt nō modo res honestissimas, uerumetiam alie-
 nas. Ciceronianam contemnunt eloquētiā, homines
 mutis piscibus mutiores. Chrysippi contemnunt acu-
 men, cum sint ipsi quouis pistillo retusiores. Poësim cō-
 temnunt prophani, & (ut inquit Plato) longe à Musis
 alieni. Contemnunt ueterum theologorū politiam, quā
 assequi desperant: & si sperent, tum magis insaniant. O
 contemptorū stolidum pecus: dic quæso mihi, quamnam
 ista noua magnanimitas? Quod inauditum cōtemnen-
 di genus? nummulum non potes contemnere, & de ci-
 ditionis contemptu gloriaris? Scorti molli suauiole su-
 peraris. Herculēs, ducit te captiuū puerilis uoluptatu-
 la, rapit te quolibet assentatio, consternat conuitiolum,
 & fortem te uisum iri credis, si res maiores etiam quā
 ut assequi queas, possis contemnere? Nō libet superbi-
 re oratione compta, sed interim pallio compto te uendi

ras mulierculis:uis orationē ieiunam ac squalidam, sed
 interim cuticula distenta nitet. Abhorres à mētionē pu
 ellarum in legendis poetis, at interim nō abhorres à cō
 primendis uxoribus alienis, aut Vestalibus etiam uirgi
 nibus. Non placet nitor in stilo, at non displicet in mar
 supio. Audi magnifice contemptor, prius literas discē,
 postea contēne: siquidem fortis uideri studes, prius ha
 be quod contēnas. Nisi forte & in isto te apostolos imi
 tari iactitas, quod in cupiditate relinquenda, nō in mo
 do rei uirtutis laus cōsistat. Age, nihil intersit inter opes
 & literas: apostoli rem mediocrem, & spem maiore cō
 tempserē, idē nulla inuidētia: neq; ipsi nudi, alijs locu
 pletibus inuidebant. Vobis ne mediocris quidē est eru
 ditio, quam possitis recte contemnere, summa despera
 tio: tum quod res sit in primis ardua, & infiniti laboris
 tum quod uobis sint ingenia, quouis plūbo inertiora.
 Postremo si recte contēpsistis, cur alijs inuidetis. Si inui
 detis, profecto cupitis: si cupitis, cur non in eandē nobis
 cum harenam descenditis, & nobiscū potius felices esse
 curatis, quā nostra causa miseri? Certate, uincite, triū
 phate. Sed uidēt homines ignauissimi, duris undiq; la
 boribus ac uigilijs septas literas nostras, quas quidē si
 possent contemnere, nō tam stolide de eruditionis con
 temptu sese iactitarēt. Vbi summam literaturam mihi
 comparauero, tum demum incipiam cum laude con
 temnere, nō quo minus utar, sed ne quid insolescā, effi
 ciam.

cliam, ut cū omneis antecedam eruditione, anteponam me nemini, ne stolidissimo quidem. Mediocribus conatibus candide fauebo, uictori gratulabor, nō inuidebo. Quanto maior ero, tanto me geram summissius: quo plus sapiam, eo alienā inscitiam modestius feram: ipse ferens omnes, dabo operam, ut ne cui sit ex me quod ferat. Cum studiosis eruditione, cum omnibus modestia, comitate, uerecundia certabo. Ita me geram, ut hoc melior intelligar, quo sum doctior. Quanto magis alij me suspiciunt, tanto magis ipse me despiciam. Deniq; cum omnia scire curauero, ipse me scire tanq; nesciā. Ita denum cum laude contempserimus, si non alienam, sed nostram doctrinam contemnemus: sic nō eruditio modo, uerum etiam uirtus ipsa contemnenda est: & post omnia contemptus, etiam ipse contemnendus. Sic contempsit Augustinus ethnicas disciplinas, sed tum postea q̄ principatū in his esset assequutus. Sic literas Ciceronianas & Platonicas Hieronymus, ut nihilo minus & egregie teneat, & passim utatur. Sic Basilii, sic Chrysostomi rhetorum ac philosophorum ingenia neglexerunt, ut ex monumentis agnoscas eos hæc non ignorasse. Isti uero, quam ob rem tandem se cōtemnere gloriantur? An more uulpis illius quæ in apologis est, quia frustra cupiunt? Illa enim asini testiculos tum demū cepit abominari, postea q̄ sperare desijt. O foedū, iquit, sibi nuncq̄ esse potuissim. At istud, si fas est rebus sua

G 3 dare

clare nomina. mera inuidia est, haud cōtēptus. An quia
ut sunt molliculi, laboris asperitate deterrent, sine quo
nec ad uirtutē, nec ad eruditionē cuiq; est adit⁹. At istud
ignauū simulq; maligni hominis esse, q̄s nō uideat. An
tandē pro innata rusticitate, literarū mūdiciē oderunt.
Ne id quidē Christiano pioq; (ut isti dicūt) sed agresti
ac planē bruto animo dignū puto. Eia sit pudor tādē,
cedāt meliora conantibus. Sit satis istis, quod suā igno-
rantia ignoscūt sibi, ne etiā ultro nobis obstrepāt, ultro
quos uenerari debebāt ac suspicere despiciant, ac si ipsis
nihil habet prius ac dulcius sōno & ocio: sint alijs ægo-
res, nobis saltem tristes uigillias & insanos labores relin-
quant: quādoquidē nos istorū delitijs nihil inuidemus,
quo maioris inuidentia est, alienis uri laboribus.

ABSVRDE REPREHENDI QVIPPIAM,
nō ob aliud, nisi quod ab ethnicis
inuentum.

Hoc aceto perfusi, mirū est dictū, quāto clamore in
nos irruant. Christianos esse negant, sed ethnicos,
sed idololatrias, & ipsis ethnicis pestilentiores. An uero;
inquiūt, is Christianus cēsendus, qui disciplinis propa-
nis, & ab impijs hominibus ad superbiam excogitatis;
tantum operæ impertit, tantopere se oblectat. In his to-
tus cōquiescit, in his ocium, in his negocium, in his sola-
tium omne reponit. Et quis non uideat quantū sit sa-
cilegium, hominem, qui iam Christianæ militiæ nomē
semel

semel dederit, semel Christo imperatori sit, & initiatus, & inautoratus, ad hostes dæmones transfugere, & cum idolorum cultoribus habere commercium? An non habet, inquit, qui in dicendo Ciceronianum, in carmine Vergilianū, aut Horatianū se nominari gaudet, in philosophia Aristotelicum, Academicum, Stoicum, Epicureum, audistis Chrysippeum enthymema? audistis syllogismum cornutum? Videtis quā captiosis laqueis nos simplices irretire moliantur: enimvero elleboro illo Carneadeo opus esse intelligo. Quid dicitis Antichrysi? cōtinuo ne malū & Christianis interdictum, quicquid ab ethnicis profectum erit. Itā ne nulla gentilium inuēta usurpare licebit, nisi protinus Christiani esse desinamus? Scilicet igitur per concionē uestros fabros admonēdos censeo, ne posthac ferris, securibus, ascīs, terebellis, ne cuneis, ne regulis, ne perpendiculis, ne fornicibus, ne posthac amussibus suis audeant uti. Ne rogaue-
ris, quid ita? & artē hanc, & artis arma Dædalus homo ethnicus excogitauit. Quiescant fabri ferrarij, fabricam ferrariam inuenere Cyclopes homines pdigiosi. Aeriā fabricā nemo exerceat, hanc Chalybes mōstrasse tradūt. Figulinā Chorœbus, feriētur figuli. Sutrīnam Boëtius quidā, nemo Christianus consuāt calceum. Fuloniam Niceas, nemo sordes uestium eluat. Textoriā Aegyptij, redeamus ad ferarum pelles, Tinctoriā Lydi, nemo lanā ab oue detonsam, fūco adulteret. Metallī
cōflaturam

cōflaturam Cadmus Phoenix inuenit, frigeant officinæ
 conflatorū. Nautis si fieri possit, religionem inīciamus,
 ne consuetis utantur armis. Aurigas admoneamus, ne
 Erichthonium imitentur. Pictores, cœlatores, uitriarios
 breuiterq; cæterū quantū est opificum, ne sese suosq;
 posthac ethnicis artibus contaminent, si queant alios
 quæstus excogitēt: sin minus, esuriāt potius q̃ Christiani
 esse desinant. Quid si & militibus, hominibus impijs
 scrupulum inīciamus, ne clypeis, loriceis, galeis, gladijs,
 ocreis, cristis, arcubus, sagittis, lanceis, hastis utātur: hæc
 omnia ab impijs reperta perhibent. Verum quis ferat
 puellis Mineræ studiū, simul & arma eripi, pensa, cœ-
 los, fusos, radios, telas, quorū nihil est à Christianis in-
 uentum. Jam & agricolatoribus, uel cum uitæ periculo
 ferias indicendas uideo: aratrum Osiridis inuētum est,
 nemo posthac ausit terrā inuerrere, inuersam serere, sa-
 tam metere: horum Saturnum autorem ferunt. Nemo
 uitem coluerit, id enim à Libero excogitatum. Vinum
 merum nemo bibat, ne aqua quidem dilutum, mōstra-
 uit hoc Staphilius. Aegroti medicos nō aduocent, me-
 dicina Apollinis inuentum est. Et hos quidem non im-
 pios modo homines, uerumetiam cacodæmones fuisse
 uulgus credit. Vobis igitur dæmonū inuētis uti licet, no-
 bis studioforum hominū literis uti nō licebit: Atqui ni-
 hil pudet, ne istos quidē, qui & dialectici, & theologi ui-
 deri uolunt, studiosis hæc obīcere: quæ si in pagis apud
 fossiles

fossores messorēsque audeāt disputare, moriar ni rustici
 ipsi ligonibus & falcibus eos conficiant. Si gentiliū in-
 uentis uti uetamur, quid tandem, obsecro, in agris, in ur-
 bibus, in tēplis, in ædibus, in officinis, domi, belli, priua-
 tim, aut publice relinquetur? adeo Christiani nihil ha-
 bemus ab ethnicis nō traditum. Quod scribimus, quod
 utcunq; Latine loquimur, ab ethnicis accepimus, ab illis
 reperti characteres, ab iisdem orationis usus inuentus.
 Ego ne, inquiunt, dānatorū hominū libros in manu, in
 sinu habebo, lectitabo, uenerabor? Ardet apud inferos
 Vergilius, & eius poēmata cātat Christianus? quasi nō
 & multi Christiani illic ardeant: quorum si qua bene
 scripta supersunt, nemo tamen idcirco respuenda putet.
 Sed quis istam iudicandi petulantiam ferat, ut tanquā
 uirga Mercuriali, quos uelint ad inferos demittāt, quos
 uelint ad superos euocent. Non hic ingrediar rixosam
 illam disceptationem de ethnicis, quæ ne mulieribus qu-
 dem sit digna: non est nostrum de ethnicorum damna-
 tione disputare, eorum, inquam, qui fidem nostrā præ-
 cesserunt. Tum si coniecturas sequi uelimus, facile cōui-
 cero aut illos uiros ex ethnicis, aut omnino nullos saluos
 esse: quā bene præceperint, non quā recte uixerint
 laboramus. Hypocritas magistratus, quorū uitam con-
 demnat ipse qui nouit, audiri tamen iubet. Origenis li-
 bros in multis hæreseos damnatos, ad eruditionis fru-
 ctum Christiana. legit ecclesia, & eorum diuina scripta
 H fugimus,

fugimus, de quorū moribus sine summa temeritate iudicari non possit: imò ut melius, dicam, de quibus in bonam partem cum laude, in malam nō sine maximo uitio quisq; iudicet. Apage, inquiūt, ego me Ciceronianū aut Platicum appellari feram, qui semel Christianus dici constitui? Quid ni monstrum hominis, si te quod Sardanapali perditam molliciem imitaris, recte Sardanapalicū dicimus, aut quod assentator es, Gnathonicū: aut potius ut es stolide gloriosus, Thrasonicum appellamus, cur alium Ciceronis linguam imitantem, Ciceronianum pudeat denominari, aut Vergilianum, si quid illius queā æmulari? Tu tibi barbaras istas appellationes asciscas, teq; uel Albertistam, uel Thomistam, uel Scotistam, uel Occanistam, uel Durandistā uocari gaudeas, dummodo à Christianis denomineris. Ego me à quouis ethnico denominari patiar, dummodo doctissimo, dummodo facundissimo: nec me huius professionis poenitebit, modo me præstātiora doceat ethnic⁹ quàm Christianus. Sed ut rem aliquādo finiamus, nisi aduersarios nostros, talpis cæciores, sua redderet inuidencia, certe uiderent quod uel cæco apparet, uiderēt in rebus ab ethnicis inuentis, aliquod inesse discrimen, alias esse inutiles, dubias, pestiferas: alias perutiles, salutare, imò necessarias. Mala illis relinquamus, bona uero quid ni nobis usurpemus? hoc demum est homine Christiano homine prudenti, homine studioso dignum. At nos, si
superis

superis placet, præpostere agimus, ethnicorum uicia, libidinem, auariciam, ambitionem, superstitionem passim imitamur, imò uincimus: at eruditionē, quam uel unam imitari par erat, unam aspernamur, stultius ne, an superbius, nondū satis scio. Nam si res mediocri usui futuras, ab illis ad nos traduximus, idēq; citra culpā, quid impedit, quo secius idem de illorū artibus faciamus? quibus, si quid Hieronymo credimus, nihil est in rebus mortaliū aut utilius, aut præstantius.

DIVINO CONSILIO DISCIPLINAS AB
ethnicis expolitas, ut nos uteremur,
non ut contemneremus.

Quinimò admirabilem rerū ordinem & harmoniam, quam uocant, paulo penitus introspecti, uideri mihi prorsus solet, nec mihi adeo soli, uisum est idem & plerisq; grauissimis autoribus, non sine diuino consilio, disciplinarum inueniendarum negociū ethnicis datum esse. Immortalis enim ille rerum moderator, ut est ipsa sapientia, ratione summa constituit uniuersa, pulcherrima quadam uicissitudine distinguit, aptissimo ordine digerit, ut omnibus omnia miro quodā modo respondeant, nec quicq; in tam immensa rerū uarietate ferri temere sinit. Hic aureo illi seculo, quo nasci decreuerat, uoluit ut omnes & anteaetæ, & sequuturae seruirent ætates, ad huius unius felicitatē decusq; cumulandum quæcunq; in rerum natura essent, referri placuit: quod

H 2 ipsum

ipsum se perfecturum pollicebatur. Cum exaltatus in-
 quiens, fuero à terra, omnia trahā ad meipsum. ubi mi-
 hi aptissime trahendi uocabulo uidetur usus, ut intelli-
 gas omnia, uel inimica, uel ethnica, uel alioquin aliena.
 etiamsi non sequantur ad Christi cultū, inuita trahi de-
 bere. Et ubi est illa rerum harmonia, qua fit diuo Au-
 gustino, ut ne mala quidem ociose creata uideantur?
 Quorsum ab ipsis mūdi rudimētis tot figuræ, tot pro-
 digia, tot mysteria spectabāt? nēpe ad seculū Christia-
 nū. Quid deinde tota lex Mosaica tot ritus, tot ceremo-
 niæ, tot sacrorū genera, tot promissa, tot oracula? nō-
 ne, Paulo teste, hæc omnia figuræ cōtingebāt illis? Iam
 ut imperiorum translationes prætereā quorsum per-
 tinuit tanta mole Rhomanam cōdere gentem, tantis
 cladibus, tot tam cruentis uictorijs urbi rerum dominaæ
 uniuersum subigere orbem? nōne diuino prorsus con-
 silio? nimirum ut iam nata Christiana religio, facilius in
 singulas terrarum partes dimanaret, si ab eodem capite
 tanq̃ in membra diffunderetur. Age nunc, qua mente
 tandem orbem propè totum, tam uasanis, tam puden-
 dis religionibus siuit irretiri? Nimirū ut una exorta, uni-
 uersas summa cum gloria euerteret. Adeo nihil sine di-
 micatiōe fit egregium. Artes studiosa Græcia repperit,
 cum qua deinde Latium certamine suscepto, bellicis qui-
 dem rebus superauit, at literarum dicendiq̃ laudibus
 propemodum æquauit: alijs rerū latentes causas rimari
 curæ

curæ fuit, alijs Promethei uinculis alligati, coelestium ignium uagos recursus obseruarunt. Fuerunt qui diuinitatis arcanâ tentauerunt, hic differendi, ille dicendi rationem inueniri: nonnulli mortaliū mores doctissime depinxerunt: qui busdā rerum gestarū memoria ad posteros trāsmittere studio fuit. Iam uero in legibus, in philosophia, quantus sudor antiquis fuit? Quorsum tandem hæc omnia? num ut nos exorri contemneremus? an potius ut optima religio, pulcherrimis studijs tum honestaretur, tum fulciretur? Omnia ethnicorum fortiter facta, scite dicta, ingeniose cogitata, industrie tradita, suæ Reip. præparauerat Christus. Ille ministrauerat ingenium, ille quærendi ardorem adiecerat, nec alio autore quæsitâ inueniebant. Hanc artium frugem illorum ætas tulit, non tam sibi quàm nobis: siquidem ut nō quæuis regio suppeditat omnia, nec omnis fert omnia tellus, ut inquit Maro, ita seculis suæ quibusq; dotes distributæ mihi uidetur. In summo bono quæredo pleriq; philosophorū & ætatem & ingenium triuerunt. Sed id quod erat uere summum & præstantissimum, suæ Christus ætati seruauit, non ita tamen, ut cæteras inutiles, ac sine fruge actas uoluerit: id quod oculis quoq; testibus uidemus, & corporeis in rebus diligenter cauisse naturam, ne qua portio temporis inutilis effluat. En arbores (admoneor enim aspectu ipso ab his exemplum petere) primo iam uere frondibus alendis, succum suppeditant. Nunc uideris

additi frondibus flores, quantum uoluptatis nobis spectantibus ædant. Accedēte æstate, hi ipsi flosculi paulatim in pomi carnem turgescēt: autumno mitibus malis stabunt arbores grauidæ, quæ simul atq; posuerint, rursus id interualli, quod ex autumno in hyemē superest, sub futurā æstatē nouis creandis surculis datur. Hyems ne ipsa quidem ociosa, alterna quiete rerū uires reficite idem cœlestium orbium discursus ille, tam uarie temperatus efficit. Sūma in rebus discordia, sed qua nihil concordius. Eodē ferūtur & singula & uniuersa, eodē spectant, ad unum quiddam tendunt. Optimus igitur ille moderator Christus, cum suo seculo summi boni cognitionem peculiariter destinasset, proximis ante seculis id tribuendum putauit, quod ad summum bonum proxime accederet, summā uidelicet eruditionē. Quid enim secundum uirtutem potest homini præstabilius contingere scientiæ: qua quidem in re deus, Christianorū siue ignauia, siue mauis, ocio consultum uoluit, ut qui essemus aliunde occupandi, bonam laboris partem adimeret. Non paulo enim procliuius est, rem iam ad unguē expolitam perdiscere, q̃ inuenire. Quod nisi illi literarū segetē seuisent, nobis fortassis nihil esset quod metere-mus. Quid enim ipsi reperissemus, qui illorum inuētis nō modo nihil unquā adiecimus, uerum detriuimus permulta, perturbauimus omnia. Quo turpius ingrati sumus, imō inuidi, qui res summo ului futuras, ne grati-

tis

ris quidē oblatas accipere uelimus, cum istis magno cō-
stiteriat, nec munus modo pulcherrimū recusamus, ue-
rum etiam autorem muneris, pro gratia quam debeba-
mus, summa contumelia afficimus.

HOMINES IGNORANTIA POTIVS

quàm eruditione insolentiores fieri.

Hic ego perdocte, tu quidem, inquā, & uere Batte,
at uix crediderim ullos esse tam omnis humana
rationis expertes, ut uniuersam literaturam à religione
segregandā putent, modo sit Christiana. **BATTVS.**
Quali uero, inquit Battus, ulla sit eruditio Christiana,
quæ non eadem sit ineruditissima: loquor autem nō de
mysterijs nostræ religionis, sed de disciplinis repertis.
Quid enim si uera fateri uelimus post ethnicos illos nō
ut à nobis repertū, quod nō idem sit indoctum? Quid
autem inueniamus bene, qui aliorum inuēta tam male
tuemur? Ego igitur nullam esse eruditionem puto, nisi
quæ sit secularis (sic enim appellant antiquam) aut certe
seculari literatura condita & instructa. Eam (si peruersa
& impia absit opinio) Christianam etiam patiar appel-
lari: quanquā non paucos adeo stolide religiosos compe-
rio, ut ne Christianā quidem istam id est, ecclesiasticam
multi faciant. Quid enim inquiunt, si non simus theolo-
gi: si Christum bene scis, satis est, si cætera nescis. Nō do-
ctis, sed innocētibus pmissa est immortalitas. Num id
circo damnabor, si diui Pauli scripta parū sublimiter in-
telligam?

telligam? Quid si Hieronymianam dictionem non capiam? quid si Augustini & Ambrosij scripta ne legerim quidem? quid si ne euangelium quidē intelligam? stolidē: imō quid si ne teipsum intelligas? quid si camelus sis, non homo? Confide, etiam pecora cœlum obtinebunt, hominū me hercle genus nō modo stolidissimū uerumetiam impium. Atq; utinam isti Christum bene scirent, qui se gloriantur nihil scire literarum. At saepe fit, ut qui in literis simplices haberi uolunt, in rebus mūdānis sint astutissimi nebulones: sed cum his mihi interim res non est. Eo hunc sermouem interieci, ne miraremini si huiusmodi nostram illam quam descripsimus eruditionem, exerceantur, qui euangelia quoq; cōtemnunt: uerum ut modo dicebam, cum his mihi res nō est in præsētia, de his loquor, qui ecclesiastice docti uideri cupiunt, & tamē ab omni seculari disciplina tanq̃ Iudæus ab immundis abstinent: illud interim Paulinum oblitī, omnia munda esse mundis. Horū ego eruditionem ita exiguam uideo, ut nullam esse iudicem, & quauis ruditate peiorem. Hi uero omnem nostrā doctrinam ut malam, ut ethnicam, ut impiam abominantur, quod ipsi sciunt, id nō humano studio, sed tanq̃ cœlitus accepisse uideri uolūt. Iam etiam uulgo dici audio, ut quiq; literatissimus sit, ita nequissimum esse. Quæ quidem cōtumelia non magis ad rhetoricos & poeticos, quā ad theologos, ad iureconsultos, ad dialecticos, ad cæteros item

item studiosos attinet. dignum quod ab omnibus cōsu-
tetur. Si mala est eruditio, utrū tandem per se mala est,
an per aliud? Si per aliud, cur simpliciter eruditionē re-
prehendimus? Si per se, cur igitur iudicio grauissimorū
autorum in numero bonorum honestorum ponitur?
cur opibus anteponitur, quæ per se malæ non sunt? Ad-
de quod ueritas nulla per se mala esse potest, disciplinæ
liberales cum sint ueritates, bonæ sint necesse est. Quod
si per se bona scientia, mala est ignorantia: si mala, igitur
fugienda: quanquā si naturam audiamus, quis est qui nō
malit esse scientissimus, quā ignorantissimus? Hic no-
bis dialectici incipiunt esse barbari: Nō reprehēdimus,
inquiunt, simpliciter eruditionem, sed quod astutos effi-
ciat, elatos, intractabiles, insolentes, fastidiosos. Quid
enim aliud petitis, inquiunt, quā uulgus effugere, emi-
nere inter ceteros, prædicari, celebrari, nos nostricūq; simi-
les pro pecudibus ducere? Audistis quid istos religiosus
los mordeat, contemni nolunt: imperare & ducere, non
parere neq; duci uolunt, & ita demum publicæ paci cō-
sultum putant: si nemo extiterit, qui possit aliorum in-
scitiam emendare. Intelligis (ut arbitror) eruditionis ca-
lumniam nō aliūde quā à superbia proficisci. Iniquis-
simum autē fuerit, si lippus solē accuset, cuius luce offen-
ditur. Scientia, inquiunt, inflat, charitas ædificat. Vtrum
igitur insolentia, scientiæ, an nostrum est uitium? Non
audebunt, ut opinor, eruditionis dicere, alioquin nemo
unquam

unquā fuisset eruditus, nisi idem insolens: & quo quisq;
 euaderet doctior, eo superbior redderet. At istud præ-
 terquā quod absurdū est dictu, perquā cōtumelio-
 sum etiā uideri potest. In quos? In Augustinū, in Hiero-
 nymū, in plerosq; alios, quos quia doctissimi fuerint,
 nephas sit ob id eos superbiæ insimulare. At inquires, de
 pphana eruditione ago. Et quidē nos accipimus, nēpe
 qualem in his, quos modo dixi, religionis Christianæ
 principib; & miramur & ueneramur, tuæ dissimillimā,
 qui ecclesiasticā doctrinā profiteris. Quid quæris? quod
 si nostrop̄te, non rerū uitio insolecimus? Vtrū animus
 erit castigandus, an res sine causa accusandæ? Nōne
 modestius faceres tu modestiæ præceptor, si ingenue
 tuam inscitiam fatearis, ac non optimis rebus calūniam
 struas, quo tuo uitio patrocineris? nūc ad omnia rudis,
 ad hanc calūniam disertus es. Attamen, inquis, insolē-
 tiæ materiam ministrat eruditio secularis. Quis negat?
 At istam quidem materiam undecunq; licebit sumere
 uel ab optimis sciētissimisq; rebus. Idcirco ne protinus
 res inculandæ? An tu potius qui rebus optimis abuta-
 re pessimus. Animus per se insolens, exerendi sui undeli-
 bet occasionem arripit. Pecunia quot uitiorum genera
 ministrat? nemo tamen hanc ut malam accusat, sed ma-
 le utentium animus reprehenditur. Quid erit tandem
 tam bonum, quod non aliquando mali occasionem mi-
 nistret. Non ieiuniū, nō eleemosyna, non castitas, non
 uirtus

uirus ipsa. Superbiunt philosophi, sibi placent poetae. Eho tu, nulli superbiunt theologi? An in ullo genere supercilium arrogatius? Quis tamen audeat sanctissimam theologiam in crimen uocare? Superbiunt hac permulsi, sed suo, non theologiae uitio. Nulli ne superbiunt illiterati? Quid istos insolentiores facit? Nempe ipsa imperitia. Quid igitur facerent, si literas didicissent?

IGNORANTIAM ESSE SUPERBIAE MATREM. Eruditionem contra modestiam parere.

QUANTUM quid minus uerum dici potest, quam homines literatura astutos, elatos, & fastidiosos fieri. Si astutiam prudentiam appellant, nihil pugno, cum & euangelico consilio serpentum astutiam imitari iubeamur. De fastidio uero, cui non absurdum uideatur? Quis igitur saxeos illos & agrestes homines ad humaniorem uitam ad mansuetius ingenium, ad mores modestiores adduxit? nonne literae? Hae fingunt animum nostrum, affectus mitigant, frangunt indomitos impetus, molliunt, & ingenium non sinunt esse ferox. An uero hoc illi fastidium appellant, quod ipsorum barbariem non miramur, quod imperitissimorum hominum nugis delectari non possumus? quod stercora pro gemis non amplectimur? Vtrum hoc fastidiosus est hominis, an sani potius & ab optimis pessima discernentis? De modestia uero idem ego sensi, quod diuum Hieronymum ex Graeci cuiusdam sententia, & recte sensisse, & eleganter scripsisse.

I. a. Video.

Video imperitiā adducere cōfidentiam, scientiæ uero
timorem esse comitem. Quod idem Quintilianū pro-
be uidisse intelligo : Quo quisq; , inquit, ingenio minus
ualet, eo magis attollere se, ac dilatare conatur. Videm⁹
enim permultos, qui prius quā quid sciāt aut nesciāt,
satis cognitum habeant, iam sibi cōsummate doctos ui-
deri. Hi post quā & sibi persuaferunt, & dementia sua
nonnullā apud uulgus eruditionis opinionem sunt au-
cupati, & sibi non parum tribuant, & alios fastidiant ne-
cesse est. Docent audacter quæ nesciunt, scribunt, orant,
interpretantur, nihil non tentant, nihil non audent, suis
applausoribus freti, eruditorum tum iudicia, tum pauci-
tatem contēnunt, Pestilens hominū genus, & sua men-
te, suaq; stoliditate dignum. GVILHELMVS. Da-
bis ueniam uel ex pacto Battē, si disputationis tuæ cur-
sum paucis remorabor. Aut ego fallor Battē, aut diuer-
sa & inter se pugnantia loqueris, Ais enim istos sibi pla-
cere, & fastidire meliores, eo quod sibi docti uideātur: at
istud ipsum est argumentū, eruditionē adducere super-
biam. Quā enim alia re sibi placēt isti, quā scientia
etiā tenui, & propè nulla. BATTVS. Recte nulla. Insci-
tia sua superbiunt isti, haud eruditione: adfert enim illa
peritiæ p̄uasio planè cōfidentiam quādā, quæ ipsa sūma
est imperitia. Recte enim Socrates dixit, nullā inscitiam
esse maiorem, quā qua quis se credit scire quod nescit.
Quod si uere docti essent, ut sibi uident, iā alios mirari
sibi

sibi minus inciperet placere. Nil mirum est si uenti plu-
 rimum concipiant, qui sunt inanes. Solida uirtus seipsa
 contenta est, suo se precio, non aliorum opinione metitur.
 Isti igitur si doctiores essent, esset & modestiores. Quod
 nolim, mihi credatis, nisi ipsi in nobis idem experimur.
 Quid enim hoc aliud est, quod in initio studiorum no-
 strorum, ubi disciplinas uix à limine (ut dici solet) saluta-
 uimus, statim efferimur, etiam tum in ipsis rudimentis
 magis nobis placemus, quam ubi iam multo usu, multa-
 rum rerum certam scientiam, comparauerimus iuueni-
 more: qui quo minus habent prudentiæ, plus habet ani-
 mi. Vnde id: Profecto quia nōdum hoc ipsum scimus,
 quam multa nesciamus: quanquam hæc inanitas nō teme-
 re nobis à natura insita uideri potest, ut hac falsa glorio-
 la excitati, ad summos labores capeffendos puocemur.
 Alioqui quis tantas, tamque diuturnas uigilias adiret, si
 nihil magni sibi promitteret? Neque in hac re planè cum
 Stoicis sentio, qui uniuerfos affectus: nō superuacaneos
 modo, sed & perniciosos arbitrātur. Mihi ad uirtutem
 tendentibus animis, tanquam pædagogi quidam uidentur
 adhibiti. Hæc igitur fiducia gloriæque, si modo nō sit im-
 modica, in tyronibus quidem non prorsus uidetur inu-
 tilis, eo quod calcar & stimulum quendam ingenijs no-
 stris subiiciat: nam freno uix inuenias qui indigeant. At
 eandem gloriam iidem ubi saniores sumus effecti, & ri-
 demus ipsi, & damnamus. De me fateor equidem, cum
 I ; puer

puer essem, probe sciolus eram, & mihi placebam, cum hæc studia uixdum summis (ut aiunt) labijs degustassem. Nunc post tantum annorū, accedo enim ad annū undetrigesimum, indies mihi magis magisque displiceo, & Socraticum illud amplector: Hoc unum scio, quod nihil scio. Tum mihi uidebar arcem tenere summam, nūc me ne uestibulum quidē adhuc praterisse puto. Ac iuxta Græcorū prouerbiū, ne in apijs quidem consistere. Tum me nihil nisi exactum, perpolitum, absolutū delectabat, nunc propè nihil non miror. Tum quosuis ultro prouocabam, nunc Milium senescentem imitor, minus audeo, trepido magis: ex quo facile conijcio, ubi copiosior etiam, quàm quæ nūc est, eruditio accesserit, minus etiam mea mihi placitura. Quod si mihi euenit homini uetosiore ingenio nato (est enim apud familiares simpliciter fatendum) quid alijs meliore mente præditis accidere putatis? Tū Guilhelmus: Astipulor, inquit, ista in re tibi Iacobē: istuc enim ipsum, quod tu doctissime differuisti, in me ipso & agnosco, & fateor: nec in paucis animaduerti. Maturescunt eruditione ingenia, reddunturq; tum molliora, tum mitiora. BATTVS. Ita prorsus, ait Battus, cuius rei nuscq; non copiosissima exempla offerunt sese, siue nostra, siue ueterum secula respiciamus. Quid em̄ dici potest, aut cogitari superbius, quàm summa cōfidēria docere alios, quod ipse nescias? Quod isti nostri antacademici passim faciunt, qui cum nihil

sciant,

sciant, nihil non præcipiunt. Ita me deus amet, ad uomi-
 tum usq; nauseo, quoties quorundam delicias, & stultæ
 gloriam ex operū inscriptionibus colligo. Qui cum nihil
 nisi meram barbariē euomuerint, audite quæso quàm
 splendidis titulis, suas nugas adornēt, ut facile intelligas
 q̃ delicate simij isti suos catulos adament. Alius quod
 somniauit Gēmulam, alius Margaritam appellat: hic
 Floretū, ille Rosetū inscripsit: at in medio, ô bone deus,
 ut nihil nisi carduos & loliū inuenias. Est qui Speculū
 operi suo nomen dedit, est qui omniū errorum syluam
 Catholicon ausus est appellare. Ineptius etiam quidam
 Mammectrectum, uelut haustum lactis gallinacei polli-
 cens. Sunt qui Summas & summarum summas appel-
 lent, quasi lectori nō sit alius scriptor requirēdus, ubi ta-
 les sit nactus lacunas. An non eandem insolentiā depre-
 hendas in autorū titulis, quos ideo magnificos illis tri-
 buunt, ut ipsi præclarum aliquid ac supra hominē profi-
 teri uideātur? Basilium, Origenem, Chrysostomum, &
 his consimiles uiros, aut non citant, aut contemptim ci-
 tant, ueluti censores: uerū cum crepant illos suos docto-
 res sanctos, doctores irrefragabiles, doctores subtilissi-
 mos, doctores seraphicos, tum sibi uidentur adferre ne-
 scio quid, cui cedere debeat, etiam maiestas euangelica.
 Quod si in antiquis & eruditis has inscriptionū delicias
 docti non tulerunt, quis in his barbaris ferat, qui ad cō-
 raminandas literas geniti uideri possint? Quis non (ut
 est

est in prouerbio) suspendio trabem eligat, ubi uidet huiusmodi uoluntatibus refertas passim bibliothecas, perstreperere ludos? Ex his contexi conciones ecclesiasticas, ex his colligi dogmata, quibus gubernetur orbis: ex his nos censerī Christianos, aut secus? Adde quod in tradendo nusq̃ harent, nihil addubitant, omnia cōstāt, omnia præcipiuntur. Credas eos non docere, sed leges præscribere. En modestiam quam secum adfert sopina ignorantia, quanto satius erat, Academicorum uerecundiam imitari, ad quos cum isti ne componendi quidem fuerant, nihil tamen se scire professi, omnibus de rebus pudenter disputare, quàm cōfidenter affirmare maluerunt. Nec me fugit esse, qui hoc philosophorū genus parum probent: mihi uel omnibus anteferendum uidetur, cur uideatur aliās fortasse. Iam si prisca repetimus, quid tam absuit ab insolentia, quàm Socratis doctum pariter ac facundum ingenium, quem nuncq̃ puduit undecunq̃ doceri, ne iam senē quidem. Nō sibi turpe duxit rhetoricen uirilem utiq̃ disciplinam, à scēmina Aspasia doceri. Idem iam grandis natu, fidibus operam dedisse legitur, præceptore, nisi fallor, Cono: præterea uox illa tā nobilis: Hoc unū scio, quod nescio. Vtrū quæso, sibi placitis, an modestissimi potius hominis uidet? Hac modestia promeruit, ut solus ab Apolline sapiens iudicaretur: quod cum alij sibi ea uiderēt scire, quæ nescirent, hic tanto esset cæteris uerecundior, quāto sapientior. Id quod

quod illius apud Platonē disputationes facile indicant, in quibus omnibus apparet studiosi quidem & acuti, sed inquirentis potius, quàm præcipientis oratio. Et ô utinam nostri temporis philosophastri, qui nobis factum obijciunt, huius omnis philosophiæ parentis uerecundiam, quàm Gorgiæ promptam garrulitatē malent imitari, qui cum ne suam quidem ipsorū uocem intelligant, magna fiducia, quauis de re pronunciant, probant, damnant, præcipiūt, præscribunt, sed aliorū exempla prosequamur. An fuit quicquā uno Pythagora uel acutius, uel doctius? Hic certe superiores philosophos, quàm eruditione uicit, tam modestia superauit. Qui cū ante id temporis sophi, id est, sapientes soliti essent appellari, ipse primus nominis arrogantiā recusauit, & se philosophum, id est, sapientiæ studiosum, quàm sapientem dici maluit. Platonem nōnulli ob ingenij diuinam quandam sublimitatem fastus insimularunt: at in hoc ipso, quanta modestia? Vbi omnem præceptoris disciplinam ad plenum hausisset, perinde ac si nihil actum, quot maria, quot terras emēsus legitur, dum ubiq; quærir quod discat? Qui Athenis magister fuerat & potēs, (Hieronymianis em̄ uerbis libēter utimur) cuiusq; doctriñas Academiæ gymnasia personabāt, fieret denuo peregrinus atq; discipulus, malens aliena uerecunde discere, q̃ sua impudenter ingerere. Quid de Solone, & Herodoto loquar, quos iam natu grandes, om̄es orbis

K

angulos

angulos peruagatos uidemus, laboriosa utiq; peregrinatione, tanq; impigros sapietiae mercatores. Theophrastus philosophorum facile praecipuus, moriens, ceruis & cornicibus inuidisse legitur, quibus natura uitam tam diuturnam tribuisset, homini tam exiguam. Et qui omnium opinione consummatam sapientiam tenere putabatur, is se tum quarebat extingui, cum iam quid esset sapere, uidere coepisset. Et unde in tantis ingenijs tanta modestia, ab imperitia ne, ut isti dicunt, an a doctrina quadam singulari? Quis iam Vergilio palmam inter poetas inuidet? An non huius modestia factum est, ut dum in uiuis ageret, multis indoctioribus inferior haberetur? Idem a Philisco mediocri oratore, conuicijs salibusq; agitur, ab insulso Perone famosis etiam uersibus impetitus, a Cicerone summo oratore laudatus, pari modestia & illius comata, & huius laudes tulit. Quid autem de ecclesiasticis commemorem? quorum longe princeps Hieronymus incredibili discendi auiditate, quem tandem praceptorum recusauit? num Iudaeum? num haeticum? num Latinum? num Graecum? num Hebraeum? Adeo uir doctissimus discere, q; docere putauit pulchrius. Augustino quid eruditius? at quid eodem modestius? qui iam multorum annorum episcopus ac doctor, non solum se, uel ab anniculo episcopo doceri paratum fatetur, uerum nec ipsum errata sua fateri puduit, & scriptorum suorum tanquam palinodiam canere. Quis hanc modestiam est nostri

stri temporis criticis unq̃ est imitatus? An sunt Augu-
stino uel cautiore, uel doctiores? An non potius quan-
to indoctiores: tanto arrogantiores? qui quicquid scri-
pserint, hoc ipso uerum uideri uolunt: quod scripserint,
pro coelestibus oraculis sua somnia recipi uolūt. De pa-
rum doctis hæc loquor, nam egregie doctum neminē
adhuc repperi, quin in eodem singularem modestiam
agnouerim. Superbus igitur & arrogans, indoctus uo-
cabitur, iuxta sapientis Hebræi sententiā, haud doctus:
& sapientior sibi stultus uidetur, septem uiris loquenti-
bus sententias. Caue igitur tu quisquis es, qui mihi uul-
tu religioso immodestiam obijcis, ne ista ipsa tua mo-
destia, summa sit immodestia. Nam quæso te per Mu-
sas, uter superbior, is ne qui diues inuitat ad opum sua-
rum cōmunionem, an tu qui mendicitate tua superbus,
ob hoc ipsum tibi uidere regulus, quod nihil habeas?
Is ne qui doctrina utitur ad Christi gloriā, an tu, qui cū
proximi cōtumelia contemnis alienam doctrinam, ne
apud idiotas, in quo theatro te uenditas, parū semide-
us habearis? Postremo fac utrūq; placere sibi, uter arro-
gantior qui sua effertur eruditione, an tu, qui tua insci-
tia tibi insolentissime places? Ille nulli obstrepit, si quis
nolit meliora discere, tu coelū terræ misces, si qs ausit do-
cere, quod tu cum tuis sodalibus nō didiceris. Huic ani-
mos facit sua faciūdia, tibi cristas maiores addit infātia,
Vter superbior? Ille per omnes disciplinas obambulat,

K 2

ut

ut uere doctus esse possit, tu uix gustata grāmatica, ea
que misera, uix gustatis tribus syllogismis, ad hanc qua-
stionibus aliquot Thomisticis, aut Scotisticis, repente
prosilis in theatrū, paratus cum quouis quauis de re di-
micare. Et homo uerecūdus alijs exprobras arroganti-
am? Verum ego dum de immodestia disputo, mode-
stia sim oblitus: altius em̄ in re clarissima, disputationē
repetisse me uideo. Sed ut finiam, ego sic mihi persuasi,
si quē arrogantē & sibi placentē uidero, eum perdoctū
esse nō credā. Itaq; quod isti superbiā adducere putāt,
id mihi ne supbiamus, solum remedio uidetur esse.

ILLVD PAULI,

SCIENTIA INFLAT, quomodo accipiendū.

Verum instant interim suo more, & illud Paulinum
constanter ingerunt: Scientia inflat, charitas aedifi-
cat, Non mentitur, inquit, Apostolus, inflat scientia.
Nemo negat, sed inflat & inscitia, Quid dicitis ô theolo-
gi, & ijdem inscij, itā ne nihilo plus una sententia è Pau-
lo decerpistis, non uenit in mētem, eūdē alio in loco
dicere: Et si imperitus sermone, non tamen sciētia. Non
audistis gloriantem, quod ad pedes Gamalielis legem
didicerit: non libros membrana scriptos sibi postulan-
tem? Quid ita Paulo in mentem incidit, ut cum fuerit
uel unus inter apostolos omnium rerum scientissimus,
tum sapius nos ad sui imitationem puocarit, hoc uno
in loco uoluerit à scientia deterrere? Quid autē est cha-
ritas

ritas spoliata scientia: nempe navis sine clauo, Quis unquam amauit quod nesciret? denique quorsum unquam fuit utilis ignorantia? Neque mentitus est Paulus, sed parum intellectus: cuius quidem mentem ita demum accipiemus, si & priora, & consequentia cum medijs cōferamus. Age theologum interim Battus aget. Mota erat diuo Paulo de idolothytis quæstio, à quorū esu Christiani nonnulli infirmitate quadam cōscientiæ sese cōtinebant. Alij peritiores, qui intelligerēt idolothytū nihil esse, & mundis nihil esse immundū, sine discrimine uescebantur. Et recte quidem illi sentiebant, sed interim superstitiosior, & infirmior quispiam eorum offēdebatur infirmitate. Hinc inter fratres seditio, respondet Paulus: Quantum ad nostram ipsorum conscientiam attinet, nihil referre, utrum de idolis immolato, an nō immolato uescamur, interesse tamen fraternæ charitatis. Offendi enim fratrem infirmiolem, qui nondum idolothytū queat contemnere aliena scientia, cum uideat fratrem in idolo recumbentem. Eoque satius censet Apostolus hac in re fraternæ infirmitati obsequiū dare, quàm fratre neglecto, nostra uti scientia: gratiorem esse superis morigerā charitatem, quā superbam & cōtumacem scientiam. Huiusmodi enim inflare scientiā, si fratrem prudēs offendas: at charitatem ædificare, si sine tuo detrimento fratris infirmirati cōcedas. Vt ne dicam interim, quod ea res fuerit illorū temporū peculiaris. Alius à maioribus infēderat

K 3

rat

rat superstitio, quàm ut subito posset reuelli, & ad cõfirmandã euangelij doctrinã, omni obsequio erat opus. Postremo materia offendiculi reperta erat, nõ à nobis ministrata. Hic Christianæ charitatis erat, ad tempus obsequi fratris infirmitati, sed hac spe, ut post resipisceret. Quid hæc ad nos? quid ad philosophiã? quid ad oratoriam, aut poëticam? sed tamẽ si libet, ad liberaliorẽ eruditionem torqueamus, quandoquidẽ didicere gduis arcanæ literæ pati. Quãtumlibet inflexeris, Paulus non uult scientiam esse nullam, sed incomitatã esse non uult, nempe sine charitate. Quod si alterutra sit carendũ, tolerabilius esse scientia, quàm charitate priuari, cui interpretamẽto diuvs astipulatur Augustinus. Per se, inquis, inutilis est sciẽtia, cum charitate utilis. Quis enim tam demens, ut argentũ reñciat, quod autum preciosius esse cognouerit? Num ideo saxa nullum habẽt usum, quod gemmæ sint præstantiores? Num idcirco non optima quædã res est sciẽtia, si melior sit charitas? Nam alio quodã in loco, ubi charitatis pæana Paulus decantat, scientiam inter præcipua charismata ponit, puta prophetiam, fidem, miraculorum gestionem, linguarum dotẽ, atq; id genus alia. Num facturũ, si scientiã tanq; pestiferam fugiendã iudicasset? Atqui, cur igitur inflare dixit scientiã, inquires? Cur ipse fuit scientissimus: num continuo inflatissimus? Periculum ostendere uoluit, quo cautiore redderet, nõ ut deterreret. Tutior est
charitas,

charitas, necessaria quidem scientia, sed periculi nonni-
hil habens, ut quæ possit esse pernicioſa, ita si charitati
repugnet, æquius erat indoctiorem scienti concedere,
& parere, at nunc ultro imperito cōcedit doctior. Quid
tu cum tua charitate tibi places? quid scientiam calūni-
aris? Huius charitas laudatur, qui te scientia præcedit,
non tua. Nam quantū quidem in te fuit, tua ignorātia
iam charitatē extinxerat, qui credebas esse aliquid, qd
nihil erat, nisi huius scientia tuæ stulticiæ ultro concessis-
set, toleraris, non præferris. Nunc uter uesterū est inflati-
or, tu qui imperitus, doctiori reculas obtēperare, an hic
qui tam indulgenter indoctiori concedit, doctior? An
uero semper imperitis concedendū? Minime, sed in his
dūtaxat, in quibus neq; nisi uiolata charitate obſisti nō
potest, & indulgentia ea nihil incommodi uidetur alla-
tura. Non igitur deterritos à scientia Paulus uoluit, ad
quam nos suo prouocauit exemplo, uerum ne impru-
dentes in periculū incideremus, scopulos & cautes pru-
dens nauigator ostendit. Cur nos simplicem & castam
scripturam ad nostra uitia trahimus? cur nobis ignorā-
tia placemus? cur literis & idoneos & deditos, ab opti-
mis studijs deterremus? cur non potius, si quem uelis &
remis, ut inquit Plautus, ad literas properantem uideri-
mus, huiusmodi oratiōe præmonem⁹? I bone quo uir/
tus tua te uocat: I pede fausto. Ad humanas disciplinas
plenis uelis raperis, sed caute nauiges facito: Scopulos
habet

habet istud mare: aurum & smaragdus habet istud nemus: sed per deum immortalem caue tibi à ueneni radicibus. Disces egregias artes, & ita demum utiles, si parem probitatem adiunxeris, citra eam parum utiles, aut etiam pestilentes. Caue sic illis studeas, ut recti tibi cura recedat, stude non minus melior esse quam doctior: bona est scientia, charitas melior. Vtramque alteri si comitem adiunxeris, rem absolutam conficies. **MEDICVS.** Hæc cum Battus dixisset, Medicus iamdudum subridens (est enim uir in primis festiuus, multique ioci) Quis, inquit Batte credidisset unquam, te hominem tam poeticum, tantum tenere theologiæ: Ita me musæ tuæ bene ament, ut mihi Pauli mentem appositissime uideris explicuisse, nec te prorsus fugere uideo uerba theologica: præterea quantum audiui, equidem te pulchre cōcionari posse crediderim, quod si resciscant nostri Iacobitæ, uereor ne certatim te rapiant, & cucillum iniiciant. **BATTVS.** Et arridens Battus: Istud, inquit, Musarum hostibus eueniat, uerum ne tu impune Battum lacessueris. Quid te uno impudētius, qui in me homine poetico, theologiæ scientiam admireris, cum te medico nihil sit theologicum magis: ego si theologus essem, nihil à poetæ partibus præuaricarer. Antiquitus enim theologi habebantur iidem, qui poetæ, & ingenue fateor eloquentium theologorum scriptis, me non minus quam Ciceronianis delectari. Recentiorum uero tento quidem persape, ac mihi impero

impero, sed uomitus oboritur legēti, adeo me tum barbaries orationis, tum rerū perturbatio offendit. Tu uero partes egrederis tuas, & theologis adeo iniuriā facis. Nam cum illis animorū, uobis corporum cura sit tradita: tu totum hominē tibi uindicas. Sed pergam si finis theologari, uel apud te medicorū omniū doctissimum theologū, efficiam ut me neges ullos præter theologorum libros euoluisse. **MEDICVS.** Age respondit Medicus, percipio: sed te iam in uiam unde depuli, restitui. Hoc erat tuæ disputationis extremū, ut charitatem cū eruditione copulandā esse diceres. Ipse quidem in ea propè sum opinione, quam diuum Augustinū in suis dialogis notasse uideo, ut credam uix à uirtute diuelli posse scientiam: uerum ut scis meæ professionis esse, inter omnia mortaliū genera uersari, in quosdam religiosos nōnunq̃ incido, qui sibi hoc cōstanter habent persuasum, non cohærere cum pietate Christiana literaturam, quam illi uocant secularem. **BATTVS.** Nec aberrant isti, inquit Battus. In ipsis enim male cohæret, quibus utraq̃ deest, at cohæsit in Hieronymo, Cypriano, Augustino, alijsq̃ mille, quorū pietatem quis audeat cum istorum ignauia comparare? **MEDICVS.** Age inquit Medicus, scio tibi quidem cucullatos istos omnes inuissos haberi, uerum ego ut religionem fatali quodam amore (sum em̃ benigno Ioue natus, & item Venere) tum admiror, tum ueneror, ita nō om̃ibus uitis libero.

L

Video

Video enim nōnullos ad Epicuream illam rationē proxime accedere, qui incredibili laborum fuga, ignauiam quandā, & umbratilem uitam amplectuntur. Tutos se credunt, si tanquam cochleæ intra testam perpetuo delitescant, cōmodis corporum, uel minutis morosius etiā consulentes. Abunde se religiosos arbitrantur, si literarum politiorum nihil prorsus attigerint: suis bene cōsultum putant, si ea quæ in scholis didicerunt, obliuiscantur. Iam uero ciuibus suadere non desinunt, ne liberos suos ad externas scholas, quas uniuersitates uocant, ire sinant, perisse propemodum illos, qui sese illuc tanquā ad manes demiserint, aut non redire, aut redire deteriores. Simpliciter, nescio quam, illis prædicant, literas à uirtute auocare animos, nec bonam parare mētem, sed eripere magis. Stultum, inquiunt, est, disertam habere linguam, mores incompósitos, dialecticis captiunculis morti neminē imposuisse. Rhetorice & poësin ne nominare quidē audent, insanire geometras aiunt, qui cū scite agros metiantur, animi sui modū ignorent: astrologos delirare dicūt, qđ ea quæ supra se sunt, curiosi scrutentur: physicos impietatis accusant, quod diuina rimātes opera, ipsum rerū opificem negligunt. Ne sacris quidem theologiæ professoribus parcent, hos insimulant, quod cum magna autoritate uirtutem doceant, ipsi nō perinde uiuant. Ita isti Cynici nostri uniuersum genus hominum cōtemnunt, censent omnes. Moriendum in-

quiunt

quifunt, est omnibus. Quid tum, si sis Solomone doctior? quid conferunt nexus dialectici? quid oratoriae complexiones? moriendum est. BATTVS. Per anserem homines pistrino digni, subiecit Battus. Quis istud ignorat, omnibus esse moriendum? nihil ne interim agendum? Malim ego doctior mori, quam natus sum. Isti perinde disputant, ac si qui doctus sit, eum continuo malum esse sit necesse. Num qui lingua erit incopposita, mores protinus compositos habebit? Num qui dialecticem contempnit, statim mortis laqueos effugit? Num qui poetas non attigit, protinus erit Hippolytus? Num protinus sibi notus est, cui ignota est Geometria? Quid prodest non fuisse philosophatum in astris, si interim philosopharis in patinis? An pulchrius esse ducis, scrutari sapes galearum, quam arcanas rerum causas? Et ne singula persequar, num qui erit indoctissimus, continuo religiosissimus habebit? Eruditio nos in coelum non leuat: an eò leuabit incitia? an rusticitas? Non praestat bonam mentem literarum peritia, num igitur imperitia praestabit? Non praestant bonam mentem literarum: Vt donemus istud, at nec malam praestant. Nonne recepta est calceolaria, surtrina, textrina, fabrica, sartoria, fullonia? Nonne etiam in honore est culinaria? Quid horum bonam mentem praestat mortalibus? Laudamus doctum pictorem, laudamus fabrum scientem, textorem callidum laudamus, laudamus etiam si sit uir improbus. Nec artem ideo malam

L 2

dicimus

dicimus, si forte sit malus, qui in ea uersatur: & literaturam dānamus, quæ ut bonam mentem non præstet, ad eam tamē non mediocriter cōducit. Quod si quem literis abutentē uiderimus, non ut eruditionē relinquat, ad monendus est, sed ne in usus peruersos torqueat. Quāto rectius admonet ille philosophus, absq; Christo sapiens: Sic uiue, tanq̃ cras moriturus: sic stude, quasi semper uicturus. Occupabit mors, sed malo occupet studētem, quā cessantem. Hoc tamē aduersarijs concessero ut pusillo, aut uehementer tardo ingenio natos, liceat à difficilibus disciplinis dehortari, ne si asinus ad lyrā ducatur, & discens & docēs simul, operam luserit, eos autē quorum ingenia magni aliquid polliceri uidētur, à pulcherrimis conatibus retrahere, quid aliud est, q̃p (quod Paulus fieri uetat) spiritum extinguere? Quod idem si in summis illis (quos iam sæpe nominaui) doctoribus factum esset, singulari profecto & præsidio, & solatio iam orbata esset ecclesia: quanq̃ interim patronus barbarorum, doctius ac modestius pro illis respondes, q̃p ipsi soleant loqui. Nam hoc ferme genus hominum, ne nouerunt quidem cuiusmodi sint disciplinæ, in quas debacchantur. Poëticen existimant artem esse meretriciā; rhetoricen nihil aliud esse putant, quā assentatoriā, Geographiam, Astrologiā curiosas & improbatas artes esse credūt, qualis Necyomantia. MEDICVS. Tum Medicus: Probabiliter tu quidē Batte, id est planè rhetoricē

torice.uerum ut interim tibi pro istis imperitiæ admira-
toribus respondeam, qui in summam inuidiam nos in-
ducūt, huiusmodi seditiosis concionibus imperitā mul-
titudinem concitantes. Quid igitur, inquirunt, tandem
futurum est? Num soli literati cœlo potentur? Itā ne
uos soli, qui uentosa doctrina turgetis Gigātum exem-
plo cœlū occupabitis, detrusis superis, exclusis inferis?
Quid fiet imperitiæ multitudini? quid simplicibus fra-
tribus, qui apostolorum uestigijs ingressi, non didice-
runt Aristotelicos laqueos, nō spinas Chrysippeas, nō
salem Atticū, non Plautinā eloquentiā. Nonne hæc est
illa simplicitas, quam deus unice sibi delegisse uidetur?
qui asino uestus Hierosolymam ingredi uoluit, cuius
& illa exhortatio est: Discite à me, quia mitis sum & hu-
milis corde. Non dixit, discite compositam orationē, me-
tiri cœlum, nectere syllogismū, sed, humilitatem discite.
Multa nobis præterea de agno & columba, quorū ap-
pellatione rudis animi tractabilem simplicitatem signi-
ficatam uolunt, uerum ego iamdudum memorem mo-
neo, qui hæc cotidie audias ab istis deblaterari apud in-
doctam plebeculam. BATTVS. Papæ, tu me medi-
am in theologiam uocas, Battus inquit, Medicus poë-
tam: sed quod asinum isti se imitari dicunt, iam hoc pri-
mum mihi satis quadrare uideť, nisi quod ijdem igna-
uia & tarditate asinum facile repræsentant, cæterum &
leonis & tigridis, & scorpij non exiguam partem isti asi-

L 3

no ad

no admisuisse uidentur tanquam Chimæra, ex uarijs monstrorū figuris compositi. Quod si uacaret in præsentia istius asini, istius columbæ, istius agni, mysteria psequi, facile appareret isti hominū generi in hoc ordine nullum esse locum. Hoc ad refellendū satis arbitror, istas mysticas appellationes non ad scientiā, sed ad mores esse referēdas, hoc est (ut magis theologice dicam) nō ad intellectum, sed ad affectum. Quid enim potest esse istiusmodi mente magis (ut ita dicam) asininum, quæ istorum hominū importunas nugas possit & dissimulare, & perpeti? Quid æque columbinū, quid agninum magis? Istis uero quid cum asino præter stoliditatem cōmune est, qui neque duci à sanioribus patiuntur, & omne laborum genus tanquam pestem fugitant? Quid simile habent ad columbam, qui tanta amaritudine fraternæ inuidēt uirtuti? Quid illis cū agno, qui nihil habēt quod alijs possit esse usui? Hieronymus, qui tantam laborum in adaugēda religione Christiana exhaussit, asinus fuit. Augustinus qui perpetuam operam Christianis præstitit, asinus fuit, hos asinos imitemur. Cur homines ignaui, & numero tantum nati, suæ inertie his cōmentationibus blandiūtur? Appellant se simplices fratres, cum possint cum quouis ueteratore certare, si quid agatur, quod ad uētris & gloriæ negociū pertineat. Non recuso meum nomē, quo minus inter mendacissimos scribatur, nisi quod dico, fatebuntur omnes, quibus

quibus cum istis simplicibus fuerit propior cōflictatio. Verum ut dolorem quoq; illorum placemus, qui sese ob imperitiam extrudi putant, recipimus, adiungimus, amplectimur: at ita si aures mihi paulisper commodarent, dum paucis rem absoluo. Haud temere multis auctoribus uideo placuisse nobilem illam Hesiodi sententiam, tria hominum genera constituentis: Primum quidem eorum, quicquid rectum sit ipsi per se intelligunt, idemq; sequuntur: Alterum eorum, qui per se quidem parum sapiunt, at sapientū monitis obsequuntur: Tertiū ad nihil utile appellat, uidelicet horum, qui neq; ipsi sapiunt, neque credunt recta monenti. Primi boni sunt, idemq; docti. Alteri boni quidem illi, uerum indocti. Postremi neutra re, neq; doctrina, neq; probitate praediti. Primū hoc genus, ut multo praestantissimum, ita praecipue expetendum. Secundum ferendum quidem, at ita solum, si doctioribus acquiescat, quod si intrahebiles, ut ferè solent, esse pergunt, iam tertij generis esse incipient. Doctrinam itaq; edico necessariam, sed quò mittis indoctos? In malam crucem (ut comici dicunt) si doceri recusent. Si dociles sint, admitto, uerum penes aliquos eruditio perseueret, necesse est. Quod si omnes erimus illiterati, quis castigabit errores imperitorū? Sūt in pictorum officinis, qui artis ignari, tantū quod iussi sunt faciūt, terunt, miscent, purgant. Est quidem nōnulla ex parte utilis horum opera: at ita demū, si monstra-

tor

tor adsit, alioquin ociosa. Nec audiendos puto, qui dicunt, non passim esse discendas literas: nec enim opus esse tanta turba eruditorum: A paucis plurimos duci posse, cur enim quod in paucis pulchrum est, nō multo erit, in multis præstātius? Cur quisq̃ uetat ad id quod omnes præstantissimū fatentur, eniti? Sapiens imperator tametsi gregariorum militum utitur opera, & ignauos strenuis misceri patitur, ac ne lixas quidem & calones eijcit, multo tamen malit omnes Scauolas, omnes Siciños, omnes Decios, si dentur. Intolerabile uero ne phas, si gregarius miles egregij cōmilitonis, fortiter factis inuidens dicat: Quid? si omnes insignes erimus, quò mittimus gregarios? Si omnes literati, quò illiteratos eijcimus? quasi uero illiteratis usquā sit opus. Si quibus aut non licet, aut non contigit eruditio, quiescāt potius, ac desinant alios pulchrius aliquid conantes impedire, illū finito præcurrere, tu ducem sequere, eodem tamen peruenturus. Vulgi quidem imperitia non laudatur, sed si tractabilis sit, non contemnitur. Quod autem fertur, id placet, collatum quidem deteriori: placiturum tamen amplius, si ipsum in melius quippiam cōmutet. Si rudes simus, & doctis auscultem⁹, bene quidem est: at meliores erimus, si ipsi etiam docere indoctos poterimus. Quare rem paucis sic habeāt, qui & indoctus, & indocilis est, siquidē ignauia sit in causa: aut in eo uitæ genere uersetur, quod eruditum hominē postulat, iam
hoc

hoc ipso malus est, quod ignarus. Tu in publico ludo bonas literas profiteris, & harū inscitiam prædicas? Tu libros audes scribere, in quibus nos à literis dehorteris? Tu populo præfectus es, & quod doceas non vis discere? Quod si priuatus sit, & eruditio non neglecta quidē uerum non contigit, is sibi uni satisfaciāt, sibi uni natus, sibi uni uiuat, nō fastidiendus à doctioribus, modo suā agnoscat imperitiā. Qui uero probitati eruditionem adiunxit, is tanto erit præstantior, utilior, ornatior, quanto id fecerit cumulati⁹: nunc nulli magis exercent tyrānidē, quā istī apostolicæ simplicitatis histriones. Abbates indocti nō patiūtur ut monachorum quisquam attingat bonas literas, quo magis illis quicquid collubium fuerit imperent, malunt enim in beluas, quā in homines habere imperium. Ptochotyranni cupiunt populum esse stultissimū, quo facilius imponant, & quiduis persuadeāt, quocūq; magis superstitione territent. Nā eruditio ferē liberat hominem superstitione.

MEDICVS. Tum Medicus: Vera sunt ferē quæ narras, sed quandoquidem simplicium istorū causam semel suscepi, non patiar me præuaricatorem uideri: nam tu Battē, quæ pro te faciunt, diligenter exponis, at quæ lædunt, dissimulas. Ad partitionem tuam redeo: Quid si literatus sis, & idem malus, quonam in genere te ponemus?

BATTVS. Imò si neq; doctus sim, inquit Battus, & malus, quo in genere numerabor? Sed istuc ibam. Age

M & quartū

& quartū istud, tribus Hesiodi generibus addamus, si placet, fieri enim potest, ut recta quis intelligat, nolit tamen intellecta sequi, ut optima sciat, pessima faciat. Sed mane, iam quid paraueris colligere, uideo, nō est igitur bona eruditio, quæ malis cōtingat. Probe cōsequeret, si malos facit, mala est: aliud est eruditio, aliud uirtus: ut qui bonus est, non continuo doctus est: ita qui doctus, non continuo bonus. Sed latius explicandæ rei gratia, quatuor hominū genera statuamus. Loquor enim iam tibi Medicē, tanq̃ imperitorū patrono: tu causam tuorum clientum, ita ut cœpisti, tuere. Statuamus, inquam, utrinq̃ binos hinc duos: alterum doctum & malum alterum indoctum & item malum, uter alteri præferendus uidetur? **MEDICVS.** Ac Medicus: Nempe is prior multo erit nequior, inquit. Atqui istuc ipsum sat est signi, non bonam esse literaturam, quæ reddat nequiorē. Tuo te iugulo gladio. **BATTVS.** Equidem uter altero sit nequior, inquit Battus, uix ausim definire. Certe uterq̃ accusandus mihi uidetur: alter quod optimis rebus abutatur, alter multo fortassis amplius, quod ne scire quidem curauerit, Priorem tangit prophetæ criminatio: Sapientes sunt ut faciāt malum, bene autem facere nesciunt. Alterū æque Dauidica illa: Noluī intelligere, ut bene ageret. Nam ex illiterata malicia nihil potest expectari commodi: literata malicia etsi sibi perniciosa est alijs tamen aliquid commodi afferre potest. Imperitius
si mala

Si mala mens accesserit, peccatur cōfidētius, pudetur minus. Imperitus quicquid magnopere cupit, id recte fieri putat: at eruditio tametsi prauas cupiditates omnino non phibet, temperet tamen necesse est. Fieri enim non potest, ut qui honesti & inhonesti discrimen scite intelligit, non aliquando & turpitudinem exhorrescat, & uirtutis speciem admiretur. Præterea qui doctus est, uel simulat honestatem, quod est uirtuti proximū: indoctus è uitij suis etiam laudem sibi pollicetur. Ille morbum suum probe intelligit, quo sanabilior est: hic penè desperandus est, quod sibi sanus uideatur. Illi ad uirtutem arma sunt instructa: hic nihil habet ad uirtutem adiumentum: uerum hoc ad nostram disputationem nihil interest. Donemus minus esse perniciosam rusticam maliciam, docta malicia, num igitur malæ literæ? Imò uel hoc uno argumento sunt optimæ, ut telum quo me iugulare parabas, in te retorqueam. Primum enim nō adferūt maliciam literæ, uerum additæ tanq̃ fax prælata, reddunt cōspectiorem. Vt exempli causa, duos uideo adulteros, alterum cœlibem, coniugatum alterum: cum nō dispar sit admissum, non par tamen culpa erit, nempe in coniugato turpior. Cur ita, an quia malum est coniugium? Minime quidem: uerum quo res sanctior est cōiugiū, eo grauior est noxia, illud adulterio temerare. Qui rem sacram inuncarit, grauioris piaculi tenetur quàm furti, nempe sacrilegij: ergo ne prophanum sacro anteponen-

M 2 dum:

dum: In sacerdote grauioris est culpæ stuprū, quàm in laico, ergo ne malum sacerdotiū? Quid nī? fecit nequior, rem: imò nisi melius esset sacerdotium, non faceret hoc pacto nequior. Quo nanq; res quæq; erit sanctior, eo abutens erit turpior. Sed iam alteros duos componamus. Pone duos utrosq; probos, & alterū rudem, & alterum literatū, uter utri anteponendus? Tergiuersantur, hæsitant: modo inquirunt, inueniatur doctus, & idē probus. Fateor quidem huius generis summā esse inopiam, nam indoctorum & improborum magna ubiq; est copīa. Verum quid hæsitant, ubi nihil hæsitauit Hieronymus, qui libere, & plenius, ut aiunt, buccis, sanctæ rusticitati, sanctā eruditionem anteposuit. Daniel, inquit in fine, sacratissimæ uisionis, ait iustos fulgere quasi stellis, & intelligentes, id est doctos, quasi firmamentū. Vides quantū inter se distant, iusta rusticitas, & docta iusticia: alij stellis, alij cœlo cōparantur. Idem paulo ante: Sancta rusticitas solum sibi prodest, & quantum ædificat ex uitæ merito ecclesiam, tantum nocet, si destruentibus non resistat. Vere profecto Hieronymus hæc ut omnia: nam quo quodq; bonū latius patet, eo præstantius sit necesse est. Qui uiuit integre, magnā quidem ille rem agit, at sibi unī confert, aut certe paucis quibus cum uiuit. Quod si huius integritati doctrina accesserit, quanto iam pulchrius ac latius, quasi face adhibita, uirtus pollebit. Si uero eiusmodi erit, qui possit pulcherrimas

mas animi cogitationes mandare literis, hoc est, si præ-
 ter quod doctus, etiam disertus fuerit, huius demum
 hominis utilitas latissime manet necesse est, nempe non
 ad conuictores modo, non tantum ad æquales, non tantum
 ad finitimos, uerum etiam ad peregrinos, ad posteros, ad
 ultimos orbis incolas. Indocta probitas, nisi scriptis po-
 steritati cōmēdetur, cum suo autore demoritur. Doctæ
 eruditioni, non terræ, non mariæ, non seculorū longa se-
 ries obstat, quo minus ad uniuersos mortales peruolet.
 Nolo hic inuidiosam suscitare comparisonem, plus ne
 contulerit nostræ religioni martyrum sanguis, an erudito-
 rum hominū stilus. Nō eleuo martyrum gloriam, quā
 ne copiosissima quidem oratione quisquē assequi queat:
 at quantū ad nostrū attinet cōmodum, nonnullis etiam
 hæreticis plus propè debemus, quàm quibusdā mar-
 tyribus. Et martyrum quidem summa fuit copia, docto-
 res perpauca. Martyres moriendo Christianorū nume-
 rum imminuerunt, docti persuadendo adauxerunt. In
 summa: Frustra illi pro Christi doctrina sanguinē forti-
 ter fudissent, ni hi ab hæreticis eam suis literis uindicas-
 sent. Quare non tam ingrata erit Christiana religio, ut
 bonas literas, quas in rebus afflictis, tā salutaris exper-
 ta est, nunc in pace rebusque florentibus in exiliū extru-
 dat, per quas & pacē & felicitatem sit assecuta. Quo ma-
 gis nonnullos demirari compellor, qui prudētes etiā eru-
 ditionem se fugere fateantur. Nam quod ab ethnicorū

M 3. inuētis

inuentis abstinere se dicunt, id quidem plusquam infamum esse iam demonstrauiamus. An uero est aliquid, quod aiunt, insolentiam sese uelle effugere? At uide ne ista sit non tam infirmi animi trepidatio, quam inertiae fucus, culpam fingere, ubi culpa nō est. Istos ego ita demum simpliciter errasse intelligam, si moniti ac correpti corrigantur: alioqui quamnam erit ista religio, minimi mali metu, in maximam incidere perniciem? Ita ineptum muliebriter trepidantes, curiositatis uitium student defugere, in diuersum, sed multo perniciosius decidunt. Frustra uitium uitaueris illud, si te aliò prauum detorseris, ait Horatius. Male Scyllam effugeris, si in Charybdim incidas: male procellam declinaueris, si ad litoris scopulos nauem fregeris. Hi sunt quorum puerilem, ne dicam peruersam trepidationem, sanctissimus ille & regum & prophetarum Dauid notauit: Illic, inquit, trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Nam qui superstitiose uentum obseruat, is nuncq̃ se mari credet: & qui nubes anxie considerat, is metet nuncq̃. Quid autē perniciosius, quam illic metū fingere, ubi honestissimi sint capiendi labores: hic ubi summum & certum est periculum, supinū stertere? Illi inepta sedulitate nostris ex oculis curiositatis festucam uolūt educere: ipsi in suis ignauiae trabem non sentientes. Nos criminātur, quod plus quam sat est sciētes, semper plura discere cupiamus: ipsi nec illa scire curant, sine quibus nec homines sumus, nec uiuimus.

diuimus. Iam fac nos modum oblitos, utrū honestius est in rebus honestis ultra limites esse, an citra? Vtrum præstabilius excedere, an deficere? Veretur necubi in libris ethnicis aliquid forte minus seuerū tetricis auribus insonet, nec uerentur terrificā illam domini uocem: Serue nequā, quare non dedisti ad mensam pecuniam meam, & ego utiq; ueniens cum usura exegissem illam, Adeo nihil æque auersatur deus, ut ignauiam. Filium perditum, qui uniuersam substantiā in scorta, lenonesq; & popinas dissipauerat, in gratiam lætus recipit: seruū qui talentum integrum etiam restituit, tam immaniter obiurgat. Semina quædam bonarum artium indidit nobis parens deus, intellectum, ingenium, memoriam, cæterasq; animi dotes: talenta sunt ad usuram credita, quæ si exercitatione ac studio quasi duplicauerimus, ut impigros seruos dominus reuersus laudabit, peculium esse sinet: sin acceptum talentum in terrā defoderimus, quo tandē animo domini redeuntis oculos, ora, uocem feremus, ubi cæteris pro accepta sorte lucrum annuerantibus, nos inutile talentū referemus ignaui? Hic erit cur trepidare merito potuissent isti meticulosi homines, non illic ubi commodi plurimum, periculi perparum.

CONFUTAT AVTORITATES

AVTORITATIBVS.

Hic cum Battus collectis oculis, aliquandū interstiuisset: Deum immortalem, inquit, quantū disputationis

tatiōis campum aperiri uideo, sed sit modus. Dextrum, igitur cornu (ut arbitror) uel profligauimus, uel certe inclinauimus, urgent tamen hostes, & sinistrā alam infensis animis admouent, sacrarum literarū armis nos eminus cominusq; territant, Primū igitur erit, hostibus sua tela eripere: deinde suomet ipsos (ut inquit Comicus) gladio iugulare. Rationibus cedere coacti, ad ecclesiasticas literas confugiunt, & nobis occinunt, quod ipsi nō intelligunt. Hic mihi Cato, nescio quis, reducto mēto, labijs porrectis, oculis stupidis, supercilio adducto, dextra prolata, leua cingulo iniecta: Facestant, inquit, humanæ cauillatiōes, audiamus quid diuina scriptura iubeat, Paulum audiamus, Non altum, inquit, sapiētes, sed humilibus consentientes. Idem sapere iubet ad sobrietatē. Iterum alibi: Noli altū sapere, sed time. Rursum alibi: Qui se existimat aliquid scire, nondum scit, quemadmodum oporteat eū scire: & qui sibi uidetur sapiens, stultus fiat, ut sit sapiens. Ad eundem modum Esaias: Perdam, inquit, sapientiam sapientium, & prudentiam prudentiū reprobabo. Item diuus Iacobus: Non est enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem de sursum est sapientia, primū quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, nō iudicans, sine simulatione. Huiusmodi aliquot sentētiolas homines ineptissimi in nos iaciunt, quas omnes recensere,

recensere, tum odiosum sit, tum ad nihil utile, præsertim quod & eodem spectent, & eadem ratione dissolui possint, uniuersa ista quidem & iure & recte scripta. Verū nos aliò torquemus deprauamusque, quæ recte dicta sunt, siquidem ad nostram tegendam ignauiam defle-ctimus, cum tam euidentis sit, ut (quod inquitur) senti-ri possit manibus, his sententijs non uituperari eruditi-onem, sed admoneri nos, ne mundi successibus sublati-s animis parum meminerimus Christianæ modestiæ. Opes addunt cristas, hic metuendū quod monet Pau-lus, imò ad eos hæc pertinet, qui p̄fecerūt in uirtutibus. Neq; tamen inficiabor, hæc ad eruditos quoq; p̄tinere, uerum non om̄es, sed eos duntaxat, qui aut efferūt sese quod paulo sint eruditiores, aut eis in studijs uel immo-dici, uel intempestiui inueniant: aut suæ sententiæ tena-ciores, audeant ab ecclesiasticis opinionibus desciscere, aut certe alioqui bonis literis abutantur. Inuisa est supe-riis, impia, superba, impudica literatura. Scimus istud, adde & mortalibus odiosa, merito in hæc fulminat scri-ptura. Horreant & cortigant, qui noxiā agnoscūt, gau-deant immunes. Quid hæc ad imperitos, qui prop̄ ni-hil didicere: scilicet hoc credo triūphant, quod egregie-cauerint, ne quicq; horum in se dici possit. Neq; enim reprehendi potest, quod male rem administret, cui ni-hil unquā rei fuit. Ridicule profecto, perinde quasi istæ sententiæ peritos literarum magis quàm imperitos fe-
N riant

riant. Itá ne in solos eruditos cadit, altum sapere, at non multo maxime in stolidissimū quēq; Quid tandem est altum sapere, alte doctū esse, an potius sibi placere? Eis ista canātur, non qui bene docti sunt, sed ijs potius, qui cum nihil didicerint, doctioribus imperare contendunt. Non studiosis, sed diuitibus, inquit Paulus, nō altum sapere. Eruditis ista non apte canūtur, stolidis ista, cantentur, qui alienam eruditionē fastidiunt, suam rusticitatem mirantur. Et quæ tandem est illa scientia animalis diabolica? utiq; quæ zelum amarum habet, quæ cōtentiones & similtates parit, quæ aduersus ueritatem dimicat, hoc apostoli sentiebat animus, hoc ipsa sermonis series ostendit. Quid simplicem scripturam torquemus? quid inuitam & reluctantē trahimus? Non hic de literis liberalibus, sed de theologicis quæstiūculis agitur, quas nihil ad rem pertinētes, nōnunq; inter se pernacissimis cōtentiōibus agitant, quo stultu popello sublimiter eruditi uideantur, cum eruditio Christiana nesciat superciliū. Quid autē istis cōtentiosius, qui cœlum terræ misceant citius q̃ usq; cedant? protinus hæretici uociferantes, si quis ab illis dissentiat. Atq; hæc quidem ē scripturis, quas appellāt canonicas depromere solent, nunc pauca proferam, quæ de cæteris scriptorib⁹ arma soleant mutuari, at ne iuxta Græcorum prouerbiū, harenas metiamur, plurimos repetendo, unius Gratiani meminisse sat fuerit, qui præter cæteros nos terrere poterat

terat, si nō autoritate, certe uoluminis immanitate. Nūper igitur cum ē schola Parisiorum in patriam reuersus essem, incidit mihi cum quodā concertatio, homine capitaliter nostris studijs infenso, alioquin humano, comi, nec ineleganti, bello, lepidο, festiuo, & quod his uirtutibus conuenit, amatore strenuo, potore inuicto, cōmessatore assiduo, aleatore fortissimo, multisq; id genus uirtutibus exornato. Accreuerat mihi cum hoc Sardanapalo iam inde à puero cōiunctior familiaritas, cui quidem adhuc tribuo, ut nomini parcam congerronis uetusti. Cōsuevit mihi comitorū militum more sua iactare facinora: quot eadē in urbe haberet amicas, quoties & qbus artibus ad alienas uxores penetraffet, quot riuales superaffet, quoties una nocte marem præstare potuisset, quæ barathra bibendo quanta cum gloria uicisset. Hæcerant hominis studia, in his operam, curam, uoluptatem, ocium, & negocium, in his felicitatem reponebat. Huiusmodi nugis, cum iam bīduum mihi aures calsecisset, incidit inter prandendū, ut nescio quid amoenius ē poetarum fabulis proferrem. Ibi homo sui repente oblitus, nouam quandam religionem cœpit assumere, execrari uero me, qđ ethnicos illos, & impudicos auctores legerem, iam & serio hortari ut resipiscerem, ut illis relictis, ecclēsiasticos euoluerem. Miratus sum subitam hominis metamorphosim, ex Epicureo mihi factū Zenonem. Rogabam quid ita censeret, & nunquid

N 2

ipse

ipse eosdem legisset, abhominatus est perquam religio-
 se. Nunq̃, inquit, in uita nec attigi istos, nec attigero, sic
 mihi superi sint propicij. Istud, inquam, uel citra iusu-
 randum facile tibi creditur. Sed quid tu illos tantopere
 fugis? Nam si pudici sunt, non habent cur uitentur, sin
 impudici, quid ita fugitas eos, qui eadē scribunt quæ tu
 facis? Cur non amplecteris potius tuarū uirtutū præco-
 nes? Ibi tuorum morum imaginē expressam agnosces,
 Eho Sardanapale, non te pudet tandē cum istis factis,
 mihi frontē istam ostendere? An uero me tuam iubes
 religionem imitari, qui grauius flagitium putas ethni-
 cum librum attingere, quàm uxorem non tuam permo-
 lere, potare, amare, cōstuprare uirgines: tu ludum & pu-
 eriles nugas iudicas, legere poëtā pro capitali flagitio
 ducis? Tibi licebit ethnica flagitia designare, mihi nō li-
 cebit ethnica literas perdiscere? Dissimulauit homo bi-
 lem, dicens huiusmodi cauillatiunculis lautum prandiū
 non esse corrumpendū, post spacium pomeridianū, du-
 xit me tanquā officiosus in bibliothecam publicam, ubi
 cum me uideret homo Ciceronianis quibusdam dialo-
 gis, qui mihi forte in manus inciderant, attētius incum-
 bere, tandem irritator, Gratianū, quem unum legerat,
 mihi obijcit: Iam, inquit, te confutabo planissime. Com-
 monstrat distinctionem tricesimā octauam, in qua de
 liberalibus disciplinis, nescio quæ quæstio tractatur, at
 ita tractatur, ut pariter omnia in dubiū uocetur. Quod
 quām

quàm sit absurdum quis non uideat? Inbeo pronunciet, uix legebat, tantū aberat ut recte intelligeret. Episcopus gentiliū libros non legat, hæreticorū autem perlegat pro necessitate ac tempore. Rogabam hominē, quid sibi uellet, pro necessitate ac tempore? Ait, si forte contra hæreticum aut disputandū esset, aut scribendū. Et quid inquam, si idem contra ethnicum usu ueniat? Quid si nec theologorū libros intelligere queas? Non iam uides oriri necessitatem? Non placebat ratio, iussi pergeret legere. Nōne uidetur in uanitate sensus, & obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in dialectica arte torquet, qui physicus perscrutator oculos trans cœlum leuat? & cætera quæ sequuntur. Item illud: Sicera inebriantur, qui abutunt scientia seculari, & dialecticorum tendiculis. Hic ego: Et non uides, inquā, abutuntur dictum, non autē habent, ut intelligas sapientiæ secularis planè usum quendā esse, neq; uetitū, neq; odiosum? Post multa congesta, ita suo more doctissime colligit Gratianus, ex quibus omnibus concluditur, quod non est ab ecclesiasticis secularium literarum quærēda peritia. Iam perinde ac si debellatum esset, ita cœpit ineptus se ad triumphum preparare, uix exorauī, ut paucis me auscultaret. Et non intelligis, inquam, hanc ipsam collectionem contra te uehementer facere? Primum non mirandum fuisset, si homo secularium literarum ignarus, eas cōdemnasset, præsertim in hac parte, ubi uestigandi

N 3

gratia

gratia, data opera, aduersus illas pugnat. Nec tamen ausus est concludere, interdictam esse ecclesiasticis ethnicā literaturam, uerū non esse quærendam: frustra enim ibi quæras, ubi minime sit, sed extra iocū quærendā, id est, exigendam. Non hoc igitur in quæstionē uocatur, sit ne ecclesiasticis concessa eruditio secularis, sed an sit exigenda: non an habere, sed an carere liceat. Adiecit ecclesiasticis, ne quid dubites, hanc à scholasticis prorsus exigendam. Vobis ignoscit si careatis: nos si careamus, damnamur. Vides igitur quod tua ista conclusiuncula pro nobis faciat, sed mane paulisper etiam nunc accusationem audiuius, defensionem audiamus, nondū satis pernocti Gratianicam eloquentiam de una quaque re, non in utramuis sed in utranq; partem disputat, & quidem pari copia, paricq; facundia: quod idem olim Gorgiam & Carneadem fecisse legimus. Nunc huius palinodiā audi. Iussi paginam euolui, consequuntur enim illa, sed e contra legitur, quod Moses & Daniel, omni scientia Aegyptiorum & Chaldaeorum eruditi fuerunt, & post pauca turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis secularibus libris, omnibus modis existimat prohibendos, in quibus si qua inuenta sunt utilia, quasi sua sumere licet: alioqui Moses & Daniel sapientia Aegyptiorum & Chaldaeorum non paterentur erudiri, & alia quæ sequuntur. Rursum paulo inferius ex Ambrosio. Si quis artem nouerit grāmaticam, uel dialecticā, ut recte loquendi

loquendi rationē habeat, & inter falsa & uera diiudicet, non improbamus. Mox ex eodē: Qui de uino & mensa regis uolunt comedere, ne polluantur, utiq; si scientiā Babyloniorū scirent esse peccatum, nunq; acquiescerēt discere, quod non licebat. Et iterum aliquanto inferius: Ex synodo Eugenij pōtificis, de quibusdā locis ad nos refertur, neq; magistros, neq; curam inueniri pro studio literarum, idcirco ab uniuersis episcopis subiectis plebibus & alijs locis in qbus necessitas occurreret, omnino cura & diligentia habeatur, ut magistri & doctores cōstituantur, qui studia literarum liberalium artium dogmata doceant, quia in his diuina maxime manifestantur, atq; declarātur mandata. Hæc ubi ostendissem, rogabam, nunquid poeniteret Gratianū obieciſſe rhetorulo. Nunq; inquit, ista ante hac animaduerti. Nec miror, inquā, si nō capis uenatu, quæ minime uenaris: quæ pro te faciunt, ea demū excerpis: quæ pro tua causa face re uidentur legis, nec perlegis, nec intelligis ea quæ legis: quod non ita tibi eueniret, nisi tam in fugiendis literis ethnicorum esses religiosus, Audisti modo à sanctissimo concilio cautum esse, ut omnibus in locis comparentur, qui liberales disciplinas doceant, & quidem assidue. Nulla autem ex liberalibus disciplinis Christiana est, quia neq; de Christo agūt, neq; à Christianis inuentæ: ad Christum autem omnes referuntur. Nec est quod tergiuerſeris, nullam artem excepit, non rhetoricen, non poësim

poësim: omnes in genere edicti forma complectit̃, nisi cauillaberis poësim liberalem non esse, ut quæ in ludis truiualibus inter eas non numeretur. Ego uero contempta ista præscriptione, non liberalem modo, uerum etiã liberalissimam iudico, quippe quæ liberis olim, non inter cæteras, sed ante cæteras, tradi consueuit. Obmutuit meus iureperitus, iubeo reliquos suos autores ostendat, recusat. Ipse à Decretis ad Decretales epistolas duco, titulũ de magistris ostendo, ubi diligẽter cauetur de parandis linguarũ doctoribus: cum isti Christianũ nõ putent, nisi sit elinguis. Hinc itur ad Antonini summã, ad Pisanam, ad Astaxanam, ad Angelicam, cæterosque non autores, sed congestores: omnes ferẽ eandem cantilenam canunt, & coccyx coccyi succinit. Est enim huic scriptorũ generi moris, nihil suũ ponere, sed diuersorũ dicta hinc atq; hinc decerpta congerere, non modo diuersa, uerum etiam aliquoties inter se pugnancia, sat habent coaceruasse, cæterum iudiciũ onus lectori relinquentes, cui ubi iam longa lectione cerebrum uertigine rotari & caligare acies cœperit, nõ multo certior surgit, quàm Demipho ille Terentianus, qui ex tribus aduocatis consultis, cum unus suassisset, alter negassset, tertius deliberandum censuisset: Fecistis, inquit, probe: incertior sum nunc multo quàm dudum. Horum igitur odiosas disputationes, cum iam complures legissemus, huc euadebant omnes, Ethnicarum litterarum usum ne-

mini

mini uitio uerti, imò laudī potius ducendū, uerum abu-
 sum perniciosum esse, eoq; uetitum, id quod nemo pue-
 rorū nesciebat. Iam mitis erat, sed libebat hominē pau-
 lisper eludere, rogabā nuncubi in suo Gratiano legisset,
 licere uiris ecclesiasticis amare, potare, scortari, mœcha-
 ri. Negabat: at ista iam uulgo faciūt, & dormiūt decre-
 ta, nobis qui oratores & historicos ethnicos legimus,
 obijciuntur. Sed obsecro te, quandoquidem tibi morē
 gessi, mihi iam mutuam operam redde, & meos theolo-
 gos paulisper consulamus. Hieronymum aperio, locum
 forte obuium ostendo, ubi de muliere captiua disputat,
 quam eruditionem prophanā, uir doctissimus & apte
 & festiue interpretatur. Quid ergo, inquires, mirū, si &
 ego sapientiam secularem propter eloquiū uenustatem
 & membrorum pulchritudinem, de ancilla atq; captiua
 Israheliticā facere cupio, & si quid in ea mortuum ido-
 lolatriæ uoluptatis, erroris libidinū, uel præcido, uel ra-
 do, & mixtus purissimo corde uernaculos ex ea genero
 domino sabaoth. Labor meus in familiam Christi pro-
 ficit: stuprum in alienam, numerum auget cōseruorum.
 Neq; orationis metaphoram, ne uocabula quidem in-
 telligebat: ancillam ministrā domesticam putabat: uer-
 naculos, quo sanè uocabulo Hieronymus elegantissime
 usus est, quid sibi uellet, nihil potuit suspicari. Hic iam,
 inquam, ulciscuntur contumeliā in se admissā literæ
 seculares: erat autem locus in ea epistola in primis nobi-
 li, quam

li, quam ad magnū oratorem inscripfit, an scripserit nescio, in qua uir sanctissimus sicubi aliās sententiam inuidiæ placandæ gratia uasre dissimulauit, hic certe nō perplexe proloquitur. Repetamus, inquam, à capite (non enim perlonga est epistola) quod autem quæris in calce epistolæ tuæ, cur in opusculis nostris seculariū literarū interdum ponamus exempla, & candorē ecclesiæ ethnicorum sordibus polluamus. Breuiter responsum habeto: nunquā hoc quærerēs, nisi te totū Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, si interpretes earum, omisso Vulcatio, euolueres. Quis enim nesciat & in Mosæ, & in prophetarū uoluminibus quædā assumpta de gentiliū libris, & Solomonē philosophis Tyri & pposuisse nō nulla, & aliqua respōdisse. Vnde in exordio Prouerborum cōmonet, ut intelligamus sermones prudētiæ, uersutiasq; uerborū, parabolas, & obscurū sermonē, dicta sapientū, & ænigmata, quæ proprie dialecticorū & philosophorum sunt. Paulōq; inferius Paulum collaudās: Ac ne parum hoc esset, inquit, ductor Christiani exercitus, & orator inuictus pro Christo causam agens, inscriptionem fortuitam arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim à uero Dauid, de manibus hostium extorquere gladium, & Goliz superbissimum caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio, domini uoce præceptum mulieris captivæ radendū caput, supercilia, omnes pilos, & ungues corporis amputādos, & sic

& sic eam habendam coniugio. Deinde post ea uerba, quæ paulo superius recitauimus: Osee, inquit, accepit uxorem fornicariam Gomer filiam de Balam, id est, dulcedinum, & nascitur ei de meretrice filius Israhel, qui uocatur semen dei. Esaias nouacula acuta, barbam & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis: Hierusalem tōdet caesariem suā, & quicquid in ea absq; sensu & uita est, aufertur. Horū me legente, cū ille nihil intelligeret, rogabat quorū ista oīa spectarent. Eō, inquā, ut nullas ethnicas literas fugiamus, sed repurgatas, ad Christianorū eruditionem transferamus, quod si tu fecisses, non hic marmoreus astares. Quod autem repurgatas dixi, non ad scientiam, sed ad opinionem referri uolo. Nō enim ethnicorum philosophorum errores legere perniciosum est, sed eos ecclesiasticis disputationibus immiscere, non confutandi, sed approbandi gratia, id uero nequaquā licuerit. Deinde illustrium scriptorum catalogum texit tum Græcorū, tum Latinorū: & Græcorum quidem hoc elogio claudit. Qui omnes in tantū philosophorum doctrinis atq; scientijs suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi; an scientiam scripturarū. Latinorū ita concludit: De cæteris uel uiuentibus, uel mortuis taceo, quorum in scriptis & uires manifestæ sunt, & uoluntas. Mox callidam imperitorum calumniam excludēs, addit: Nec statim praua opinione fallaris, contra genti-

les hoc esse licitum, in alijs disputationibus dissimulan-
dum, quia omnes penè omniũ libri, exceptis ijs, qui cum
Epicureo literas non didicerũt, eruditionis doctrinæq;
plenissimi sunt. Mordax quidem illud, quo epistolam
claudit, sed planè barbarorum stulticia dignissimũ: Cui
quæso, inquit, ut suadeas, ne uescientium dentibus eden-
tulus inuideat, & oculos caprearum talpa contemnat.
Ostendi & eam præfationem, quam Exodo præposuit
in qua adeo non dissimulat, ut etiã nominatim prædi-
cet artes liberales: Taceo, inquiens, de grammaticis, rhe-
torib⁹, philosophis, geometris, dialecticis, musicis astro-
logis, medicis, quorum sciẽtia mortalibus. Quid hic ex-
pectas dicturum Hieronymũ? Pestifera est, uel utilissi-
ma est, inquit. Rogabam ecquid hæc placerent, cum tan-
tum ac talem habeamus autorem, exorire tu nobis, &
nescio quod glossema è tuis barbaris autoribus, contra
liberalem eruditionem obijcies? Astrologiã uestra de-
creta damnant, at Hieronymus approbat disciplinam
& propè curiosam, & ad pauca utilem. Quid igitur de
rhetorica, de poetica sensisse credis? Cômôstrauì homi-
ni eiusdẽ de uiris illustribus opus, ubi in permultis scri-
ptoribus miratur eloquentiam, prædicat poetarum phi-
losophorumq; cognitionẽ, effert literaturã secularem.
Quæ si pestifera esset, non tam diligenter eam in autori-
bus ecclesiasticis uir p̃ssimus cômemoraret, in eiusdem
opusculi præfatione tantũ abest ut improbet, ut etiam
aduersus

aduersus ethnicos & hæreticos magnifice iactare fit au-
 sus, Christianorū in ethnicis literis præstantiā. Discant
 ergo, inquit, Celsus Porphyrius Iulianus, rabidi aduer-
 sum Christum canes, discant sectatores eorū, qui putāt
 ecclesiam nullos philosophos & eloquentes, nullos ha-
 buisse doctores, quantū & quales uiri eā fundauerint,
 instruxerint, adornauerint, & desinant fidem nostram
 rusticæ tantū simplicitatis arguere, suamq; imperitiā
 potius recognoscant. Non pudet, inquam, te Christia-
 num, obijcere Christiano, & quidem laico, quod Hiero-
 nymus nō dubitauit, apud hostes gloriari uir ecclesiasti-
 cus, iam sanctitatis opinione celebris, postremo mona-
 chus, & eremi cultor, præsertim ea tempestate, cū Chri-
 stiana adhuc religio cum ethnicis conflictaretur. Si ma-
 la est eruditio secularis, nihil Hieronymo stultius, qui
 hoc apud aduersarios iactat, quod illi pro summo crimi-
 ne poterant retorquere: uerum de compotore meo iam
 nimium. Ad cætera properabimus, si prius alterum te-
 stem citauerimus: nam nunc decreui cōtentus esse, duo-
 bus grauissimis tamē. Aurelius Augustinus, uir sancti-
 monia iuxta ac eruditione singularis, tum arctæ adeo,
 ne dicam, meticulosæ conscientiæ, ut sæpenumero mihi
 (bona uenia tātī uiri dixerim) abs re trepidare uideatur:
 id quod tū ex eius uita tū ex cōfessionū retractionūq;
 libris conijcere prodiue est. Is, inquam, talis uir, utiq; lite-
 raturam secularem, ut uocāt, dissuasisset, si aut noxiam,

O ; aut.

aut ociosam, aut suspectam habuisset. Hic in ijs libris, quos de doctrina Christiana inscribit, pponit duo genera doctrinarum: Quæ in gentilibus etiã, inquit, moribus exercentur, id est ethnicorum, uel ut isti dicunt, secularium, unum earum, quas instituerunt homines, alterum earũ, quas animaduenterunt, aut iam peractas aut diuinitus institutas. Illud, inquit, quod est sequundum constitutiones, partim superstitiosum est, partim superstitiosum non est. Sed ne omnem disputationem, quæ uerbosissima est, repetam, uerbis illius omiſſis, rei summam paucis amplectar. Sub hoc ultimo genere, quod superstitiosum appellat, maleficia, incantationes, excantationes, sortilegia, aruspicia, auspicia, auguria, necymantiam, pyromantiam, alphetomantiam, hydromantiam, geomantiam, chiromantiam, & id genus alia comprehendit: hæc quia phytonũ sunt, & maleficorum, nec sine commercio scelestorum spirituum exercentur, iure Christiano fugienda censuit. Illas quoq; obseruationes, quod plurimum habeant & anxietatis, & uanitatis, huic generi annumerat: qualia sunt uisorum & insomniorũ interpretatio, extorũ inspectio, uolatus auium, cantusq; monstrorum, tonitruũ, fulgurum, syderum, sortium, sternutamentorũ, mustelarum, murium occurrentium, aut stridentium, aut aliquid arrodentium, aurium tinnientium, oculorum salientiũ, foliorum crepitantium, nominum & imaginũ, & his similium nugarum obseruatio.

Sub

Sub altero genere, id est, ab hominibus quidem instituto, minime tamen superstitioso, hæc ferè collocat characteres, uocabula rerū, consuetudinē loquendi, leges plebiscita, & si qua id genus sunt alia: hæc enim non modo non reprehendit, uerum etiam Christiani hominis interesse putat, ut hæc quàm maxime scire curet. In primo genere, id est, annotatis omnes ferè liberales disciplinas collocat logicen, rhetoricen, physicen, arithmeticen, geometriam, astronomiam, musicā, historias deniq; & antiquitatis cognitionem. At ne de singulis quidē pigebit, diui Aurelij sententiam pronunciare, modo ne uos audire pigeat. De grāmatica quidem dilucidius est, quàm ut in eo debeat disputari: porro quod ad dialecticē attinet, libro de doctrina Christiana secundo, capite (si bene commemini) uigesimo, de dialecticis rationibus, de ueritate, de falsitate connexionum, de consequenti & inconsequenti, de repugnanti, de definiendo, de partiēdo, uerbosè & curiosiusculè suo more disputat. Petit etiam è diuo Paulo cōnexionum formis, sic enim appellat, ut nos si dialecticē ignoremus, docere uoluissè uideatur. Hæc disciplinam in ipso disputationis capite his uerbis commendat: nam puto me ea ut nuper relecta posse reddere. Sed disciplinam, inquit, disputationis ad omnia genera quæstionum, quæ in literis sanctis sunt penetranda & dissoluenda, plurimum ualet, tātum cauenda est ibi libido rixandi. Pauloq; inferius: Sunt etiam cō-

nexiones

nexiones ratiocinatiōis, inquit, falsas habētes sentētiās, quæ consequunt̃ errorē illius cū quo agitur: quæ tamen ad hoc inferuntur à docto & bono homine, ut his erubescens ille, cuius errorem consequunt̃, eundē relinquat errorem: quia si in eodē manere uoluerit, necesse est ut etiam illa quæ damnat, tenere cogatur. Hæc de dialecticis. Pro poetis & rhetoribus, quæ multa dixit, hic consulto prætereo, suis ea locis redditurus. Cæteras autē artes, minutiores quidem illas, attamen acutas, ut Quintus Fabius oratori, ita Aurelius theologo putat nō mediocriter cōducere: & quidem de musica hæc ferē sunt quæ tenemus. Et numerum, inquit, & musicam plerisq; in locis in scripturis honorabiliter, posita inuenimus. Non enim audiendi sunt errores gētilium superstitionū, qui nouem Musas Iouis & Memorix filias esse dixerunt. Deinde, autore Varrone, unde ea sit fabula nata, aperit, subiiciens: Sed siue se ita habeat, quod Varro retulit, siue non ita, nos tamen ppter superstitionē profanorum, nō debemus musicam fugere, si quid inde utile ad intelligendas scripturas rapere potuerimus. De arithmetica hoc est disputatiōis initiū: Et numerorū etiā, inquit, imperitia, multa facit nō intelligi, trāslate ac mystice posita in scripturis. Omnes harum disputationum ambages, quæq; de geometria & astronomia, in eundē ferē modum disputat, parui refert meminisse. Porro physicen in primis ad sacrarum literarum cognitionem necessariam

necessariam arbitratur, quod passim scateat uocabulis, tum animantium, tum herbarum, tum lapidum, quorū omniū ni mōstratrice physica, uim naturamq; teneas, temerarius uideberis, si ea coneris interpretari. Et huius quidem loci hoc est caput. Rerum autem ignorantia facta obscuras figuratas locutiones, cū ignoramus uel animantium, uel lapidum, uel herbarum naturas, aliarū uerum, quæ plerumq; in scripturis similitudinis alicuius gratia ponuntur. Cætera idem & apte & erudite profertur. Porro de philosophis quid tandē penes quos beatæ uitæ professio potissimum est, mirum ni istos legendos negabit, qui cum se ueri magistros ut omnium rerum peritos profiteri sint ausi, omniū errorum autores extiterunt, e quorum disciplinis nulla ferè non hæresis nata est nobis, quorum cōtortis enthymematibus, quasi quibusdam arietibus Christianæ fidei mœnia toties sunt pulsata, audite & quid de his dicat uir æquissimus. Philosophi autem, inquit, qui uocantur, si qua forte uera, & fidei nostræ accōmodata dixerunt, & maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanq; iniustis possessoribus ad usum nostrū uindictanda. Et quod sequitur, non iniucundū de Aegyp̄tia suppellectile, utinam uobis uerba ipsa possem annumerare, sed tamē bona cū fide appendam. Legimus, inq̄r, in Exodo, Hebræos, cum duce Mose ab Aegyp̄tia seruitute furtim fugam molirentur, plurimā omnis generis
P suppellecti

supellectilem, immensam uim signorum, uestium, uasorum à suo quencq; uicino comodato cepisse: itaq; spoliatis Aegyptijs, demigrasse danculum: quam fugam, quod furtum, quia deo autore patratum nouimus, aliquid portendere creditur, scilicet iam tum diuina prouidentia quorundam trepidationi consulebat, qui fortasse Aegyptum spoliare, hoc est ethnicorum sapientiam usurpare timuissent, nisi huius rei tantum imperatorem, tantum ducem, tantum exemplum habuissent. Migrat ex Aegypto, qui relictis superstitionibus prophanis ad Christianam religionem sese couertit. Aegyptias opes tollit, qui litteras ethnicorum ad nostram fidei decus & usum transfert. Si ridebunt barbari interpretem, iure id facerent, nisi diui Augustini, non meum interpretamentum protulissim. Vt enim, inquit, olim Hebraei ea quae sibi usui fore iudicassent, rapuerunt: relictis ijs, quae aut molesta, aut inutilia, aut pphana existimassent, ita nos oportet sua quidem ethnicis uicia relinquere, superstitiones, libidines, cupiditates, haec inquam apud dominos relinquenda. At si quod sapientiae aurum, si quod eloquentiae argentum, si qua bonarum literarum supellex penes illos erit, eam omnem couasare, & in nostros usus accommodare debemus, nihil furti calumniam ueriti, quin potius pulcherrimi etiam facinoris & laudem, & praemium sperare ausi. Hic rursus ne nodum in scyrpo quarētes cauillari inciperemus, quae sint ethnicis perniciosiss

perniciosis relinquenda, quæ pro utilibus transferenda, Augustin⁹ de sua partitiōe nihil excipit, præter ea quæ superstitiose nominat. Cæterum à sua illa diuisione nō recedens, & hoc suo more, auro atq; argento eas disciplinas sibi uideri signatas scripsit, quæ essent ab ingenis humanis animaduersæ, sicut dialecticen, rhetoricen, physicen, historiam, & id genus plura, quod hæc homines non ipsi quidem produxissent, sed tanq̃ aurum & argentum de quibusdā quasi metallis diuinæ prouidentia, quæ ubiq; infusa est, eruisent. Vestes autem Aegyptiorum interpretatur disciplinas à mortaliſſimis quidem institutas, sed uestium in morem accommodatas humanæ societati, puta leges loquēdi, plebiscita, decreta pontificum, quæ quidem omnia, quoniam plurimū habēt usus, ab ethnicis quoquo pacto rapiēda cenſet. Postremo festiuo exēplo rem & confirmat, & locupletat: Qd̃ inquit, fecerunt, multi boni nostri fideles. Nōne aspicimus quanto argento & ueste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, doctor suauissimus, & martyr beatissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus? Optatus? Hilarius? ut de uiuis taceam, quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipse fidelissimus dei famulus Moses fecerat, de quo scriptū est, qd̃ erudit⁹ fuerat in omni sapientia Aegyptiorum. Quibus omnibus uiris superstitiosa gentium consuetudo, & maxime illis temporibus, cum Christi recutiens iugum perſequeba-

tur Christianos, disciplinas quas utiles habebat, nunquam cōmodaret, si eas in usum colendī unius dei, quo uanus idolorum cultus excinderetur, cōuersum iri suspi caretur. Hæc quidem è pluribus pauca, ut potui breuissime, perstrinxisse satis putauī. Caterum sexcentos citare testes possem, ni & uestris parcerem auribus, & horum duorum ea esset autoritas, ut tam sacris, tam eruditis uiris nolle accedere, sūma sit impietas. Sed ita ab ethnicis abstinent barbari, ut ne sacros quidem attingant, aut si tangunt, contaminent. Imò quod indignius est iam Hieronymū nō in theologorū numero, sed oratorum ponunt, atq; è suo sacro sancto senatu depulsum, grāmaticis annumerant ipsi, nescio quorum confusissimis collectaneis, ac summulis insenescent, nihil eruditū existimantes, nisi quod idem sit barbarum. Et cum tantos duces utcunq; sequamur, ueniant & apostolicū nobis illud cantitent, non altum sapientes, scientia inflat. Si theologi uideri cupiunt, quin illud potius proferūt: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut colūbæ, non sicut asini, tardi, inertes, ignaui. Cur non illud: Malitia paruuli estote, sensibus autē perfecti. Cur non illud: Sapientia uincit malitiam, & sapientiā stulti despiciunt. Cur non illud Dauidicum adferunt: Bonitātē, & disciplinam, & scientiam doce me domine. Cur non illud ecclesiastici sapientis: Sapientiam omnīū antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis uacabit. Narrationem

nem uitorum nominatorū conseruabit, & in uersutias parabolārū introibit. Occulta prouerbiorū exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. In medio magnatum ministrabit, & in conspectu præsidis apparebit. In terram alienigenarū pertransibit, bona & mala in om̃ibus tentabit. In eo libro qui dubio autore Sapientiae inscribitur, quāta laus eruditionis, ut quod grauissime à Platone scriptum est, sapientiā incredibili esse specie, quæ si oculis uideri queat, admirabiles sui sit excitatura amores: hic quisquis fuit scriptor non infacū dus, sapientiæ quasi quandam effigiem expressisse uideat̃, quo nos ad illius amorē accenderet. At negauerit quispiam hic secularē laudari sapientiam, uerum aliam quādam coelestem ac diuinā, imò certe eam, quæ sit nostri tēporis philosophiæ pas difficillima, quæ omniū rerū tum diuinarum, tum humanarū cognitionem copularet. Mentior, nisi id ipsa uerba sonant: Deus, inquit, dedit mihi horum quæ sunt scientiam, ut sciam dispositionem orbis terrarum, & uirtutem elementorū, initium & consummationē, & medietatem temporum, & eorum mutationes, diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarū, uim uentorū, & cogitationes hominū, differentias uirgultorum, & uirtutes radicum, & quæcunq; sunt absconsa & improuisa, didici. His sanè uerbis describi mihi uidetur, non perturbata quædā & ieiuna eruditio, sed polita &

lita & copiosa, & quæ præter omnium disciplinarum scientiam plurima sit antiquitate condita. Capite in sequenti multo significantius exprimit, uirtutem cum eruditione liberali coniunctam, uocari sapientiam. Et iusticiam, inquit, qui plus diligit, labores huius magnas habent uirtutes, sobrietatem enim & sapientiam docet, & iusticiam, & uirtutem, quibus utilius nihil est in uita hominibus. Et si multitudinem scientiarum desiderat quis, scit præterita, & de futuris æstimat, scit uersutias sermonum, & dissolutiones argumentorum, signa & monstra scit antequam fiant, & euentus temporum, & seculorum. Sed hac in re tam dara, pro ipsa quidem nimio plus satis, pro istorum pertinacia parum: quantum quid frustra rem infinitam persequar, cum ex unoquoque autore permulta loca depromi possint? Nec incipias uero tamen, eosdem ipsos nonnullis in locis perinde differere, ac si à seculari doctrina nos conentur dehortari, & ita rhetorica contentione incandescant contra curiosam, superbam, uentosam, obstinatam eruditionem, ut non in abutentium uitium, sed in rem ipsam inuehi uideantur. At non uenit in mentem istis, ea ipsa quæ contra doctrinam disputata uidentur, non à doctissimis modo uiris, uerum etiam doctissime disputata esse. Quoniam igitur ore à literis secularibus dehortentur, cum ipsi in ea dehortatione secularem literaturam exhibeant, ut interim nobis ius fiat hoc uerbo utendi: sed uiribus nostris libenter blandimur. Dic mihi tu marmorea statua
& fru

& fruges consumere nate, ita ne credis summis illis uiris,
 & in omni literarum genere consumatissimis, cordi fuisse, ut tuam illam supinam oscitationem atque ignauiam
 predicarent. Dictum est recte, nempe ad deterrendos
 curiosos ab nimio, ab inani studio, ab intempestiuo dictum
 est ad compescendam arrogantiam: dictum est fortassis
 ad consolandam simplicitatem columbinam, non ad
 fouendam stoliditatem asininam. Quid tu gestis? quid
 triumphas inepte? quid aliò torques ac dicitur? Audisti no-
 tari peritiam impiam? quid tu tibi plaudis, quasi pietas
 sit imperitia? Si deus reprobat, ac perdit prudentiam
 huius seculi, stulticiam seculi amabit scilicet? Nihil pro-
 fecto minus, imò peius oderit. Damnatur is, qui do-
 ctus ignarum fastidit: tu tibi places, quod doctos igna-
 rus contemnas ac iudices. Ille reprobus habetur, quod
 uirtutis negligentior abutatur scientia: te ipsam uirtus
 ornatum, & fortasse pluribus, una absoluet incitia? Hic
 accusatur, quod omissis euangelij, plurimus sit in euo-
 uendo Aristotele: tu culpa uacas, qui ne euangelia qui-
 dem intelligis, imò adeo nec legis? Ille sciens uolunta-
 tem domini, plagis uapulabit multis, tu neque faciens,
 neque scire curans, num paucis uapulabis? Ille sedulita-
 te quadam modum officij egressus, castigatur, tu tua non
 contentus inertia, & aliorum industriam impediens, lau-
 daberis? Sed ut aliquando meae loquacitatis modum
 faciam, & stomachum effervescentem cohibeam, nunc
 ista

ista nobis obijcerent imperiti, si relicta oscitatione sua sacris literis legendis inuigilarent. Hic cum Battus breui interiecto silentio, nos familiarius esset intuitus: Bone deus, inquit, iam propè exciderat, apud quos dicere, ita nescio quo furore correptus in praesentes hostes mihi uisus sum debacchari. Equidem tam disertarum aurium patientiam admiror, quæ me puerili more tot uerba fundentem, tam diu ferre queant. ERASMVVS. At ego iam dudum, inquam, admiror mecum, quanquã orationem currentem interpellare nolui, qui tot uersus è tot ecclesiasticis autoribus, tam apte, tam ad uerbum reddere ualueris, quod quidem à sũmo theologo tam scite fieri posse uix crediderim. Desino enim iam mirari quod Medicus dudum, te hominem Musis penitus deuotum, theologum libros euoluissè, tantum memoria cõplecti potuissè miradum uidetur. GVILHELMVS. Et nos, inquit Guilhelm⁹, nescio quo tua disputatio impetu abripuerat sũo: itaq; propera quæso, ac periculum facito, utrum nos prius dicendo, an nos te audiendo superemus. BATTVS. Tum Battus mihi arridens: Nõ frustra, inquit, tuum calamũ metui, iam enim mihi subolet, quid animo destines. Nugas nostras uis prodere, & de uerisimili laboras, uereris enim, ne ubi hũc nostrũ sermonem litteris mandaris (sentio enim te id uelle) existat aliquis, qui te dialogum Platonico aut Cicero-niano more finxisse putans, neque decorũ, neque probabile

habile satis obseruasse calumniatur, qui me & adolescē-
torem; & poētam, tantum ecclesiasticarū literarum me-
moriter reddentem feceris. Sed nihil est quod mireris, si
homo non prodigiosa quidem, sed tamen haud mali-
gna præditus memoria, quæ legi tanto intētius, quanto
irritatior, quæ decerpſi, quæ toties contra barbaros de-
promptſi, pauca potuerim memoria cōplecti. Age iam
ad certamē, ad quod me prouocauit Guilhelmus, accin-
gamur. Quoniam aduersarios, inquit, primum rationi-
bus, deinde testibus reuicimus, unicum illis profugium
superest, exempla quorūdā probatoris uitæ, quos aut
citra eruditionem doctos habitos, aut uirtutis studio li-
teras contempſiſſe obijciunt, à quo illos præsidio si eiece-
rimus, reliquum est, ut aut in deditionem ueniant, aut
certe fuga turpissima uictos se profiteantur. Age, accin-
gamur certaminis huius reliquias proſligere. Videtis,
inquiunt, fidem Christianam non à phyſicis, non à dia-
lecticis, non à poētis, non à rhetoricis autoribus ortam,
sed à rusticis hominibus, indoctis, rudibus, deniq; piſca-
toribus, non è Platonica Academia, nō porticibus Stoi-
corum, non è scholis Peripateticorum apostolos uoca-
tos nouimus, sed à nauī & rete; neq; Christus ludos rhe-
torices aut dialectices aperuit, sed tantum uiuendi præ-
cepta tradidit. O sacrilegam impudentiam, audēt rusti-
cos dicere apostolos, quo suam rusticitatem tueātur, di-
gni uero, quos ut pie sibi deditos amēt apostoli. Adeo
Q nihil

nihil istorum refert, unde inertiae suae patrociniū sint nati, uel cum sacri ordinis iniuria. Dic mihi os pestilēs, & ferro inurendum, rusticos ais fuisse apostolos? Aio, inquit, alioqui in quo tandem ludo didicerūt, qui repente sunt à piscatione ad apostolatū missi? num à gubernaculo scalmi protinus ad gubernacula mūdi euecti sunt? Quorum igitur pertinuit, nō Platonem aut Chrysippum, aut alium philosophum aliquem, sed ipsum philosophiae parentem tantū temporis sectari praeceptorē audire disputatē? uidere monstra gerentem, cōuiuere assidue, assidue colloqui? Eā philosophiae uim esse scripsit Seneca, ut nō sibi studentes modo, uerū etiam conuersantes iuuat. Vt qui, inquit, in solem uenit, licet non in hoc uenerit, colorabitur. Qui in unguētaria taberna resederunt, & paulo diutius sunt cōmorati, odorem loci secū ferūt. At apostoli cum ipso scientiae fonte tam diu cōmorati, tam familiariter, tam auide uersati, in scij aequae ac rustici permanserunt: neq; tam sedula tanti praeceptoris opera quicq; confectum est? Lusit operam, qui bouem duxit ad ceroma. Vt resurrexerat, quadraginta dies in terris morat⁹, subinde discipulis suis apparuit, monuit, docuit, parum erat hoc quoq;. Ipse in coelum relatus, paradetum dimittit, qui nihil illos iam nescire pateret. Et audēt post hāc omnia homunciones rusticitatem obijcere apostolis, obijcere quod piscando quāstū fecerint? Cur non eadem opera hamioras illos & conchitas, ac fures

fures maritimos appellant? Quandoquidem apostolis conuiciari libet, rusticus est Paulus? Vnus est, inquit, qui liberalē literaturā apostolatu intulerit: at hic unus inter ceteros præminet, qua re, nisi doctrina? nā pietate pares arbitror fuisse. Vnus hic uas electionis est appellatus, cur ita præter ceteros? Nempe quod hic in primis ut homo tum doctus, tū disertus, uisus est idoneus, qui cōtra literatas Athenarum scholas ferret arma, qui philosophorum supercilium ferret, qui Rhomanā eloquētiā sub Christi ditionem redigeret. Rusticus est Ioannes? Et unde illa uox sublimis, In principio erat uerbū, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. An rusticus est Petrus? Illius certe epistolæ, & si imperitæ sermone, non tamē scientia. Iacobus rusticus fuit? Falsa igitur huic illa tribuitur epistola, quæ uidetur nō modo sapientis, uerū etiam diserti. Sed fingamus rusticos fuisse apostolos. Itā ne nihil in apostolorum moribus imitatione dignum isti uidere potuerunt, præter unam rusticitatem? Non enim me iam contineo, quin id quod sentio proferam: ita risus mihi ingens oboritur, quoties horum qui nobis apostolicam, impolitiem obijciunt, perditissima uita in mentē uenit. Quis enim ferat Aesopum sibi de frugalitate præcipientem? Sardanapalum de seueritate disputantē? Quod si stomachus paulo mordacius erūpet, existimate me nō in homines, sed in rē male dicere: quanquā autore Plauto, quod dignis maledici-

Q 2 tur,

tur, benedicitur. Qui nobis apostolorum rusticitatem obgannire non desinunt, si uirtutes tenerent apostolicas, ferri utcumq; poterant: at nunc pudet me quorundam corruptissimam uitam cogitatione contueri. Qui cum ecclesiasticis sacris sint initiati, ecclesiasticis stipibus alantur: adde senes, cani, rugosi, quidam etiam cuculati, cum Sardanapalo ipso certamē sumpsisse uidentur. Me hominem adolecentem, prophanum, ciuilibus addictum negotijs, & literas ipsas prophanas profitentem, in ius uocant, ne phandi criminis reum agunt, quod antiquos philosophos, quod prisca historias, quod poetarum & oratorum scripta libenter lectitem. Ipsi cum iussi sint in lege domini, in sanctis literis diu noctuq; uersari, ab omni se prorsus studio cohibēt, religioso quodam metu, opinor, adducti, ne si libros tractare cœperint, in ethnicum aliquem autorem imprudentes incidant. At ita demum apostolos se imitari credunt, si usq; adeo sint literarum ignari, ut ne ipsas quidē preces, quas cottidie remurmurant, intelligere possint. Dic mihi stultissime imitator, sic nobis apostolos refers? Ais rusticos & imperitos fuisse apostolos? Esto sanè, donemus istud tibi, habes quod glorieris: uicisti rusticitate piscatores, non inuidemus tibi gloriam istam cum agricolis cōmunem, uerum ubi simplicitas apostolica? ubi mores? Num quando uenatos legisti apostolos? nū isto ornatu uos accepisti? num pellacarum gregem domi auerūt apostoli?

num

num tantum opum in unum barathrum demergebant apostoli: Tu, si superis placet, apostolos imitandi studio sumptibus ecclesiasticis ædes regales in cœlū erigis: Nitet amplissima in domo, supellex Attalica, ministris militaribus omnia perstrepunt, cœnæ Persico instruuntur apparatu, uideas illic agi Sybaritica conuiuia, & quidem assidue, uincitur audacia perdendæ rei Cleopatra, uincitur Aesopus cum filio haud quāq̃ degenerare. Fastidiuntur illic acipenserres, non sapiunt murenæ, nauseam mouet attragenes. Noctes diesq̃ estur, bibitur, luditur, saltatur, subatur, & cum uino immodico bulbutire ceperint, uidetur, opinor, sibi incultum sermonē apostolorum imitari. Cum his factis, quorum uel Neronem pudeat, audent nobis apostolos imitandos proponere. Nuper cum in Flandria legationem uestro nomine obirem, incidi in huiusmodi portenti conuiuium, ibi inter pocula, ut fit cum hospitalitatem nobis suam iactitaret, ut festiuore fabulatione conuiuium exhilararem, Tantalus & Lycaonis, & his similes nonnullas fabellas commemorauit: rogabat me, ubi nam illa legerentur, aio in poetis: orauit protinus, ne illos ethnicos ad suam mensam nominarem, ne foedis nominibus sanctum conuiuium prophanaretur. Gessi morem conuiuatori meo: aderat theologus quidam, homo adolescēs, sed planē doctus, nec ita ut hodie theologorum est uulgas, quorum pleriq̃ præter sophismata nihil didicerunt, uerum

Q 3. ita,

ita ut non minus rhetor esset quàm theologus. Cum hoc mihi (assidebat enim proxime) de scriptorum ecclesiasticorum eloquentia sermo incidit, dicebamus Aurelium Augustinū acute quidē, sed subobscurē ac perplexe, & suo quodam more dicere, & huic tamen esse suam gratiam, ob schemata quæ frequenter affectaret. Hieronymi uehementē esse dictionem, uariā, uasram, acrem, locupletem. Lactantium Firmianum Ciceroniana facilitate fluere, nec à declamatoria illa palæstra, in qua fuerat multos annos uersatus, abhorre. Ambrosij stilum plus obscuritatis, minus habere acuminis, delectare tamen allusionum aculeis. Bernardi orationem facerem, nec incultam, ecclesiasticam tamen. Hilarij uero parum copiosam, uerum cultiorem, præterea floridam. Bedæ æqualem ac somniculosam, doctam tamen, ut eo sanè seculo. Gregorij modulatā ac numerosam magis quàm succulentam, quod identidem eadem repetere cogitur, ut expleat sermonis periodum. Recentiores theologos, ne loqui quidem, adeoq; non illustrare ueritatem orationis adminiculis, ut quæ per se præclara sunt, infantia sua dehonestent. Hæc & alia quædam cum nugaremur, risit nos homo seuer⁹ ille, & curiosus appellauit, qui res ociosas & ad nihil utiles curaremus. Intellecta hominis improbitate, putauī malo nodo malum esse quærendū cuneum: ac de industria quidem eum sermonem inieci, in quo illum sciebam ut plurimum ualere, de uinorum generibus,

generibus, de arte coquinaria, de uenaticis epulis. Ibi ille
 tanquam in re magna erectus, magno silentio, magna
 autoritate diu disputauit acute, copiose, polite. Plato-
 nem ipsum dixisses: sexcenta uinorum genera memori-
 ter reddebat, præterea precia, qualitates, differentias, pa-
 trias naturas, scēq̃ ista non è physicorum literis. sed sa-
 piēte illo suo palato didicisse gloriabatur. Pliniū (illum
 enim citabam) delirare dicebat, qui tāta in re alienis po-
 tius literis, quam suo palato fidem habuisset. Iam uero
 de epulis coquendis, cōdiendis, si disputantem audisses,
 quem tu non ibi coquum, quem nō Catium, quem non
 Philoxenum, quem non Apitium, quem nō Platynam
 contemneres: hæc nimirum sunt artes tetricæ, & graui sa-
 cerdote dignæ: has didicerunt ipsi, nobisq̃ tradiderunt.
 apostoli, nō syllogismorum laqueos nectere, non Cice-
 ronem, non Vergiliū euoluere, non aliorum ingenia
 dictionemue taxare. Hæc non in poetarum fabulis, sed
 in sacris literis discuntur, scilicet ferendum hoc quoq̃, si
 non inter epulas, senes, sola libidine fortes, antiqua sua
 facinora iactarent inuicem, & quod facere per ætatem
 nequeunt, fecisse se turpiter gloriarentur. Hi sunt quo-
 rum aures poetarū fabulas religiose refugiunt, qui nos
 ad apostolicos mores prouocant: horum perditam ru-
 sticitatem, & simplicitatem fraudulentam, diuus Hiero-
 nymus quodam in loco scite notat. Venerationi, inquit
 semper mihi fuit, non uerbosa rusticitas, sed sancta sim-
 plicitas,

plicitas. Qui in sermone se imitari dicit apostolos, prius
 imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplici-
 tatē excusabit sanctimonix magnitudo: & syllogismos
 Aristotelis, contortaq; Chrysippi acumina resurgens
 mortuus cōfutabit. Caterum ridiculum, si quis è nobis
 manens inter Croesi opes, & Sardanapali delicias, de so-
 la rusticitate se iactet, quasi omnes latrones, & diuerso-
 rum criminum rei deserti sint, & cruentos gladios philo-
 sophorum uoluminibus, & non arborum truncis occu-
 pant. Hæc per digressum tangere uolui, quo intelligat,
 qui apostolorū imperitiā nobis ingerūt, eos nō id apo-
 stolos æmulandi studio facere, sed ut sunt superbi, suæ
 rusticitatis patrociniū ab apostolis petere. Alioquin si
 id recte fit, quod multorū fit exemplo, quot & quantos
 habemus quos imitemur. A Mose repetamus: quid eo
 imperatore sanctius, & hic omnem disciplinam Aegy-
 ptiorum à puero doctus legitur: non huic fraudi fuit,
 secularis, ut uocant, eruditio, quo minus è mortalium ge-
 nere unus, in domini familiaritatē ascisci meruerit. Da-
 niele quid castius: & hic Chaldaïs disciplinis non recu-
 sauit institui. Docto patre, doctiorem Solomonem ac-
 cepimus. Et Iob, & omnes propè prophetas, nō illitera-
 tos fuisse, cum Hieronymi Augustiniq; testimonio cō-
 stat, tum ipsa scriptorum monumenta declarant. At ne
 caullentur, id cum lege Mosaica desisse fas esse. Pau-
 lum apostolum eis proponam. Pauli discipulum Dio-
 nysium

nyſium: quorū uterq; quāta doctrina, quantaq; fuerit eloquentia, ipſi ſibi ſunt teſtes. Quadratus apoſtolorū auditor eruditionem in primis admirandam illis præceptoribus non dedidicit, qui cum eſſet Atheniēſis antiſtes eccleſiæ, Adriano imperatori librū porrexiffe traditur, tantæ eruditionis, ut acerrimā in Chriſtianos perſecutionē ſuo ingenio ſedauerit. Fecit idem huius æqualis, Ariſtides philoſophus grauiffimus, & idem ſūmus orator. Iuſtinus etiā habitu philoſophus, in diſciplinis liberalibus artifex præcipuus, ad Chriſti tutandā religionem, non modo eruditiffimū uertit ingenium, uerum etiam animā impendit. Clemens præceptor Origenis, Alexādrinæ eccleſiæ præbyter, uir omniū longe doctiſſimus, idq; iudice uiro omniū longe doctiſſimo Hieronymo, ad ſacræ religionis deſenſionē, quæ tum negociū exhibētibus ethnicis, in ſūmo diſcrimine uerſabat, non parum adiumenti cōtulit tum eloquētia, tum libris eruditionis plenis. Sed planè harenas metiar, ſi hic tēdam omnē eruditorū catalogū reuoluere. Bis mille recensere poſſem, quorū inſignis eruditio (niſi fidei laborātī ſuccuriſſet, neq; tam amplam, neq; ita cōfirmatā, fortasſe & nullā haberemus, & poſtea trepidāt iſti diſcere diſciplinas humanas, quaſi deſint quorū exēplo id faciant. Deflectāt pauliſper obtutū ab exēplis domeſticis, euoluant ueterū Chronicas, euoluāt eos qui de ſcriptoribus ſcripſerūt illuſtribus, inuenient Origenē, Gregoriū Na
R zanzēnū,

zenzenū, Didymū, Ioānem Chrysostomū: & ut ad La-
 tinos ueniam, Lactantiū, Hilariū, Seuerū, ad sumam
 omnes propè ad unum, qui in defensiva fide, ac tracta-
 dis mysterijs scripturarū operā nauarūt, scholasticis fu-
 isse disciplinis instructissimos: quorū oīm ethnicā eru-
 ditionē, imò & Christianā effert, miratur Hieronymus
 ne nos contemnamus: at nos qua sumus religione, nihil
 cōtūuis politū eruditioē mouere potest, nisi sit idē piū.
 At Origenes hæreseos notam non effugit, habēt quod
 causificentur. Age, ne huius quidem generis deerunt ex-
 empla. Hilarius in diuorum numerum relatus est, hunc
 nobis proponamus. Cyprianus etiam martyrio, nec mi-
 nus literatura seculari clarus, hunc sequamur. Ambro-
 sio quid sanctius: hūc æmulemur. Hieronymo, uel Au-
 gustino quid uel magis pium, uel literatius: horum si-
 miles esse curemus. Quantum in his omnibus compo-
 sitionis, linguarum, philosophiæ, historiarum, antiqui-
 tatis, Latinitatis, Græcanitatis, autorum quāta peritiā:
 & hæc quidem ethnica adhuc. Conferamus quæso cum
 his uiris uel scholasticos, uel theologos nostri tēporis:
 uidebimus utroq; genere adeo inferiores, ut umbras
 dicas, non homines: & in tanta grauissimorum homi-
 num multitudine soli apostoli nobis in mentem ueni-
 unt, quos ita demum imitari nos credimus, si indocti si-
 mus. A moribus uero apostolicis tam absumus, quàm
 a nobis India. Quod si nos apostolorū rusticitatē imi-
 tandi

tanditāt opere studium habet, miror cur non etiam piscari incipiamus. Sed extra iocum, Ambrosium imitari metus est: Hieronymū imitari religio est: Isti, inquiūt, nondū Christiani, & pueri adhuc, literis illis sunt imbuti. At Hieronymus parētibus Christianis natus, à puero Christianus, se tamē inter grammaticos & rhetores educatū fatetur, imò gloriatur. Verū quid istud refert, cum ijs quæ ante baptismū didicerūt, non modo Christiani, uerū & episcopi, & senes sint usi. Cur omēs libros suos ethnicis literis resperferūt: cur ut recte factū defendunt: Si taciti fecissent, ignoscendū potius quàm imitandū uideri potuisset: nunc & recte, & optimi cuiusq; exemplo fecisse se testantur. Augustinus ipse, iam non ethnicus, de singulis artibus liberalibus singula uolumina scripsit. At scripsit, inquiūt, catechumenus, non Christianus. Cōmode uero admones. Tum igitur ne cogitandū quidem de studijs ethnicis erat, cum nouus tyro ad Christianā religionē exercebatur. Sed esto sanè, peccauerit, errauerit, ignorauerit, cur iā sanior & senior hūc errorem non reprehēdit: Cur autē cōsulito etiam à se factum fatetur, ut his tanq̃ uestigijs ad summæ ueritatis cognitionē gradati accederet: Has em̃ disciplinas scintillas quas dā ait esse ab immortalī illa luce promicātes, quarum indicio ad fontem illum perueniatur. Et quanto religiosius ille quàm nos, qui animis rudibus, repente ad diuinitatis arcana nō ingredimur, sed irrūpimus,

R. 2

non ascē

non ascendimus, sed inuolamus: & tanquā gigantes ex
 tructis in cœlum molibus, inuito Ioue arcem illius occu-
 pare conamur, eoque ille quia gradatim ascendit rece-
 ptus est, nos repellimur, deijcitur, præcipitatur. Beda
 monachus, uir Anglus quidē, aut certe Scotus, sed & ui-
 tæ probitate, & doctrinæ nō cōtemnendæ, adeo schola-
 sticas disciplinas nō cōtempnit, ut de schematis grāmati-
 cis, & carminibus condēdis scribere non piguerit. Post
 hos quidē nitor politicesq; theologiæ sensim in deterius
 degenerauit, & nō parū rubiginis cœpit cōtrahere. Nō
 defuerūt aliquot secula docti, uerū ut rariores, ita inferi-
 ores. Laboriosorū nūq; nō fuit copia. Thomas Agnas
 scriptor nobilissimus, in Aristotelē ethnicū philosophū
 cōmētarios ædedit, atq; adeo in ipsis theologicis quæsti-
 onibus, ubi de sūmo principio, de trinitate disputat, Ci-
 ceronis ac poëtarū testimonia profert. Scotus tamē
 à Musis prorsus alienus fuisse uidet, scholasticus tamē
 est: ac ne in medijs quidem mysterijs, & arcanis theolo-
 giæ, philosophorum suorum obliuisci potest. Et quid
 attinet uel recentiores, uel uiuos cōmemorare, quotū li-
 cet sit inferior multo eruditio, is tamen inter ipsos uide-
 tur præstātissimus, qui secularibus doctrinis instructis-
 simus fuerit. Hæc sūma est, multis quidē sūmis uiris nō
 contigit eruditio secularis: at cui contigit, nemo non est
 usus, nemo ueritus est Christianorū templum ethnicis
 opibus exornare. Hic contante paulisper Batto, consul
 interloquēs

interloquēs: Per deum, inquit, immortalē, quid si & ego
ē consule philosophus fīā? & Battus: Vtere, inquit, per-
misso. Subijcit consul: longis tu quidē ambagibus circū
actus mihi uideris, callido opinor cōsilio, ut apostolicæ
interim simplicitatis obliuio nobis obreperet. Verum
quod in hac re præcipuū erat, præteritū non oportuit.
Demus sanē cōplures pios uiros literatura pphana cū
laude usos, attamē haud temere (ut reor.) apostolos ru-
des, & nullis instructos literis, nostræ religionis & auto-
res, & duces, & principes nacti sumus, quos tu me uetas
imitari. Ego uero sūmæ laudis & primæ iudico, primos
ac sūmos æmulari. Subridens Battus: Quantus, inquit,
apostolorū imitator hac mihi obijcit. Egōn' apostolos
imitari te ueto? Imò iubeo, at ita, ut moribus aposto-
los exprimas, eruditione Hieronymū: nunc apostolicā
ruditatem imitant' omnes, uitam nemo. Primæ laudis
ais esse, summos æmulari: nihil pugno, sed tu perperam
facis. qui ē primis & summis uiris, id quod est extremū
& infimū, tibi pponas. Diligens imitator qui sit, nō so-
lum tū accuratissimū sibi deliget exēplar, uerum in eo
ipso quod optimū putauerit, excerpit, quædā præteri-
bit, quædā reprehendet, summa modo conabit' imita-
ri, primus est Petrus, primus Hieronym⁹, hic doctorū,
ille apostolorū. In Petro sūmus erat ardor fidei, in Hie-
ronymo summa doctrina, alterius animū, alterius stu-
dia imitare. At tu mauis apostolorū quàm doctorum

R 3

ordinē

ordinē tibi pponi: ppono & quidem ē primo ordinē
 prācipuos, Petrū & Paulū. Paulus omniū literarū ge-
 nere refertissimus erat. Petrus autoritate supior à Pau-
 lo reprehensus, sciētiori & credidit, & paruit. Imitamur
 hos, sed planē prapostere. Indocti literatos ultro repre-
 hendimus, quādo parū est quod parere recusamus. At
 non temere curatū est, ut Christiana religio à rudibus
 autoribus initiū caperet. Istud quidē recte, ne scilicet tā-
 ti facti gloria penes humanā esset industriā, sed omnis
 diuinæ uirtuti tribueretur. Ea res illi quidē tempori erat
 apta, uerū quid ad nos? hic dies aliam uitam, alios mo-
 res postulat. Nō percalluerūt seculares disciplinas apo-
 stoli, at nūquid reprehenderūt? Num quādo literatos
 à suo cōtubernio exclusisse leguntur? Rudes erant lite-
 rarum apostoli, quid istud ad te, qui ipsas profiteris li-
 teras? Neq; em̄ de apostolis, sed de ludimagistris agi-
 mus: quanq̄ quis Christianæ pietatis amator ferat ab
 istis nebulonibus toties insimulari uiros cœlestes, & no-
 stræ salutis autores? Age nunc si placet, eorū rusticitatē
 cū nostra eruditione cōponamus. Nempe illos lingua-
 rum species omnes calluisse legimus, nos unica uix bal-
 butimus. Illi tantū ualuerunt dicēdo, ut tyrannos, ut po-
 pulos immanes, & barbaros permouerent, nos pecudi-
 bus ipsis ferē mutiores. Illi testamēti utriusq; mysteria
 memoriter tenuere. Nos uix prima literarum elementa
 pcepimus, & audemus postea homines, ipsa ruditate
 rudio

rudiores, imperitos fuisse apostolos dicere. **CONSULE.**
 Tum consul: At tu, inquit, Batte, in ista disputatione ue
 hemēti magis q̄ apta, bis mihi peccare uideris: nam &
 de prophana literatura instituta erat disputatio, nō di
 uina, quā apostolos accepisse constat, & eam ipsam nō
 humano studio, sed cœlesti munere sunt consequuti.
BATTVS. Profecto tu istorum mentē pulchre tenes:
 istud enim ipsum ineptus aliq̄s theologus fuerat respō
 surus. Huc em̄ confugiūt, quoties eis Hieronymiana fa
 cundia, Augustini eruditio, & ueterū literæ obijciuntur.
 Istis em̄, inquiūt, cœlestis spiritus ministravit. Equidem
 admirari soleo in hoībus, qui sibi perq̄ acuti uidentur,
 quippe dialectici, tam hebes ingeniū, nisi forte perperā
 ista faciūt. Quid enim ista tandē oratione sibi uolunt?
 An nullā nobis expetendā scientiā, nisi quæ cœlitus in
 fundat? frustra igitur nocturnis diurnisq̄ studijs ma
 ceramur. Quorsum autē attinent ludi literarij, & quidē
 publici? quorsum tot sumptuosæ bybliotheçæ? Quid
 meliores annos, atq̄ adeo totos, insanis lucubrationib⁹
 cōsumimus? quid frustra pallemus, frustra libris insene
 scimus? Resipiscamus uel sero, & moniti meliora sequa
 mur. Missos faciamus inutiles labores: cōpendiariā uia
 astutū hoc gen⁹ hominū indicat. Nos cutē curemus, ac
 uini somnīq̄ benigni (ut ait Flaccus) cœlitus expectem⁹
 donec oscitātibus nobis, spūs elabat æthere⁹, ac deinde
 p̄inde ac fonte Aonio poti repēte theologi p̄siliamus,
 nisi

nisi malumus expectare, dum Pauli more, uel in paradifum, uel in tertiũ usq; cœlum rapiamur, audituri quæ nephas sit hominem homini prodere. Sed statuamus oportet, utrũ semel nobis omnia infundi iubeamus: an quoties usus erit, toties præsto spiritum fieri malimus. Equidẽ posterius hoc longe cõmodius esse cœleo, nam si semel infundat, noster erit labor meminisse. Quare ut memoriã ea sarcina leuemus, satius erit cœlesti spiritui om̃ia permittere, ille modo præsto fiat, uocatus & inuocatus res postulabit, quantũ satis nõ amplius suggerat. Scribẽdus erit liber, aduolet, & nobis securis calamũ regat. Habenda erit oratio, tum uero in colũbæ figura ad aurẽ assideat, linguã ipse tẽperet, nos modo hĩscere meminimus, ut cũ psalmographo rege canere liceat: Os meũ aperui, & attraxi spiritũ. Erũt fortasse, quibus hæc acerbius dicta uidebunt. Quid autẽ acerbum in homines tam arrogãtes dici potest, qui cõtẽptis aliorũ egregijs laboribus, ipsi cum nihil sciant, cœlitus tamẽ docti uideri uolunt. Ne ego quidẽ homo poëticus auderem istos deos laceffere, ni diuus ipse Augustinus in præfatione in libros de Christiana doctrina; istorũ amentia multis salibus prior elusisset. Quò, inquit, error iste demum euasisset, si semel animos hominum occupasset? Nemo à scientiori se doceri passus fuisset. Nullus ad ecclasiasticã concionẽ pperasset, nec quisq; euangeliũ pronuncianti præbuisset aurem. Hæc enim ociosa fuerant futura

futura, si cœlitus eruditioñe expectandâ putassent. Ad/
 dit ibidē uulgo iactatâ fuisse fabulâ, de nescio quo, cui
 citra humanâ operam literarū peritia cōtigerit, quâ ille
 quidē non magnopere confutat, parui tamen ducit: pro/
 pterea quod etiâ si maxime uera fuisset, non cuius idē
 sperandū esset. Neq̃ putat illius unius felicitatē nos ab
 industria debere auocare: nam quod cōmode possis ab
 homine doceri, id ē cœlesti afflatu præstolari hominis
 est aut stulti, aut quod fœdius, arrogantis. **CONSUL.**
 Tum Consul: libet scholastico more tecum obiectionum
 culis arguari. Quid igitur sibi uult, quod ipse suos disci/
 pulos sollicitos esse uetat, quid coram regibus atq̃ præ/
 sidibus essent dicturi: Dabitur em̃, inquit, uobis in illa
 hora, quid loquamini: neq̃ enim uos estis qui loquimi/
 ni, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis: quid
 quod Petrus spiritu sancto instructos loqui dei homi/
 nes scripsit? Quid illud Iacobi? qui indiget sapiētia, po/
 stulet à deo, qui dat om̃ibus abundāter, & non impro/
 perat. Hæc (nisi fallor) longe aliud quàm tua oratio, so/
 nare uidentur. **BATTVS.** Recte tu quidem admones,
 & in tēpore, uerū ista per facile dissolui poterunt. Cedo,
 num tibi Christus istis uerbis, quæ modo recitasti, disci/
 pulos deterruisse uidet̃, ne apud principes dicturi, quid
 essent dicturi cogitarent, quod nemo nisi phreneticus
 non fecit, cum Christus ipe quatenus homo erat, nō si/
 ne p̃meditatione sit locutus? Nō igitur apostolis, quod
 S prudentis

prudentis hominis propriū uidetur, sed metum adimere studuit, ne quid homines cōtempti, & imperiti apud principes & doctos, & facūdos dicere trepidarēt, apud quos summi & exercitatissimi oratores solent exalbescere, se enim non deserturū patronos suos, ipsi modo magno animo essent. Ergo non industriā & uigiliā interdicere, sed animū addere uoluit. Imò ausim dicere, cum reliquos apostolos, tum uero Paulum, meditata, & fortassis scripta oratione nonnunquā dixisse, id quod ex eius defensionibus, quæ sunt in Actibus apostolorū haud obscure licet conijcere: tum neq; Petri, neq; Iacobi, neque Ioannis huiusmodi sunt epistolæ, ut sine cura scriptæ uideri possint. Sed hic mihi illud obijcies, quod spiritu sancto instructi, locuti sunt dei homines. Quoniam igitur modo tu eos locutos fuisse arbitraris? Num uaticinantiū Phœbadumue more, ut furore quodā correpti, ipsi quid dixerint non intelligerent? Sed hæc paulo post commodius excutientur. Illud autem Iacobi de postulanda à deo sapientia, perquā insulse accipiunt. Postulanda est à deo sapiētia, accēdo, at quomodo postulanda? nempe ut uictus, ut uestitus, ut cætera humano usui necessaria. Iubemur à deo panem cotidianū cotidie petere, & datur quidē cotidie, at nunquid oscitanti bus? Vestitum petimus, præstat, sed laborantibus. Hac ratione sapiētiam quoq; postulamus, at ita, ut de humana industria nihil diminuam⁹. An uero quæ cor-

poris

Panis sūt, nō nisi industria tua tibi obueniūt quæ animi
 sunt bona, gratis accipies? Panis nisi sudanti nō præsta
 tur, sapientia dormienti infunditur? Perditus & homi
 cida sui iudicatur, qui cœlestem alimoniam expectans,
 fame mori maluit, quàm pane humano labore quasi
 to mortem effugere: & religiosus habebitur, qui turpi
 ter nescire præoptet magis, quàm ab homine salutarē
 doctrinam accipere? At apostolis sine mortali opera
 sapientia infusa est, demus istud, & Hebræis in eremo
 ab æthere cibum depluisse legimus. Sed quàm impiū
 est, uelle manna illud è cœlo præstolari, tantundē aut
 etiam magis impiū fuerit, apostolorū more sapientiā è
 nubibus ociosos expectare, nam uetamur euāgelica uo
 ce, de crastino uictu, uestitūue esse solliciti: nusq̃ sapien
 tiam quærere phibemur. Nec uitio tamē uertit̃, quod
 non modo in crastinū, uerū etiā in multos annos parci
 mus, quærimus, serimus, ædificamus, nō nostræ modo
 uitæ, uerū etiā posterorū cōsulentes, & uitio dabitur, si
 quis idē in quærēda sapiētia fruge longe meliore facit?
 Illic sanā interpretationē admittim⁹, nō quærēdi panis
 industriā nobis interdīctā esse, sed inanē & anxiam solī
 tudinē, hic cur idē nō facimus? Promissa erat sapiētia
 cœlesti oraculo Solomoni: promissum erat patri regnū
 Israeliticū: neuter tamē ita oraculo cōfusus est, ut uel hic
 quicquam humani conatus præterierit, quo se dignum
 præstaret, uel ille sapientiam languidiore studio quæsi

S 2

uenit

nerit: intelligebant nimirū, quod grauissime à quodam scriptū est, deos omnia nobis laboribus uēdere. Dabūt igitur, sed laboranti: addent sapientiam, sed annitenti: præstabūt continentia, sed conanti: docebunt, sed studiosos: adiutabūt, sed dimicantes. Neminē deserent: ita quidē, nisi ipse sibi defuerit: alioqui cur ipsi scripsere apostoli: cur euangelistæ: cur Hieronymus: cur Augustinus: cur cæteri nobis ingenij sui monumēta reliquerūt: Præclara si studio cōparanda est sapientia, ociosa si per somnū ociosis expectanda. Iam dedimus apostolis infusam sapientiā: mitto enim quod ante resurrectionem & post resurrectionē assiduis p̄ceptionibus ab optimo doctore Christo sunt formati: mitto quod apud se assidue legerint, & inter sese de scripturis cōtulerint, cur nō æquam om̄ibus partem immisit: cur plus sapuit Paulus, quàm Petrus: cur facundior est Iacobus Petro: cur diuinius scripsit Ioannes cæteris euangelistis: cur in cæteris sanctis doctoribus alius est alio eruditior, alius alio facundior: Eodē certe numine instructi scripserunt. Nimirū in causa est, quod spiritus ille adorandus, non parem apud omnes eruditionē offendit. Auget em̄ ille quæ nostra peperimus industria: promouet studia nostra, aspirat nostris conatibus. Quod si fas est hoc loco poetarū fabulas admiscere, Prometheus est nobis imitandus, qui simulachro illi suo luteo uitam ex astris ausus est petere: sed tum demum, ubi quicquid humano ar

no artificio præstari potuit, adhibuisset. Nos rudē mas-
sam offerimus, & spiritū omnia nobis dormiētibus cōfe-
cturū speramus; nec meminim⁹, Paulum ipsum, cui in-
tertiū usq; cœlum rapi cōtiguit, libros, qui in mēbranis es-
sent, per literas petisse, ac postea cū Petro, cæterisq; apo-
stolis de fidei doctrina contulisse: Apostolos ipsos non
semel inter se de religione noua cōmunicasse, Petrum
Pauli uoce castigatum. Vbi tum cessabat spiritus san-
ctus? Cur legere Paulum, cur errare Petrū, cur hæere
omnes sinebat? Videtis ut operam humanā spiritus hu-
ius munus non excluderet, sed adiuuerit. Adfuit tamen
nonnuncq; prodigioso quodā more, sed tum demū, cū
aut miraculū res postularet, aut studiū humanū uince-
retur: & ex studiosis multos eruditos euasisse, adiuto-
re hoc spiritu, legimus. At ex asino theologū repente fa-
ctum, quis unquā aut audiuit, aut legit? Nec quicquam
his exemplis moueor, quæ uulgo narrant: alij columbā
ad aurem dicentis scribentisue conspectam, alij per so-
mnum librum traditum. Sint ista sanè uel conciliandæ
autoritatis gratia à beneuolis conficta: sint uel uera, si
quis pugnet, equidem haud pugno. Nihilominus tan-
tum unumquenq; eruditioē ualuisse uidemus, quantū
ingenio poluisset, quantū studio cōtendisset. Ingeniū
& indoles multis contingere gratis: sunt enim naturæ do-
tes, uirtus & eruditio nullis. CONSVL. Hic consul: E-
duobus, inquit, scrupulis, altero me propemodum li-

S

berasti

berasti, si hoc unum expedias, quod nemo barbarorū mihi non obijcit, diuū Bernardū prater sanctitatis laudem, uirum ex recentioribus, nec indoctū, nec infacundum, nescio quo nam in loco ipsum fateri, se quercubus & fagis usum pro magistris. **BATTVS.** Sapientes profecto arbores, inquit Battus, qui talem discipulū nobis reddidere, indignæ prorsus, quæ in mōtibus senescerent ac sues alerent, dignæ quæ in cathedris theologorū potius præsiderent, aut certe, ut de nauibus illis Aeneæ fabulatur Maro, in Nymphas transformarent. Deū immortalem, ut nil pudet homines ipsis quercubus hebetiores, quicūq; iuxta poetarū fabulas, ex arborum truncis nati uideri possint. Quid arbores homines docent? Inter hæc cū Battus incādesceret, Guilhelmus meus aderrat, Socratica quadā uafricie, festiua tamē magis quàm mordaci præditus: Age, inqt, ignosce Batte, fieri potest: qui scis em̄ an ex illa paradisiaci nemoris arbore fuerint propagatæ, quæ boni malicūq; scientiā non habuisse modo, uerū & ministrasse, legi: aut si id nō placet, quādo species nō cōuenit, quantūq; nec apud nos species nominatur, & crebra plantatione degenerare potuerūt, ex illarum certe genere, quæ canentē Orpheū admiratæ cōsecutæq; fuisse narrantur, inter quas quercus in primis fuisse cōpertū est. Postremo scis homines olim uulgo in arbores trāsmutari solere. Quid si quercus illæ & fagi, sūmi olim fuerunt philosophi, quorū longa incōmoda misera

miserati dii, arbores eos esse iusserunt: sed utcumq; res ha-
 bet, unum hoc uehementer optarim, ut essent Erasmo
 aliquot ex sapientissimis illis arboribus surculi, quos in
 nouis pomarijs (quæ molitur) inserat, haberet domi,
 ut Comicus ait, unde disceret. BATTVS. Ad quæ uix
 arridens Battus: erat enim commotior: Iure, inquit, ride-
 tis in re, risu potius quàm argumentatione confutanda.
 Sed extra iocum, miror Bernardum, si doceri cupiebat,
 ad arbores potius quàm ad homines se cõtulisse, ac nō
 Socratē illum potius Platicum imitatum. Huic enim
 cum Phædrus locū in agris perq; amœnum ostēdisset,
 iamq; Socratem eius specie uehementer captū sentiret,
 mirari se dicebat, quod non antea urbe relicta, rus con-
 cessisset. Cui quidē ille scite respondens: Ignosce, inquit,
 mihi optime Phædre, nam discendi cupidus sum: agri
 uero & arbores nihil me docere possunt, sed homines
 qui in urbe uersantur. Quid igitur Bernardus inter quæ-
 rus uersari maluit: nisi forte (quādo ridere libet) Gallia
 doctiores habet arbores, quàm olim habuit Græcia. Fi-
 gurate dictum est, inquit, orabat sub arborum um-
 braculis, imo & legebat, & lecta animo uoluebat, & scri-
 bebat, & scribenda suo cum animo tractabat: ergo non
 tam discendi quàm docendi cupidus ad quercus confu-
 giebat, secessum uidelicet & silētium scribētibus necessa-
 rium captans. Qua quidem in re non ille superstitio-
 sum agebat hominem, sed poëtarum institutum imita-
 S 4 batur,

batur, qui carmen scripturi, syluas & fontes captare con-
 sueuerūt. Hic si maxime pugnēt sacros scriptores oran-
 do eam eruditionē esse consecutos, iam ipsi nobis laque-
 um quo capiantur ministrant. Cum enim diuus Bernar-
 dus literis non modo philosophicis, uerum etiam por-
 eticis instructus fuerit utique prophanis, quis iam ausit
 nos reprehendere, quod id nostra industria conemur
 assequi quod coelestis ille spiritus aliquot felicibus im-
 partiuit. Si ethnicorum eruditio spiritus sancti munus
 est, igitur bona atq; expetenda, malorū em̄ non est au-
 tor deus, quod si in his ethnicas fuisse negabis, ego ocu-
 los esse tibi negauero, sin diuinā scientiā illis orantibus
 infusam esse, humanā uero sibi peperisse dixeris, ridebo
 cōmentū, & te uicissim criminabor, qui contra tantorū
 exempla uirorū, prāteritis humanis literis, ad diuinam
 scientiā tam stolidē irrumpas. **CONSVL.** Hic cum Bat-
 tus dicendi finem facturus uideret: Perge quāso, cōsul
 inquit, me etiam altero leuare scrupulo: nam nodum
 ipsum modo tua sponte tetigisti, nulli apostolorum spi-
 ritus coelestis prophanas literas infudit, de quibus hic
 erat instituta disputatio, nō dialecticē, nō rhetoricē,
 non poësim, infusus haud dubie, sicubi hāc usui futu-
 ra fuissent. **BATTVS.** Ad quā conuersus Battus.
 Nemini infudit, inquit, donemus istud, at cui unquam
 ademitt? Petro non inspirauit, cur Paulo non ademitt?
 cur uti non uetuit? uetiturus utiq; si perniciosas uideri
 uoluisset

noluisset: quanquid refert, an infuderit ethnicae literas: id certe infudit, cuius gratia ethnicae literae sunt discendae. Si datum esset quauis lingua & integre loqui, & loquentes intelligere, nihil esset causae, cur grammatici miseros adolefcentes excarnificarent, si is esset mortalium animus, qui nulla nube praepeditus, facile statimque uerum & uideret, & ostenderet, frustra & ratiocinatione, & dialecticis argutijs exerceremur. Si nobis esset in manu quos uellemus animorum motus & sumere nobis, & alijs excitare, sine causa rhetorum praecipua disceremus. Verum quando haec multo secus habent, nec ille nobis spiritus est expectandus, disciplinis liberalibus opus est, ut uel longis ambagibus eodem tandem perueniamus, quod spiritus apostolos compendio perduxit. Non desiderauit Petrus nostras literas, Paulum tamen adiuuerunt. Sed in re puerili plus satis est disputatum: nam qui istam diuinam scientiam nobis solent obijcere, adeo tum ab humana, tum a diuina absunt, ut Hippocraticis potius uinculis sint alligandi, quam rationibus coarguendi. Ita simplicitatem praedictant, ut docti tamen haberi uelint: ita se nihil didicisse fatentur, ut nihil non sciant tamen. Sed hos cum sua dementia relinquamus, quod reliquum est de poetica & eloquentia disputetur. Hic cum Battus paulisper intersilisset: Vnam, inquit, aciem, ut arbitror perfligauimus, quam tamen non ita magni negotij fuit uincere, quippe neque satis armata, neque ita capitaliter infestam: reliquum est,

S s

ut confu.

ut cōfutemus eos, qui negant eloquentiæ dare operam Christianū oportere, uerum huic bello non paulo difficiliōri Imperatorem præficiendū censeo, cum integrū: tum meliorē. Vt enim in causis non optimis, optimus patronus, ita in bello durissimo, peritissimus dux quærendus. Qui eloquentiæ studium damnent, & plurimi sunt, & habent fortasse quæ dicant, si non uera, at certe uerisimilia. Et iam tantū uerborū à me factum uideo, ut mirer aurium uestrarū duriciem, quæ me tot horas blaterantē ferre potuerint. Quare successorem mihi peto, qui quæ restant, disertius possit disputare. GVILHELMVS. Tum Guilielmus pudenti risu: Té ne, inquit, Batte, iniussu senatus ante negociū confectum de tradita prouincia decedere, ac cum iam propè debellatum sit, successorem tibi nullo exēplo petere, penes quē omnis belli profligati sit gloria? Quod uero de meliore Imperatore quærendo dicis: ambitiosus tu quidē uideri non uis, cæterum eum adhuc te ducem præstitisti, cui prorogandū etiam sit imperium, tantū abest, ut successor ante tempus sit mittendus, quare uolente senatu, perge, ac strenue ut cōpisti tuo munere defungere. Tantum autem abest, ut tua oratio cuiq; è nobis uisa sit longior, ut mira quadā cum uoluptate omnes habuerit attentissimos. Dū hæc inter se cauillantur illi, consulis puerum ab illius uilla recurrentem cōspicimus, is cum domi instructa esse omnia, corrumpi prandiū, uxorem iam dudum

dudum nos operiri, renunciasset: Age, inquit, consul, ca-
mus omnes ad prandium philosophicum, non cōsula-
re uos uoco: quod reliquum est disputationis, id pome-
ridiano cōfessu in hortis meis cōficiemus. ERASMV S.
Hic ego: Itā ne mecum agitur, inquam? ni tam esses iu-
ris cōsultus, in ius te uocarem: iniuriæ tecum agerem, qui
tam charos hospites sic abducas, quia luxuriosior sit ti-
bi culina, quasi domi nostræ, si frugaliter tamē, non lau-
tissime sint accipiendi. CONSVL. Tum consul:

Aequus, inquit, esse debes: ego hac pomeridi-

ana disputatione uillulam meam no-

bilitari cupio: hanc gloriæ partem

si mihi non inuides, liben-

ter nobis cōcede. Tum

uxor id iubet, cu

ius huiusce.

modi in rebus imperiū nosti.

ANTIBARBARORVM LIBRI PRIMI AV-
tore D. Erasmo Roterodamo,

F I N I S.

BASILEAE APVD IOAN. FROBEN.

MENSE XBRI. ANNO

M. D. XX.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z161815906

Digitized by Google

